

Vergaderjaar 2024–2025

36 600 X Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2025

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

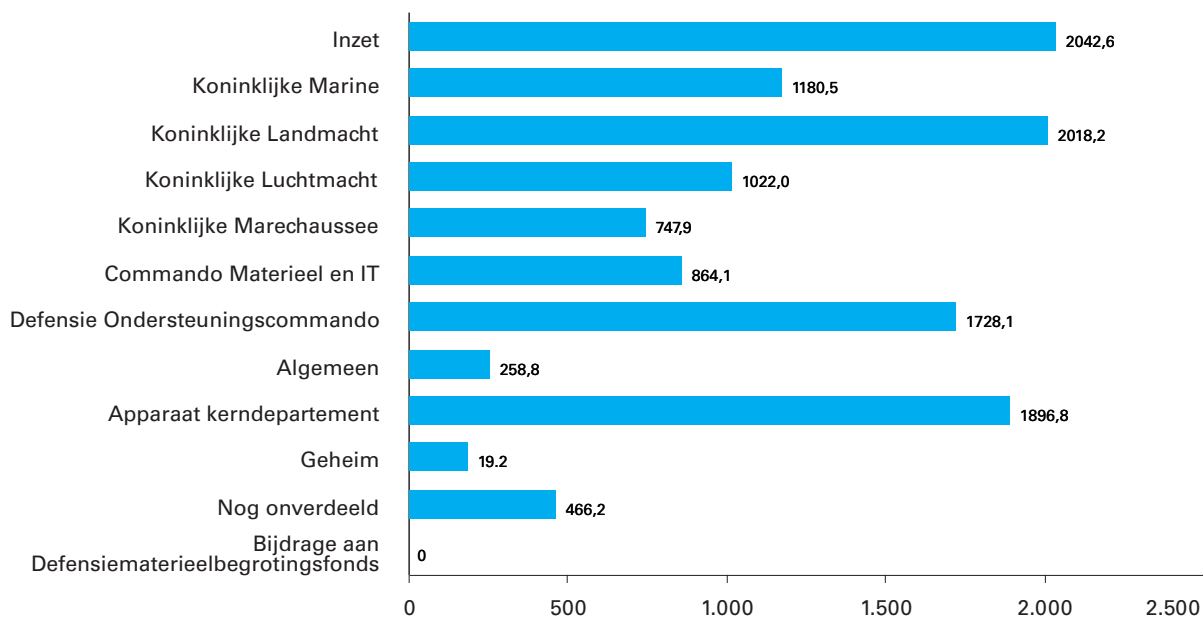
INHOUDSOPGAVE

Geraamde uitgaven en ontvangsten	3
A. Artikelsgewijze toelichting bij het begrotingswetsvoorstel	4
B. Artikelsgewijze toelichting bij de begrotingsartikelen	5
1. Leeswijzer	5
2. Beleidsagenda	8
2.1 Beleidsprioriteiten	8
KPI-tabel	19
2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties	22
2.3 Openbaarheidsparagraaf	25
2.4 Strategische Evaluatieagenda	26
2.5 Overzicht risicoregelingen	28
3. Beleidsartikelen	29
3.1 Artikel 1 Inzet	29
3.2 Artikel 2 Koninklijke Marine	36
3.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht	41
3.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht	46
3.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee	50
3.7 Artikel 7 Commando Materieel en IT	55
3.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando	58
4. Niet-beleidsartikelen	61
4.1 Artikel 9 Algemeen	61
4.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement	63
4.3 Artikel 11 Geheim	66
4.4 Artikel 12 Nog onverdeeld	67
4.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	68

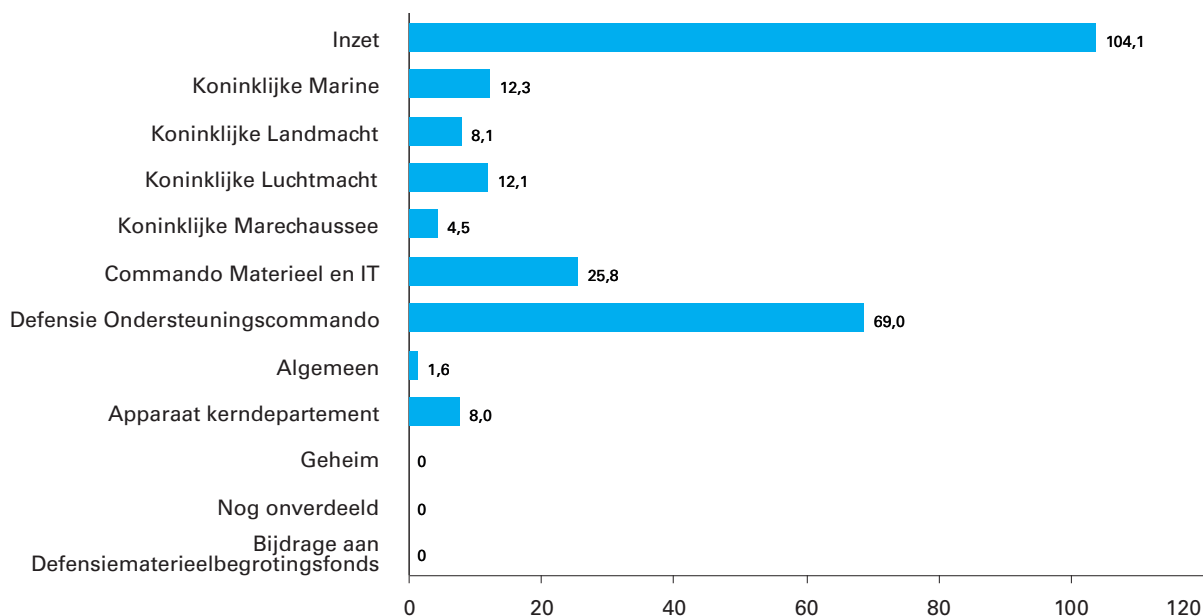
5.	Begroting agentschappen	69
5.1	Paresto	69
6.	Bijlagen	73
6.1	Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak	73
6.2	Bijlage verdiepingshoofdstuk	75
6.3	Bijlage moties en toezeggingen	78
6.4	Bijlage subsidieoverzicht	96
6.5	Bijlage uitwerking Strategische Evaluatieagenda	97
6.6	Bijlage overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	104
6.7	Bijlage uitgaven Caribisch Nederland	108
6.8	Bijlage budgettaire gevolgen MIVD	109
6.9	Bijlage afkortingen	110

GERAAMDE UITGAVEN EN ONTVANGSTEN

Geraamde uitgaven verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 12.244.137

Geraamde ontvangsten verdeeld over beleidsartikelen en niet-beleidsartikelen (x €1 mln.). Totaal € 245.411

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETSVOORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 2.3, eerste lid, van de Comptabiliteitswet 2016 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van het in de staat opgenomen baten-lastenagentschap Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in betreffende begroting opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake het agentschap.

De Minister van Defensie,

R.P. Brekelmans

B. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE BEGROTINGSARTIKELLEN

1. Leeswijzer

Algemeen

De leeswijzer volgt de opbouw van de memorie van toelichting van de begroting. De memorie van toelichting is de uitleg bij het hierboven beschreven wetsvoorstel.

Het Ministerie van Defensie bestaat uit zeven organisatiedelen. De vier krijgsmachtdelen (Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht en Koninklijke Marechaussee) zorgen ervoor dat de militairen en het materieel klaar zijn voor inzet. Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) en het Commando Materieel en IT (COMMIT) ondersteunen door producten en diensten te leveren. De Bestuursstaf bestaat uit een aantal uitvoeringsorganisaties waaronder de MIVD en heeft daarnaast een rol in het maken van beleid.

De Minister en Staatssecretaris zijn verantwoordelijk voor het algehele beleid van Defensie. De ambtelijke leiding ligt in handen van de Secretaris-Generaal. De Commandant der Strijdkrachten - verantwoordelijk voor een groot deel van de uitvoering - is de militaire adviseur van de Minister en stuurt de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Commando Materieel en IT, Defensie Ondersteuningscommando, NLD Commando Speciale Strijdkrachten en Defensie Cyber Commando aan.

Hoofdstuk 2 Beleidsagenda

De beleidsagenda beschrijft de beleidsprioriteiten van Defensie en is opgebouwd langs de waardeketen van Defensie. Daarmee sluiten de beleidsprioriteiten aan op de structuur van de Defensienota 2024. De thema's waarlangs het beleid voor 2025 wordt gepresenteerd zijn:

1. Koers voor versterking (aansturing en samenwerking)
2. Gevechtskracht (primaire processen van Defensie)
3. Mensen
4. Materieel
5. Randvoorwaarden

De agenda sluit af met de onderdelen:

- De belangrijkste beleidsmatige mutaties;
- De Strategische Evaluatie Agenda (SEA);
- Het overzicht risicoregelingen.

Hoofdstuk 3 Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht van de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld van de Koninklijke Marechaussee en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor respectievelijk de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht, Koninklijke Luchtmacht, Koninklijke Marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1 Inzet.

Door de introductie van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) zijn de middelen uit beleidsartikel 6 Investerings per 2021 overgeheveld naar het DMF. Defensie brengt een eigen begroting uit voor het DMF.

In de beleidsartikelen 7 Commando Materieel en IT (COMMIT) en 8 Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieonderdelen. De ondersteunende onderdelen werken met dezelfde financiële instrumenten als de krijgsmachtdelen. De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschuld worden verantwoord op beleidsartikel 8 DOSCO onder het financieel instrument «schadevergoeding».

Bij de beleidsartikelen worden de beleidswijzigingen ten opzichte van voorgaande jaren uiteengezet.

Hoofdstuk 4 Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen zijn de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. Onder dit artikel zijn twee financiële instrumenten opgenomen:

- De bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken: het betreft de bijdragen voor kennisopbouw bij TNO, NLR en MARIN, die via de begroting van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat lopen;
- De schadevergoeding voor de Regeling Uitkering chroom-6 Defensie die bedoeld is voor claims. Het budget voor potentiële veteranenclaims is bij artikel 8 DOSCO verantwoord waar het Nationaal Fonds Ereschuld is opgenomen.

In het niet-beleidsartikel 10 Apparaat Kerndepartement worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de bestuursstaf met de defensietop, (hoofd)directies inclusief de Defensiestaf en bijzondere organisatie-eenheden. De bijzondere organisatie-eenheden van de bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), het Militair Huis van de Koning (MHK), de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV). Onder het financiële instrument «personele uitgaven» worden onder «uitkeringen» de uitgaven voor het Sociaal Beleidskader Defensie (SBK) van de pensioenen en wachtgelden verantwoord.

Ten slotte zijn er ramingen voor de niet-beleidsartikelen 11 Geheim, 12 Nog onverdeeld en 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds opgenomen.

Hoofdstuk 5 Begroting agentschappen

In hoofdstuk 5 is de baten-lastendienst Paresto opgenomen.

Hoofdstuk 6 Bijlagen

In de bijlagen is informatie opgenomen over de volgende onderwerpen: 6.1 Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak (ZBO/RWT's), 6.2 een verdieping op de mutaties, 6.3 de moties en toezeggingen, 6.4 een subsidieoverzicht, 6.5 de toelichting op de Strategische Evaluatie Agenda, 6.6 een uitgavenoverzicht voor veteranen en de

uitgaven voor zorg en nazorg, 6.7 een overzicht met uitgaven aan Caribisch Nederland, 6.8 een overzicht van de budgettaire gevolgen MIVD en ten slotte is in 6.9 een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

Groeiparaagraaf

In de begroting 2025 zijn ten opzichte van de begroting 2024 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

1. De beleidsagenda is vanaf deze begroting opgebouwd langs de structuur van de Defensienota 2024. Naast de beleidsagenda heeft ook de Strategische Evaluatie Agenda deze structuur overgenomen.
2. Het gebruik van Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds wordt opgeheven. Het DMF werd tot dusverre gevoed door tussenkomst van dit artikel. Vanaf Prinsjesdag 2024 wordt budget direct overgeheveld van de artikelen van de defensiebegroting en de begrotingen van andere departementen, naar de betreffende artikelen op het DMF. Hierdoor wordt de administratieve last vermindert en wordt de verdeling van middelen tussen de defensiebegroting en het DMF beter inzichtelijk gemaakt.
3. Met ingang van dit jaar wordt de *departement specifieke informatie* niet langer opgenomen omdat dit grote overlap vertoonde met informatie die elders in de begroting danwel Stand van Defensie wordt gepresenteerd. In dit hoofdstuk werd inzicht gegeven in de militaire pensioenen en uitkeringen, de apparaatsuitgaven en de invulling van de formatie van defensiepersoneel en kent zijn oorsprong in de reorganisaties bij Defensie in 2011. Informatie over de personele samenstelling van Defensie kan gevonden worden in de Stand van Defensie. De apparaatsuitgaven staan weergegeven in hoofdstuk 4.2 artikel 10 Apparaat Kerndepartement.

Toelichtingsgrens

Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)	Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1	2
=> 50 en < 200	2	4
=> 200 < 1000	5	10
=> 1000	10	20

2. Beleidsagenda

2.1 Beleidsprioriteiten

De veiligheidssituatie in de wereld is de afgelopen jaren verslechterd. Nederland kan betrokken raken bij een grootschalig militair conflict binnen Europa. Dit vraagt om grote urgentie in het versterken van onze krijgsmacht. Defensie legt prioriteit op de invulling van hoofdtak 1: Het beschermen van het Nederlandse grondgebied en dat van onze bondgenoten. Defensie zet zich daarom onverminderd in om de gereedheid en inzetbaarheid van de krijgsmacht te verhogen en de gevechtskracht te versterken. Ook blijven we Oekraïne onverminderd steunen en gaat Defensie een actief industrie- en innovatiebeleid voeren op gebieden waar Nederland een concurrerend voordeel heeft. Zo zorgt de organisatie ervoor dat de krijgsmacht is voorbereid op een mogelijk grootschalig (militair) conflict en dat zij in staat is om het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te verdedigen en te beschermen en gereed te zijn voor het conflict van de toekomst.

In 2024 is een nieuw kabinet aangetreden. De plannen van Defensie voor de komende jaren zijn uitgewerkt in de Defensienota 2024 die gelijktijdig met de Begroting 2025 naar de Kamer wordt gestuurd. Voor de uitgebreide uitwerking van de beleidskeuzes voor de komende jaren verwijzen wij u daarom naar de Defensienota.

In deze beleidsagenda wordt beschreven hoe Defensie in 2025 verder bouwt aan onze krijgsmacht. De beleidsagenda volgt de opbouw van de Defensienota 2024.

Financiële ontwikkelingen

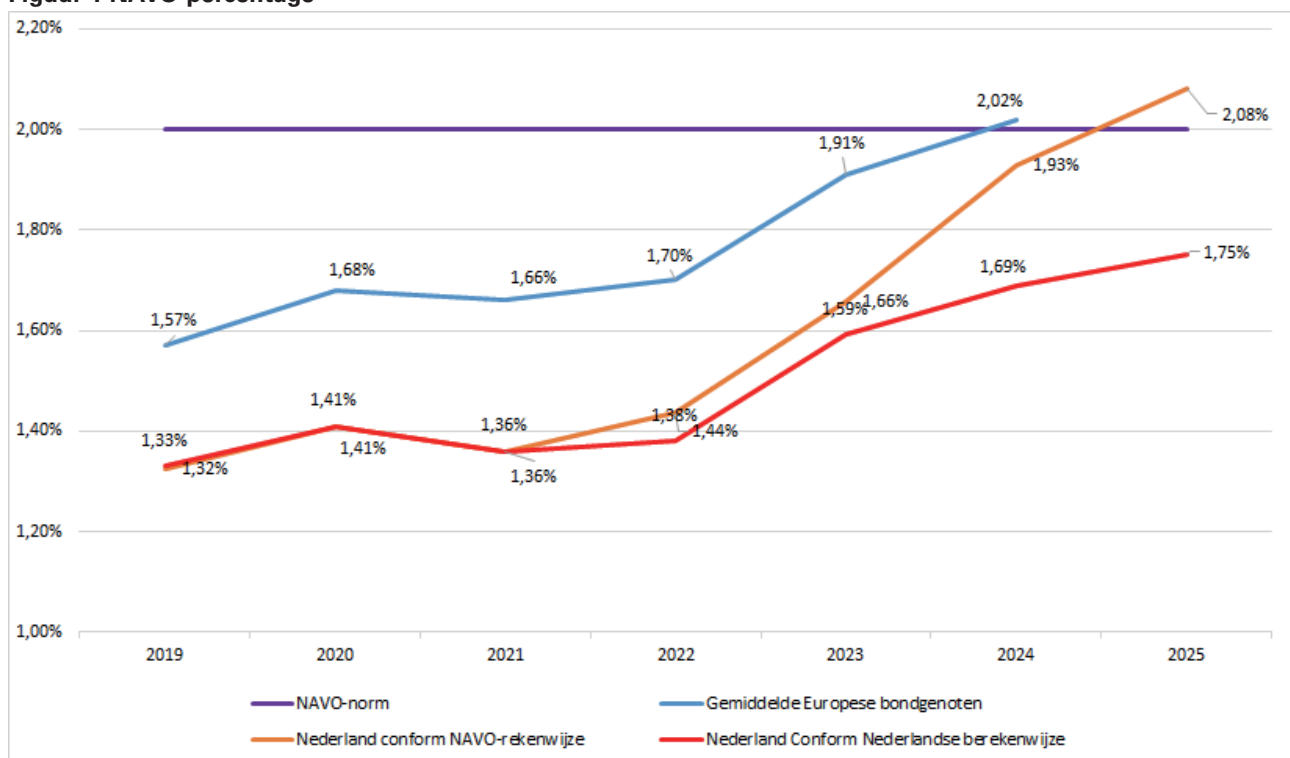
Het kabinet Rutte IV voegde structureel cumulatief € 5 miljard toe aan de defensiebegrotingen (coalitieakkoord en Voorjaarsbesluitvorming 2022). Met de Voorjaarsbesluitvorming 2024 werd nog eens € 500 miljoen toegevoegd (2028, structureel vanaf 2030). Daarmee zette het voorgaande kabinet de noodzakelijke budgettaire stappen om de defensie-uitgaven te laten groeien naar de NAVO-norm van 2% (defensie-uitgaven uitgedrukt in percentage van het Nederlands bruto binnenlands product, bbp).

In het hoofdlijnenakkoord van het huidige kabinet wordt de NAVO-norm structureel bestendigd; niet alleen wordt deze norm wettelijk vastgelegd, budgettair wordt met het hoofdlijnenakkoord nog eens structureel € 2,4 miljard euro toegevoegd. De middelen uit het hoofdlijnenakkoord worden grotendeels verwerkt op het DMF. Dat deel van het budget dat wordt toegevoegd aan de begroting van het ministerie van Defensie, wordt verwerkt op artikel 12 (Nog onverdeeld). Bij een later begrotingsmoment wordt dit deel van het budget verdeeld naar de betreffende beleidsartikelen. In de materieelagenda van het DMF is de verdeling van het structurele budget op het DMF toegelicht. Ten tijde van het opstellen van de Begroting 2025 bleek de intensivering uit het hoofdlijnenakkoord, als gevolg van macro-economische ontwikkelingen, niet voldoende om de NAVO-norm te halen. Hierop heeft het kabinet maatregelen genomen door op de Aanvullende Post middelen voor Defensie te reserveren. Deze middelen zijn onder andere bestemd voor de versterking van de Defensieorganisatie en het versterken van de grensbewaking.

Als gevolg van de verslechterde veiligheidssituatie, krapte op de defensiemarkten, maar ook beperkingen in beschikbaarheid van voldoende personeel, staan de defensie-uitgaven onder druk. Defensie toetst de raming van de uitgaven en de investeringen regelmatig aan deze omstandigheden en past deze raming aan, zodat deze raming actueel, realistisch en in voldoende mate recht doet aan de doelstelling en ambities van Defensie (versterking van krijgsmacht en defensieorganisatie). De raming van de defensie-investeringen is met de ontwerpbegrotingen voor 2025 hierop aangepast – zie hiertoe de toelichting in de defensiematerieelagenda van het DMF voor 2025. Ook het extra budget voortkomend uit het hoofdlijnenakkoord kent een geleidelijke groei naar de structurele omvang van € 2,4 miljard vanaf 2029; met deze geleidelijke groei is sprake van realisme en wordt recht gedaan aan de benoemde doelstelling, ambities en interne en externe (markt)omstandigheden.

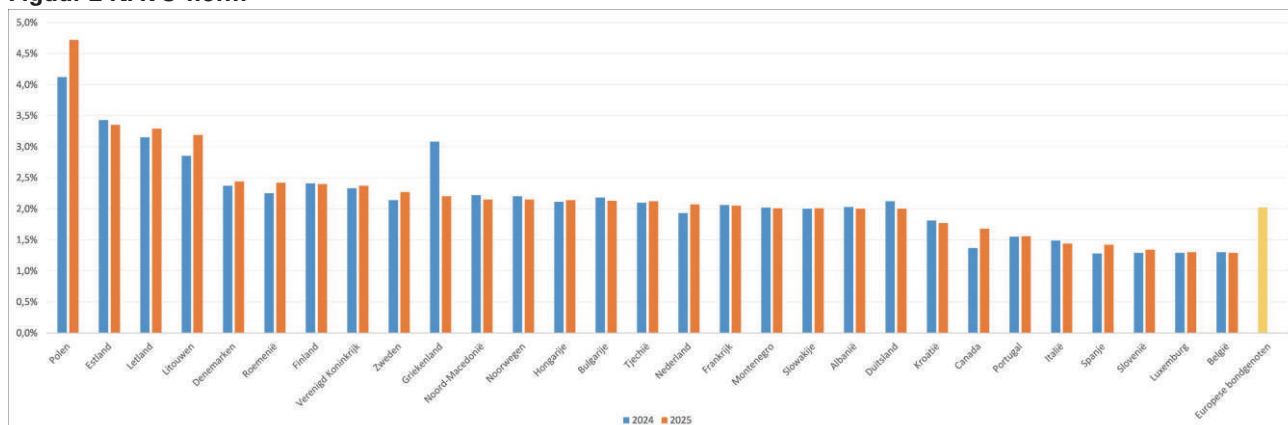
Zo bedragen de totale defensie-uitgaven (begroting Ministerie van Defensie en DMF) in 2025 € 22,0 miljard (in 2024 in totaal € 21,7 miljard). In 2024 is van dit totale budget € 3,5 miljard bestemd voor de militaire steun aan Oekraïne; in 2025 wordt de steun aan Oekraïne geraamd op € 2,3 miljard. Het totaal aan defensie-uitgaven komt in 2025 overeen met een NAVO-norm van 2,08% op basis van de NAVO berekeningswijze (op basis van de Nederlandse berekeningswijze is dit totaal in 2025 gelijk aan 1,75%). Hiermee voldoet Defensie vanaf 2025 aan de NAVO-norm van ten minste 2% (NAVO berekeningswijze) en vanaf 2026 volgens Nederlandse berekenwijze. Dit is in onderstaande figuur weergegeven (oranje lijn NAVO berekening, rode lijn Nederlandse berekening). In deze figuur is ook het gemiddelde van de NAVO-norm van de Europese NAVO-bondgenoten (en Canada) opgenomen; dit is weergegeven met de blauwe lijn.

Figuur 1 NAVO-percentages

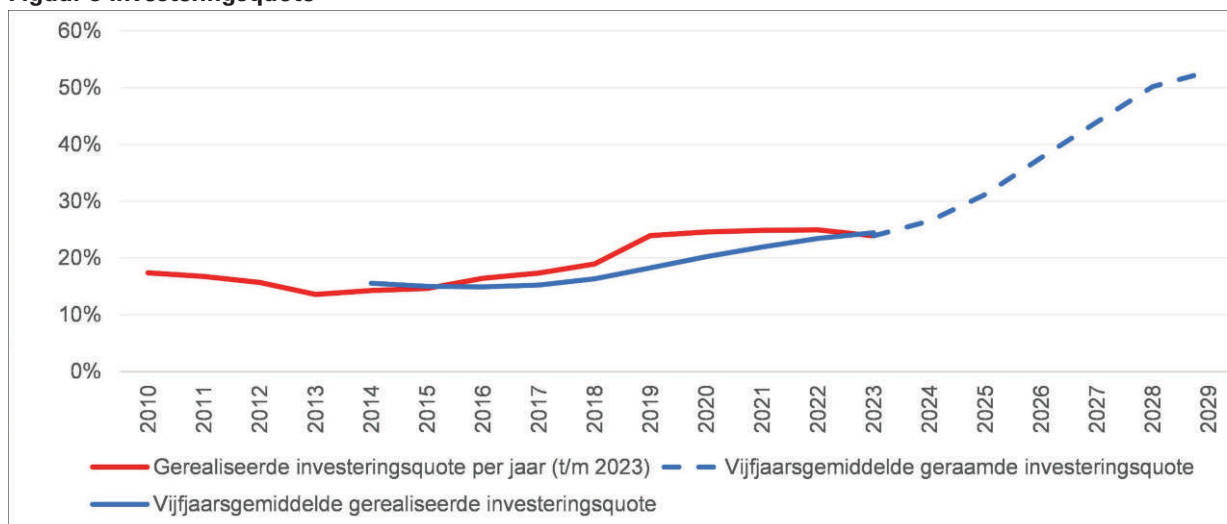
In figuur 2 is de norm (NAVO berekeningswijze) van de Europese NAVO-bondgenoten opgenomen voor de jaren 2024 (blauwe staaf) en 2025 (oranje staaf). Het gemiddelde van de Europese NAVO-bondgenoten is rechts in de figuur opgenomen (gele staaf, inclusief Canada; voor 2025 ontbreken enkele gegevens, waardoor geen betrouwbaar gemiddelde opgenomen kan worden). Steeds meer bondgenoten voldoen reeds of voldoen in komende jaren aan de norm van ten minste 2%. Naar verwachting voldoen 21 Europese bondgenoten in 2025 aan de norm van ten minste 2%.

Figuur 2 NAVO-norm

De extra budgetten dragen bij aan de defensie-investeringen. In onderstaande figuur is de investeringsquote opgenomen. De investeringsquote drukt de defensie-investeringen uit in een percentage van de totale defensie-uitgaven. De NAVO hanteert een richtlijn van minimaal 20% voor de investeringsquote. In 2025 is de vijfjaars-gemiddelde investeringsquote geraamd op 31,2%. Daarmee voldoet Nederland aan de richtlijn van de NAVO.

Figuur 3 Investeringsquote

Koers van Versterking

Internationale veiligheid

Defensie levert ook in 2025 een militaire bijdrage aan de afschrikking en verdediging van de NAVO, waaronder enhanced Forward Presence in Litouwen en luchtruim-activiteiten in Estland (F-35) en Roemenië (MQ9). Nederland zal bijdragen aan de nieuwe NAVO plannen voor de afschrikking en verdediging, zoals de Regional Plans, het NATO New Force Model en de Command & Control plannen. Daarnaast organiseert Nederland in 2025 de NAVO-top.

Defensie zet zich in voor samenwerking binnen de EU o. a. op het gebied van het ontwikkelen van gezamenlijke militaire capaciteiten, verbeteren van de interoperabiliteit en het versterken van de Europese Defensie-industrie. Bilaterale samenwerking met buurlanden en belangrijke partners, zoals de Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk is essentieel voor Defensie. De relatie met onder andere landen uit de Hanze-regio, zoals Zweden, Finland, de Baltische staten en Polen zijn de afgelopen jaren ook sterk geïntensiveerd. Ook het belang van bilaterale relaties met partners in andere regio's, zoals Australië, Japan, Zuid-Korea en Indonesië neemt toe.

Defensie zet zich ook binnen kleinere verbanden in voor een sterkere en veiligere wereld. Binnen de Northern Group, de Joint Expeditionary Force en het European Intervention Initiative wordt de samenwerking met gelijkgestemde Europese landen verder versterkt.

Nationale veiligheid

In 2025 richt Defensie flexibele robuuste eenheden op, die gereedgesteld worden voor nationale inzet. Deze inzet is bijvoorbeeld ten behoeve van bewaken en beveiligen, beschermen van vitale objecten, host nation support of military mobility. Bij (inter)nationale oefeningen worden ook hybride dreigingsscenario's gehanteerd waardoor defensiepersoneel wordt voorbereid op desinformatie-, cyber- en sabotage-campagnes. Verder draagt Defensie in 2025 bij aan het Rijksbrede Responskader tegen hybride dreigingen en aan de (invulling van de) counter-hybrid toolboxen van de NAVO en van de EU. In 2025 wordt ook de «Wet weerbaarheid Defensie- en veiligheid gerelateerde industrie» bij het parlement ingediend. Defensie neemt tevens deel aan het programma bescherming infra in de Noordzee.

In het hoofdlijnenakkoord is opgenomen dat Nederland ook in 2025 wordt veiliggehouden door stevige aanpak van criminaliteit en terreur. De KMar is belast met het grenstoezicht en andere (algemene) politietaken volgend uit Art. 4 Politiewet. Ook in 2025 wordt uitvoering gegeven aan deze taken, waarbij het ministerie van Asiel en Migratie en het ministerie van Justitie & Veiligheid mede de opdrachten aan de KMar zullen formuleren. Dit wordt in de komende maanden nader uitgewerkt.

Ontwikkelingen in het Caribische gebied worden nauwgezet gemonitord en Defensie is nadrukkelijk aanwezig in de regio. Met die aanwezigheid wordt bijgedragen aan het handhaven van de internationale rechtsorde (bijv. counter narcotics operaties) en door inzet bij natuurgeweld. In de Defensienota 22 en Defensienota 24 worden ook capaciteiten in het deel van het Koninkrijk versterkt.

In 2025 wordt het Landelijk Crisisplan Militaire Dreiging (LCP-MD) en het bijbehorende National Defence Plan uitgewerkt. Het LCP-MD beschrijft hoe de gehele samenleving wordt voorbereid op een oorlogsscenario waarbij Nederland betrokken is. Naast een directe (dreiging van) oorlog,

kan een conflict 'ver weg' leiden tot onrust en polarisatie in de Nederlandse samenleving en tot een (al dan niet geregisseerde) migratiestroom naar de EU toe.

Weerbare en betrokken samenleving

De veiligheidssituatie is ernstig verslechterd. Het is voorstelbaar dat Nederland in de toekomst betrokken raakt bij een militair conflict. Om de nationale veiligheid te beschermen moet Nederland daarop voorbereid zijn. Daarom wordt er op dit moment fors geïnvesteerd in de gereedstelling van de krijgsmacht. Op die manier kan Nederland het eigen grondgebied en dat van bondgenoten verdedigen. Maar het beschermen van de nationale veiligheid is niet alleen een taak van de krijgsmacht. De hele Nederlandse samenleving heeft daarin een verantwoordelijkheid. De krijgsmacht moet daarom samenwerken met civiele partijen om zijn taken goed uit te kunnen voeren. Tegelijkertijd moet de weerbaarheid tegen militaire dreigingen worden verhoogd. Een weerbare samenleving heeft een afschrikkende werking; deze zal een minder aantrekkelijk doelwit zijn. De krijgsmacht kan daaraan bijdragen door zijn zichtbaarheid in de samenleving te vergroten, bijvoorbeeld door oefeningen. Het versterken van de militaire gereedheid en het vergroten van de maatschappelijke weerbaarheid vormen samen de Nederlandse 'whole-of-society' aanpak. In 2025 zal in deze aanpak verder worden geïnvesteerd; in samenspraak met civiele partners. De eerste stappen hiertoe, zoals het vrijmaken van benodigde capaciteit en deelname aan interdepartementale samenwerkingstrajecten, zijn op dit moment al genomen.

Innovatie en kennis

Defensie is continu bezig met innovatie en modernisering om toekomstbestendig te zijn. Innovatie is geïntegreerd in onze werkwijze, procedures en projecten. Zo wordt innovatie meegenomen het oprichten van het tankbataljon, de doorontwikkeling van de F-35 en *Anti-submarine warfare* capaciteiten. In 2025 groeien de kennis- en innovatie-uitgaven door kennisopbouw, technologieontwikkeling en kort-cyclische innovatie. Hiervoor investeert Defensie ook in samenwerking met nationale en internationale partners zoals universiteiten, hogescholen, denktanks en internationaal gerenommeerde instituten.

In 2025 worden de middelen voor kennis en innovatie verder gericht op vijf gekozen technologiegebieden: intelligente systemen (o.a. onbemanste systemen, drones), sensoren, quantumtechnologie, ruimtevaart en slimme materialen (Kamerbrief Voortgang Uitvoeringsagenda Innovatie & Onderzoek, Kamerstuk 31 125, nr.130). Om innovatieve *start-ups* en het MKB een betere kans te bieden in de defensiemarkt en opschaling mogelijk te maken, geeft Defensie in samenwerking met de regionale ontwikkelingsmaatschappijen en het ministerie van Economische Zaken verdere invulling aan het Security Fund (SecFund). Dit richt zich op financiering van innovatieve *dual-use* technologieën. Daarnaast blijft Defensie inzetten op onze brede defensie-specifieke kennisbasis en inspanningen in de maritieme sector.

Digitale transformatie

Digitalisering is cruciaal voor het opbouwen van het militair vermogen. Technologische ontwikkelingen zoals AI, Cloud, Cyber en autonome wapensystemen veranderen de wereld en de manier waarop Defensie militair opereert. Innovatieve technologieën bieden nieuwe kansen voor Defensie, waardoor ze effectiever, veerkrachtiger, veiliger en schaalbaar wordt. Deze technologieën vormen echter ook nieuwe bedreigingen van

statelijke en niet statelijke actoren. De digitale transformatie van Defensie faciliteert multidomein operaties, waardoor interoperabiliteit, een groter situationeel bewustzijn (situational awareness) en besluitvorming worden gewaarborgd. Om als Defensie snel gereed te zijn voor het gevecht van de toekomst is het noodzakelijk vorm en inhoud te geven aan de combinatie van (nieuwe) technologieën, nieuwe manieren van organiseren en samenwerking met externe partners.

Strategische samenwerking met de industrie

Het is van belang om onze productie- en leveringszekerheid te vergroten. Op basis van de Actieagenda Productie- en Leveringszekerheid werkt Defensie samen met Economische Zaken (EZ) en Buitenlandse Zaken (BZ) aan actief industrie- en innovatiebeleid ter versterking van de defensie-industrie (Kamerstuk [36 410 X, nr. 93](#) van 7 juni 2024). Er worden meerjarig middelen vrijgemaakt waarmee Defensie investeert in de opschaling van de Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde Technologische Industriële Basis (NLDTIB). Er wordt geïnvesteerd in publiek-private samenwerking met de defensie-industrie en een aanpak van de financieringsproblematiek.

Tevens versterkt Defensie de Nederlandse en Europese defensie-industrie door het opschalen van het productievermogen en het stimuleren van gezamenlijke aanschaf van defensiecapaciteiten door bondgenoten. Daartoe wordt onderhandeld over het Europese Defensie Investeringsprogramma (EDIP) en het versterken van de Europese Defensie Technologische en Industriële Basis (EDTIB, Kamerstuk [22 112, nr 3919](#) van 2 september 2022). Het ligt binnen de verwachting dat de onderhandelingen tot in 2025 zullen doorlopen.

Steun aan Oekraïne

Sinds het begin van de oorlog in Oekraïne zet Nederland zich in om Oekraïne zo goed mogelijk in staat te stellen zich te verdedigen tegen de Russische agressie. Defensie zal dit blijven doen, door middel van levering van militair materieel en training van de Oekraïense krijgsmacht, bilateraal en in samenwerking met internationale partners. De militaire steun aan Oekraïne wordt gecoördineerd middels de Ukraine Defence Contact Group en meerdere gelegenheidscoalities, waarbij Defensie in het bijzonder focust op de Air Force Capability Coalition.

Gevechtskracht

De krijgsmacht moet permanent gereed zijn om het Koninkrijk en het bondgenootschap te kunnen beschermen en indien nodig te verdedigen in een grootschalig conflict. In 2025 leidt dat tot de volgende keuzes.

Missies en operaties

Nederland levert in 2025 een bijdrage aan de EU-operatie in Bosnië en Herzegovina, EUFOR Althea. Nederland streeft ernaar ook in 2025 samen met partners bij te dragen aan een stabiel Irak, waarin burgers beschermd worden en waarin gewerkt wordt aan een duurzame ontwikkeling van de veiligheidssector. Hier geeft Nederland invulling aan door de Force Commander, aanvullende stafcapaciteit en helikopters aan de NAVO Missie Irak (NMI) te leveren.

Daarnaast blijft Nederland in 2025 actief in verschillende andere missies. In multilateraal verband zet Nederland in op het verbeteren van de effectiviteit van missies en verschillende soorten vredes- en stabiliteitsoperaties en -activiteiten.

Informatiegestuurd- en Multidomein Optreden

Defensie zet in op multidomein optreden (MDO) met als doel een militair voordeel te behalen en te behouden op potentiële tegenstanders. Multidomein optreden is een manier van denken en werken - een operationeel concept - voor het optreden van de krijgsmacht. Het concept slaat een brug tussen strategische doelstellingen en operationele en tactische militaire activiteiten, door uit te gaan van te bereiken effecten. Dit vraagt om sterke innovatie en een gebalanceerde krijgsmacht die in staat is om domeinoverstijgend fysieke, virtuele en cognitieve effecten te realiseren, in samenhang met niet-militaire activiteiten. Het optreden van de krijgsmacht is daarbij informatiegestuurd: proactief op basis van een goed begrip van de omgeving en continu aangestuurd en bijgestuurd op basis van actuele informatie. Zo maakt de krijgsmacht optimaal gebruik van informatie(technologie) voor snellere besluit- en bevelvoering dan de tegenstander. Dit gaat hand in hand met de digitale transformatie van Defensie en vereist verandering van mens en gedrag, processen en technologie. Defensie blijft dan ook investeren in de modernisering van commandovoering.

Inlichtingen

Inlichtingen zijn cruciaal voor de krijgsmacht om een dominante informatiepositie ten opzichte van een tegenstander op te kunnen bouwen, en informatiegestuurd en multidomein te kunnen optreden. Als onderdeel van de verdere versterking van de samenwerking tussen krijgsmacht en MIVD, en het doorontwikkelen van de organieke inlichtingencapaciteiten van de krijgsmacht, is aankomend jaar extra aandacht voor de technische randvoorwaarden om relevante gegevens te kunnen delen. Naast het bestendigen van de interne samenwerking ligt de nadruk ook op het intensiveren van de samenwerking op (inter)nationaal niveau en in toenemende mate met private partijen.

Ook besteedt Defensie het aankomende jaar, naast de implementatie van de Tijdelijke wet cyberoperaties (2024), aandacht aan het zorgvuldig verder voorbereiden van de herziening Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) 2017.

Cyber

Naast investeringen in de eigen cyberveiligheid, versterkt Defensie in 2025 het Defensie Cyber Commando (DCC) ten behoeve van militaire cyberoperaties, zowel om eigenstandig als binnen multidomein optreden militaire effecten te kunnen bereiken. Onderdeel daarvan is het intensiveren van de samenwerking tussen DCC en MIVD. Daarnaast is ook de verdere ontwikkeling van tactische capaciteit bij de krijgsmachtdelen voor cyber en elektromagnetische activiteiten op het gevechtssveld nodig. Deze ontwikkeling houdt een verdere integratie van cyber en elektronische oorlogsvoering in, waarmee de vrijheid van handelen van de militaire commandant in het cyberdomein en elektromagnetische spectrum kan worden zeker gesteld, alsmede die van de tegenstander kan worden beïnvloed.

Cyberweerbaarheid vraagt om een maatschappijbrede aanpak. Zodoende gaat Defensie in 2025, naast de samenwerking met bondgenoten, verder investeren in de samenwerking met andere departementen, private bedrijven en bondgenoten.

Commandovoering

Defensie blijft in 2025 investeren in de modernisering van de commandovoering. De focus ligt o.a. op het Operationeel Hoofdkwartier (OHK) en het Maritiem Operationeel Centrum Benelux van de Koninklijke Marine. Bij de Koninklijke Marine wordt gestart met het project M3C waardoor nieuwe softwarefunctionaliteiten de bemanning aan boord ondersteunt in de besluitvorming en bevelvoering. De Koninklijke Luchtmacht investeert verder in het vermogen om de data uit wapensystemen te fuseren en breder beschikbaar te maken voor andere eenheden ten behoeve van een betere beeld en begrip van de operationele omgeving. Daarmee kan effectiever worden geopereerd. Dit project zal aansluiten op het programma Grensverleggende IT (GrIT). Zo bouwen we verder aan zowel onze onderlinge interoperabiliteit, als die met NAVO-partners.

Ruimtedomein

Voor Defensie blijft de Defensie Ruimte Agenda (Kamerstuk 36 124, nr.10) het uitgangspunt om in gang gezette ontwikkelingen verder te ontplooiën. In 2025 wordt het Nederlandse ecosysteem Space verder uitgebouwd. Samen met de in 2023 herijkte interdepartementale Kennis en Innovatie Agenda Veiligheid (Missie 3: Space) worden nationaal publieke en private krachten gebundeld en initiatieven gestart. Verder wordt interdepartementaal de aandacht gericht op het implementeren van de Lange termijn Ruimtevaart agenda.

Internationaal werkt Defensie in de EU mee aan de uitwerking van de Europese Ruimtestrategie voor Veiligheid en Defensie en zullen, met inbreng en ondersteuning van Defensie, de resultaten van de drie Europees Defensiefonds gefinancierde projecten (REACTS, SPIDER en ODIN's EYE 2) worden opgeleverd. Activiteiten voor de NAVO zullen intensiveren, zodat we een relevante bijdrage kunnen leveren in o.a. overlegstructuren en te ontwikkelen capaciteiten. Verder zal personeel geplaatst worden bij het NATO Space Center of Excellence. Bilateraal krijgen de samenwerkingen met onder andere Noorwegen, de Verenigde Staten, Zweden en Duitsland verder vorm en wordt via plaatsing van een liaison bij belangrijke strategische partners de samenwerking en kennisdeling bevorderd.

Mensen

Mensen zijn het belangrijkste kapitaal van de Defensieorganisatie. Mensen uit de hele samenleving worden geënthousiasmeerd om bij Defensie te komen en te blijven. Defensie moet ook vrouwen - de helft van de bevolking - en andere groepen voldoende aantrekken en binden. Defensie blijft streven naar een bezetting die in 2030 of eerder voor 30% uit vrouwen bestaat in de gehele breedte van de organisatie en zet zich in voor andere vormen van diversiteit.

2025 gaat van start met een nieuw arbeidsvoorwaardenakkoord. Defensie werkt afspraken uit vorige akkoorden verder uit, zoals de Regeling Militaire Inzet en het Individueel Keuzebudget. Defensie investeert in het ontwikkelen en loopbaanperspectief van personeel. Vanaf 2025 zal een defensiebrede uniforme employabilityorganisatie structureel bijdragen aan behoud van personeel en worden mensen beter van werk naar werk begeleid. Een nieuw opgericht cluster Coördinatie Reorganisaties begeleidt in samenwerking met CDS reorganisaties van de defensieonderdelen om een soepeler reorganisatieproces te laten plaatsvinden.

Schaalbare krijgsmacht

Defensie ontwikkelt zich tot een schaalbare organisatie. Elementen van de HR-Vernieuwing die het bouwen van de schaalbare krijgsmacht ondersteunen zijn nieuwe aanstellings- en contractvormen en de herinrichting van de organisatie met gebruik van het schillenmodel.

De schaalbare krijgsmacht vraagt om meer reservisten. We intensiveren de samenwerking met andere departementen, maatschappelijke organisaties, het bedrijfsleven, werkgeversorganisaties en de industrie om ervoor te zorgen dat het in een weerbare en betrokken samenleving vanzelfsprekend wordt om als reservist aan Defensie verbonden te zijn. Intern versnellen we de aanpak van knelpunten over drie lijnen: in de bedrijfsvoering, samen met de vakcentrales in de rechtspositie, en door het toekomstbeeld voor de inzet van reservisten in een schaalbare organisatie uit te werken. In 2025 verwachten we hiervan eerste resultaten.

Dienjaar

In 2025 schaaft het Dienjaar Defensie op naar 1.000 deelnemers. Een verdere opschaling wordt voorbereid. We schalen het huidige Dienjaar zo snel als haalbaar op, waarbij het vermogen van de krijgsmacht om dit nieuwe instroomspoor te faciliteren en absorberen van groot belang is. Randvoorwaarden als keuringsbeleid, opleidingscapaciteit, vastgoed en persoonlijke uitrusting moeten zijn ingevuld.

Veteranen

Defensie investeert in 2025 in het verbeteren van voorzieningen en uitkeringen voor veteranen en dienstdoerslachtoffers met bijvoorbeeld PTSS. Een voorbeeld is de samenwerkingsovereenkomst tussen het Nederlands Veteraneninstituut en twee assistentiehondenscholen. Er wordt verkennend onderzoek gedaan naar andere vormen van inzet van assistentiehonden, wat kan leiden tot andere samenwerkingsovereenkomsten in 2025. Ook zal Defensie het transitiebeleid en –instrumentarium van militair naar veteraan en van veteraan naar civiel verder onderzoeken en vormgeven.

Een veilige werkomgeving bij Defensie

Ook in 2025 blijft de aandacht voor veiligheid binnen Defensie onverminderd groot. Bij Defensie wordt personeel voorbereid om op te kunnen treden in onveilige situaties en wanneer niet alle randvoorwaarden zijn ingevuld. Dat is bij de huidige inzet zo en bij een inzet in het kader van hoofdtak 1 in bijzondere mate.

In 2025 wordt stapsgewijs het in 2023 geïmplementeerde integriteitsmanagementsysteem geëvalueerd, wordt het herziene veiligheidsmanagementsysteem (VMS) geïmplementeerd en wordt het huidige meld- en registratiesysteem vervangen door een nieuw, integraal meldingssysteem. Daarnaast zet Defensie in 2025 stappen om te komen tot een dashboard met daarop informatie over veiligheid. Op het gebied van gevaarlijke stoffen voert Defensie doorlopend de Nadere Inventarisatie Gevaarlijke Stoffen uit.

Arbeidsextensief werken

Defensie zet in op een optimale synthese van mens en technologie, waarbij de mens vooral wordt ingezet op zijn unieke of vereiste capaciteiten ('human in the loop'). Naast technologie worden ook de organisatie van het werk, de schaalbaarheid, de inzet van externe partijen en de impact op het personeel beschouwd. In en na 2025 wordt hiervoor het programma Arbeidsextensivering verder uitgewerkt.

Materieel

In 2025 werkt Defensie middels een uitgebreid investeringsprogramma verder om onze materiele behoeften te vervullen. Deze investeringen worden toegelicht in de materieelagenda van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (Begrotingsartikel K) die gelijktijdig aan uw Kamer wordt verstuurd.

Randvoorwaarden

Randvoorwaarden voor de groei en taakuitvoering van Defensie vragen de nodige aandacht en investeringen. De Defensieorganisatie moet militaire inzet en voorbereiding daarop ondersteunen met informatie, passende bedrijfsvoering, beveiliging, een veilige werkomgeving, vastgoed, ruimte om te oefenen en juridische ruimte voor taakuitvoering.

Informatie en transparantie

Om beter voorbereid te zijn op hoofdtak 1, is het bereiken van een gezaghebbende informatiepositie een belangrijke voorwaarde. Het programma Defensie Open op Orde brengt de informatiehuishouding van Defensie naar het benodigde volwassenheidsniveau. Dat is ook noodzakelijk voor proactieve informatieverstrekking aan de samenleving. Concrete acties op dit gebied zijn opgenomen in de paragraaf 'IT' van de materieelagenda van het DMF, die gelijktijdig aan uw Kamer wordt verstuurd.

Bedrijfsvoering en beveiliging

De basis op orde is een belangrijke voorwaarde voor de slagkracht en operationele inzetbaarheid. Defensie erkent de problemen in de bedrijfsvoering en heeft de aanpak geïntensiveerd. Het oplossen van de Algemene Rekenkamer onvolkomenheden met prioritering langs de lijnen van hoofdtak 1, vergt topprioriteit en een meerjarige aanpak langs verschillende assen: gedrag, governance, capaciteit, infra en IT. Een van de onvolkomenheden die Defensie met prioriteit oppakt is 'Beveiliging Militaire Objecten'. Het belang van gedegen beveiliging van militaire objecten is groot. Inbreuk op te beschermen belangen kan Defensie schaden en vormt een bedreiging voor de operationele gereedheid en militair vermogen. De beveiliging dient op een hoger niveau gebracht te worden. Daarvoor zal met prioriteit geïnvesteerd worden in de versterking van de organisatorische, bouwkundige en elektronische beveiligingsmaatregelen (de zogenaamde OBE-mix) die hiervoor benodigd is.

Vastgoed

Op het gebied van vastgoed wordt toegewerkt naar een duurzame vastgoedportefeuille die qua omvang en samenstelling in balans is met de financiële middelen (Kamerbrief 2024D22212). Gedurende dit proces dient Defensie tegelijkertijd te voldoen aan wet- en regelgeving op het gebied van verduurzaming van het vastgoed. De noodzakelijke inhaalslag hiervoor is inmiddels gestart. In dit kader zijn de volgende doelstellingen de komende jaren van belang:

- Defensie voldoet in 2029 aan de energiebesparingsplicht door de uitvoering van de uit de informatie- en onderzoeksplicht voortvloeiende maatregelen in de periode 2024-2027 (80%) en 2028-2029 (20%);
- Defensie voldoet in 2027 aan de energielabel C-verplichting voor kantoren.

Over het concentreren, het verduurzamen en het vernieuwen van het vastgoed van Defensie en de uitvoering van het Strategisch Vastgoedplan 2022 wordt uw Kamer geïnformeerd via de Stand van Defensie en/ of via een verzamelbrief.

Ruimte en leefomgeving

Defensie zet de komende jaren extra in op het in beeld brengen en borgen van haar ruimtelijke behoeften in de fysieke leefomgeving. De ruimtebehoefte van Defensie is meegenomen in het Nationaal programma Ruimte voor Defensie (NPRD). Na afronding van het Plan MER en de gebiedsbijeenkomsten, voorziet Defensie definitieve besluitvorming over deze behoeften in 2025 als onderdeel van de Beleidsvisie Ruimte voor Defensie.

Klimaatverandering en veiligheid

Zowel de NAVO als de EU onderschrijven dat klimaatverandering impact heeft op de krijgsmacht. De EU heeft daarom de lidstaten verplicht om door middel van een strategie aan te geven hoe de krijgsmacht zich voorbereidt op klimaatverandering. Defensie geeft invulling aan die verplichting door het opstellen van de 'Defensiestrategie voor Klimaatverandering en Veiligheid'. Het is essentieel om operaties langdurig te kunnen volhouden, ook als de reguliere voorzieningen en leveranciers wegvallen. Energiezekerheid en -onafhankelijkheid zijn daarom *mission critical*. Dit versterkt de zelfvoorzienendheid, de veiligheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht. Prioriteit hierbij is het zoeken naar operationele voordelen. Zo wordt innovatie gestimuleerd én de eigen voetafdruk verkleind waardoor we het langer kunnen volhouden met minder kwetsbare logistieke aanvoerlijnen. Defensie versterkt daarmee de reeds ingeslagen weg, wat bijdraagt aan een toekomstbestendige krijgsmacht.

Duurzaamheid

Vanuit de Uitvoeringsagenda Duurzaamheid Defensie (Kamerstuk [36 124, nr. 25](#) van 31 januari 2023) werkt Defensie in 2025 onder andere aan de volgende projecten:

- Defensie verankert duurzaamheid in de bedrijfsvoering, via een afwegingskader bij de aanschaf van materieel, vastgoed en IT voor meer specifieke maatregelen voor klimaatveiligheid en duurzaamheid.
- Defensie streeft in 2025 naar de volgende bijmengpercentages voor de duurzame brandstoffen:
 - wegdiesel 30%
 - scheepsdiesel 10%
 - kerosine 5% (op vliegbasis Leeuwarden)
- Defensie draagt bij aan het Climate Change and Security Centre of Excellence (in oprichting) van de NAVO om samen met bondgenoten sneller resultaten te boeken en interoperabiliteit bij klimaatweerbaar optreden te bevorderen.
- In 2025 gaat Defensie verder met maatregelen om de energie- en grondstoffenvraag voor de krijgsmacht zekerder te stellen, bijvoorbeeld door onze kazernes, marine- en luchthavens energie robuuster te maken en stapsgewijs meer biobrandstof en Sustainable Aviation Fuel (SAF) te gebruiken waar dat kan.

Milieu en PFAS

Defensie volgt met haar milieubeleid de thema's bodem, leefomgeving, water, bouwen en ruimte van de Omgevingswet zodat Defensie adequaat reageert op ontwikkelingen.

Nederland heeft te maken met PFAS-problematiek. Ook Defensie heeft te maken met mogelijke PFAS-verontreinigingen op en nabij tenminste dertien (voormalige) defensielocaties. Het saneringsbeleid voor deze verontreinigingen heeft prioriteit vanwege de zorgplicht. Door risicogestuurd te saneren en met een programmatische aanpak zorgt Defensie dat verontreiniging door het gebruik van PFAS integraal en proactief wordt aangepakt.

Zo is er aandacht voor beperken van het gebruik van PFAS waar de aanwezigheid nog niet in producten verboden is, uitvraag naar PFAS in bedrijfsstoffen, en veelvuldig contact met de omgeving over de mogelijke stappen.

Daarnaast neemt Defensie deel aan het kennisprogramma PFAS. Op de locatie Soesterberg loopt in 2025 een programma met onder meer een pilot voor PFAS-saneringstechnieken. Naast de pilot is er binnen het programma ruimte voor kennis en innovatie op het gebied van stofgedrag, saneringsmogelijkheden en de (financiële) gevolgen van het PFAS-beleid. Hiermee stimuleert Defensie kennis en innovatie voor toekomstige saneringsoperaties zowel voor Defensie als de rest van Nederland.

KPI-overzicht

Onderstaande kpi's zijn voor het eerst opgenomen in het jaarverslag 2022. De kpi's maken eveneens deel uit van de Stand van Defensie, waarmee beoogd wordt meer in samenhang te rapporteren over thema's zoals gereedstelling, personeel, veiligheid, inzet, specialisatie en duurzaamheid. In de Stand van Defensie vindt verdieping plaats op de kpi's en wordt verdere tekst en uitleg gegeven. De kpi's hebben als doel uw Kamer een beter inzicht te geven in de voortgang van de beoogde resultaten van de structurele toename van het Defensiebudget.

KPI	Realisatie 2023	Streef-waarde 2024	Streef-waarde 2025	Streef-waarde 2026	Norm
Personele Gereedheid					
Vulling militair	79%	88%	86,7%	90%	100% (2030)
Vulling burger	111%	100%	100%	100%	100% (2025)
Kwalificatiegraad personeel	61%	75%	70%	71%	75% (2030)
Basis op orde					
Informatiehuishouding ¹	2,4	3	3,2	3,5	4 (2027)
Europese en internationale samenwerking					
Financiering onderzoek en ontwikkeling ²	Plek 5	Top 10	Top 10	Top 10	Top 10
Onderzoek & Innovatie					
Langcyclisch innoveren ³	1,4%	1,3%	1,3%	1,3%	2% (2030)
Kortcyclisch innoveren ⁴	n.n.b. ⁵	70%	70%	70%	100% (2030)
Duurzaamheid					
Percentage duurzame brandstoffen					
Wegdiesel	20%	25%	30%	30%	30% (2030)
Scheepsdiesel	0%	10%	10%	10%	30% (2030)
Kerosine	0%	5% ⁶	5%	10%	30% (2030)

¹ Informatiehuishouding wordt uitgedrukt in een gewogen cijfer van de 5 categorieën uit de Volwassenheidsmeting Informatiehuishouding (Ministerie BZK). Deze meting drukt het niveau uit als een cijfer tussen 1 (laagste) en 4 (hoogste).

² Betreft de positie die Nederland inneemt ten opzichte van de andere EU landen voor wat betreft het aantal Nederlands entiteiten (industrie, bedrijven en kennisinstituten) die onderdeel zijn van de winnende EDF-voorstellen. De ranglijst wordt bekend een jaar na indiening van de EDF-voorstellen. Realisatie 2023 betreft dus ranglijst op basis van ingediende voorstellen van het jaar ervoor (2022). In 2024 is de behaalde positie over 2023 reeds bekend gemaakt (plek 7).

³ Uitgedrukt als percentage van de Defensiebegroting.

⁴ Uitgedrukt in het percentage verplichtingen ten opzichte van het totaal beschikbare budget voor kortcyclisch innoveren.

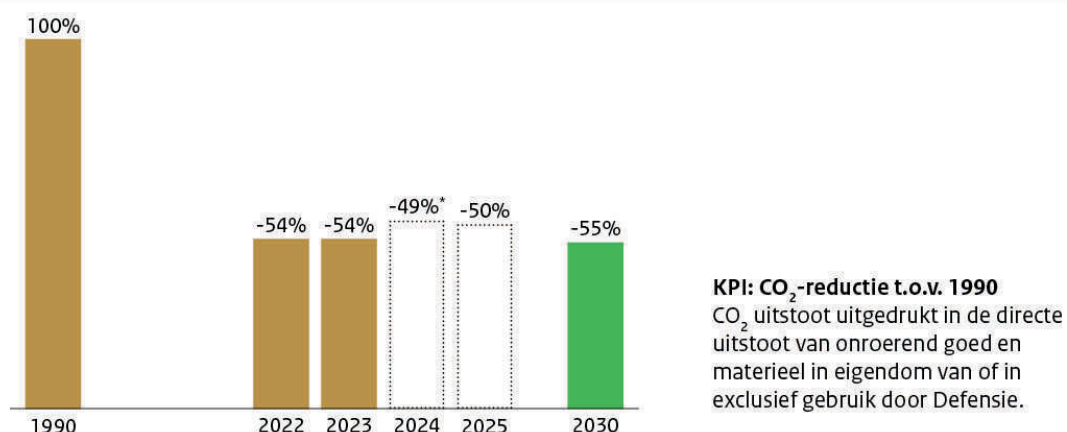
⁵ De gegevens om te kunnen bepalen of per 31-12-2023 70% van het toegekende budget verplicht is, zijn door de financiële directies niet aangeleverd. Met ingang van 1-1-2024 is de financiële administratie zodanig ingericht dat inzichtelijk maken van deze gegevens op budgetniveau mogelijk is.

⁶ De streefwaarde kerosine in 2024 en 2025 is 5% op de vliegbasis Leeuwarden. Vliegbasis Leeuwarden is anders dan de overige militaire vliegvelden niet afhankelijk van het internationale leidingnetwerk voor brandstof (CEPS) en kan daardoor vooruitlopend op afspraken over gebruik van dit netwerk overgaan op 5% bijmeng.

Nederlandse bijdrage aan EU- en NAVO-missies en eenheden in 2025¹

EU		NAVO	
Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	223	Bijdrage aan missies, operaties en activiteiten	1953

¹ Uitgedrukt in het totaal aantal ingezette militairen in 2025. In de ontwerpbegroting 2024 rapporteerde Defensie over de bijdrage aan stand-by eenheden. Vanaf dit jaar gaat de NAVO over op het New Force Model (NFM) en verschuift de focus naar hoofdtak 1. Het aanleveren van de bijdrage stand-by eenheden in het kader van de NAVO kent een hoge rubricering en kan daarom niet openbaar worden gemaakt. Tevens zal de gehele krijgsmacht benodigd zijn wanneer de NAVO in het kader van artikel 5 geactiveerd wordt. Om deze redenen rapporteert Defensie niet meer over de bijdrage aan stand-by eenheden.

* De realisatie van de CO₂-reductie in 2023 ligt 6 procent punten boven de streefwaarde van 2023. De streefwaarde van 2024 is echter niet aangepast vanwege de verwachte groei van Defensie en eventuele fluctuaties in brandstofverbruik door oefenen en inzet.

Onvolkomenheden Algemene Rekenkamer

Onvolkomenheid	Gereed	Status	
	Werking	Opzet	Bestaan
Autorisatiebeheer	2025	2024: 1 (van 2) aanbevelingen gereed	2024: 1 (van 2) aanbevelingen gereed
Vastgoedmanagement	2025	2024: 3 (van 3) aanbevelingen gereed	2024: 2 (van 3) aanbevelingen gereed
Inkoopbeheer	2024	2024: 3 (van 3) aanbevelingen gereed	2024: 3 (van 3) aanbevelingen gereed
Munitiebeheer	2026	2024: 3 (van 6) aanbevelingen gereed	2024: 2 (van 6) aanbevelingen gereed
Beveiliging Militaire Objecten	2027	2024: 3 (van 6) aanbevelingen gereed	2024: 2 (van 6) aanbevelingen gereed
Beheer van Cryptografiemiddelen	2026	2024: plan van aanpak o.b.v. oorzaakanalyse	2025
Inventarisatieproces	N.t.b.	2024: plan van aanpak o.b.v. oorzaakanalyse	N.t.b.

Bij iedere onvolkomenheid doet de Algemene Rekenkamer (AR) aanbevelingen ter verbetering. Defensie pakt deze aanbevelingen op, maar ze zijn niet allemaal tegelijk gereed. De tabel laat het jaar zien waarin de laatste van de aanbevelingen gereed is.

Voor inventarisatieproces is de verwachte datum gereed nog niet ingevuld, omdat deze uit het nog vast te stellen plannen van aanpak wordt afgeleid.

2.2 Belangrijkste beleidsmatige mutaties

Tabel 1 Belangrijkste beleidsmatige uitgaven mutaties t.o.v. vorig jaar (bedragen x € 1.000)

	Art.	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand begroting 2024 (inclusief NvW)		22.497.398	21.260.225	20.354.820	19.828.423	19.645.554	9.742.042
Belangrijkste mutaties							
Eerste suppletoire begroting		- 70.349	1.100.466	4.204.867	1.357.057	1.774.021	10.800.876
Steun Oekraïne	1	1.000.000	1.000.000	2.000.000	0	0	0
Kasschuif Oekraïne	1	- 200.000	200.000	0	0	0	0
Steunpakketten 1 en 2 Oekraïne	1	289.892	0	0	0	0	0
Energie en water	8	60.000	0	0	0	0	0
Transport	8	33.000	33.000	0	0	0	0
Interdepartementale budgetoverhevelingen	2,5,8,9,10,12,13	41.979	17.364	19.220	20.563	57.043	5.578
Eindejaarsmarge Defensie	12	72.538	0	0	0	0	0
Eindejaarsmarge HGIS	1,8,9,11	42.950	0	0	0	0	0
Loonbijselling	12	450.316	455.902	449.879	450.727	447.005	446.854
Prijsbijselling	12	47.461	48.465	48.765	50.206	50.523	50.055
Technische verwerking voedingsartikel DMF	13	- 1.811.485	- 615.065	1.687.003	835.561	1.219.450	739.414
Extrapolatie	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12	0	0	0	0	0	9.558.975
Overige mutaties	2,3,4,5,7,8,9,10,12,13	- 97.000	- 39.200	0	0	0	0
Mutaties begroting 2025		- 9.003.175	- 10.116.554	- 12.168.620	- 10.448.377	- 10.471.031	- 9.451.238
Kasschuif AV	12	- 58.000	0	0	0	40.000	18.000
Kasschuif toelage onregelmatigheid dienst	2,3,4,5,7,8,10	- 16.658	16.658	0	0	0	0
Verdelen middelen Hoofdlijnenakkoord	12	0	0	0	220.677	435.406	583.416
Overheveling uitbreiding MQ-9	2,4,5,7,8,10	14.893	74.102	100.103	100.135	100.196	100.196
Overheveling MP-eskadron Kmar	5,8,10	7.571	14.412	24.861	35.451	35.608	35.677
Interdepartementale budgetoverhevelingen	5, 7	15.173	45.700	3.382	2.535	2.631	2.672
Opheffen gebruik artikel 13	13	- 8.937.751	- 10.178.912	- 12.172.002	- 10.671.589	- 10.949.068	- 10.055.326
Overige mutaties	3,5,8	- 28.403	- 88.514	- 124.964	- 135.586	- 135.804	- 135.873
Stand ontwerp-begroting 2025		13.423.874	12.244.137	12.391.067	10.737.103	10.948.544	11.091.680

Toelichting

Mutaties 1e suppletoire begroting

Met de 1e suppletoire begroting 2024 zijn onder andere middelen voor de steun aan Oekraïne aan de begroting toegevoegd. Naast de € 4 miljard die het vorige kabinet extra voor deze steun heeft uitgetrokken, is ook een deel vanuit 2024 doorgeschoven naar 2025 omdat deze steun in dat jaar tot uitgaven gaat leiden. Daarnaast zijn met de 1e suppletoire begroting de loon- en prijsbijselling toegevoegd aan de begroting.

Mutaties begroting 2025

Verdelen middelen Hoofdlijnenakkoord

In het hoofdlijnenakkoord van het huidig kabinet word structureel € 2,4 miljard toegevoegd aan de defensiebegrotingen. In de Defensienota 2024 wordt toegelicht welke investeringen Defensie hiermee financiert en welke doelen en versterkingen daarmee worden nagestreefd. Het budget wordt grotendeels verwerkt op het DMF. Dat deel van het budget dat wordt toegevoegd aan de defensiebegroting, is verwerkt op artikel 12 Nog Onverdeeld met een geleidelijke opbouw vanaf 2027. Bij een later begrotingsmoment wordt het budget verdeeld naar de betreffende beleidsartikelen.

Overheveling uitbreiding MQ-9

Defensie verdubbelt de Medium-Altitude Long-Endurance (MALE) UAS capaciteit van 4 naar 8 MQ-9A vliegtuigen. Met deze kwantitatieve uitbreiding is de eenheid straks tegelijk voor meerdere operaties inzetbaar. Naast de uitbreiding vindt er ook een kwalitatieve versterking van de capaciteit plaats. Het budget samenhangend met de personele kosten wordt vanuit het DMF overgeheveld naar de defensieonderdelen.

Overheveling MP-eskadron Kmar en multifunctioneel eskadron KMar

De laatste jaren is steeds meer een verandering te zien in de veiligheidssituatie in Europa, met de oorlog in de Oekraïne als duidelijkste manifestatie. Dit genereert een heroriëntatie van de Nederlandse krijgsmacht op de eerste hoofdtak van Defensie, de bescherming van het Nederlands grondgebied en dat van bondgenoten. Dat heeft geleid tot de oprichting van een *Combat Support* MP-eskadron zodat kan worden voorzien in meer MP-capaciteit. Naast de behoefte voor een *Combat Support* MP-eskadron wordt er gezien de toenemende hybride dreiging voor het grondgebied van Nederland een multifunctioneel KMar-eskadron opgericht. Dit eskadron is bedoeld voor de ondersteuning van civiele autoriteiten en samenwerking met de Nationale Reserve bij de bescherming van vitale militaire en civiele infrastructuur en processen, waaronder host nation-supportoperaties. Voor de oprichting wordt het budget samenhangend met de personele kosten overgeheveld vanuit het DMF.

Overige interdepartementale budgetoverhevelingen

Per saldo stijgt de begroting van Defensie in 2025 als gevolg van de interdepartementale budgetoverhevelingen met € 45,7 miljoen. De grootste overheveling van € 42,4 miljoen komt van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en is bestemd voor de verduurzaming van rijksvastgoed.

Opheffen gebruik Artikel 13 Bijdrage aan het Defensiematerieelbegrotingsfonds

Tot Prinsjesdag 2024 werd het DMF gefinancierd met een bijdrage van de defensiebegroting. Deze bijdrage was opgenomen op artikel 13 en werd in het DMF ontvangen op artikel 7. Vanaf Prinsjesdag 2024 wordt budget direct overgeheveld van de artikelen van de defensiebegroting en de begrotingen van andere departementen naar de betreffende artikelen op het DMF. Hierdoor wordt de administratieve last verminderd en wordt de verdeling van middelen tussen de defensiebegroting en het DMF beter inzichtelijk gemaakt. Deze maatregel is technisch van aard.

Tabel 2 Belangrijkste beleidsmatige ontvangsten mutaties t.o.v. vorig jaar (bedragen x € 1.000)

	Art.	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand begroting 2024 (inclusief NvW)		228.804	189.431	225.221	342.399	143.493	0
Belangrijkste mutaties							
Eerste suppletoire begroting		268.152	28.057	49.813	42.019	134	143.627
Steun Oekraïne	1	240.095	0	0	0	0	0
Terugontvangsten EPF Oekraïne	1	27.923	27.923	49.679	41.885	0	0
Extrapolatie	1,2,3,4,5,7,8,9,10	0	0	0	0	0	143.493
Overige ontvangstenmutaties	10	134	134	134	134	134	134
Mutaties begroting 2025		- 33.849	27.923	0	0	0	0
Realistisch ontvangstenritme EPF Oekraïne	1	- 27.923	27.923	0	0	0	0
Overige mutaties	7, 10	- 5.926	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2025		463.107	245.411	275.034	384.418	143.627	143.627

Toelichting**Mutaties 1e suppletoire begroting**

De ontvangsten zijn hoger als gevolg van de steun aan Oekraïne. Nederland schaft materieel aan met andere landen, die een deel van de lasten dragen. Daarnaast ontvangt Nederland een vergoeding vanuit de Europese Vredesfaciliteit (EPF) voor de leveringen aan Oekraïne.

Mutaties begroting 2025

Vanwege vertraging in de besluitvorming door de EPF, wordt de geraamde vergoeding voor het materieel dat Nederland heeft geleverd als steun aan Oekraïne, niet meer in 2024 als ontvangst verwacht maar in 2025.

2.3 Openbaarheidsparagraaf

Actieve openbaarmaking

In de Kamerbrief voortgang Open Overheid (Kamerstuk [32 802, nr. 93](#)) is aangegeven dat per 1 november 2024 de eerste tranche met verplichte categorieën gereed zijn voor actieve openbaarmaking. Het programma Defensie Open op Orde (DOO) is gestart met een uitvraag binnen de Defensieorganisatie om voor de eerstvolgende categorieën (adviezen, convenanten, onderzoeksrapporten en klachtoordelen) vroegtijdig een planning op te stellen en te starten met de implementatie.

In 2025 stelt DOO voor de overige categorieën een planning op. Aan de hand van een beslishulp en werkdefinities wordt vervolgens gestart met de implementatie bij alle Defensieonderdelen.

Passieve openbaarmaking

Er is sprake van een stijgende lijn in de hoeveelheid Woo-verzoeken en in de omvang en complexiteit (in 2023 waren er 123 Woo-verzoeken, voor 2024 wordt dit naar schatting 160). Gelet op de geopolitieke ontwikkelingen, aanhoudende militaire steun aan Oekraïne, aanzienlijke aanschaf van militair materieel en het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD), is de verwachting dat die stijging zich ook in 2025 voortzet. Om toch de behandeltermijn van Woo-verzoeken verder te verkorten, spant de sectie Woo zich ook in 2025 in om uitvoering te geven aan de maatregelen zoals aangekondigd in de kabinetsreactie op de invoeringstoets Woo (Kamerstuk [32 802, nr. 94](#)). De sectie Woo is reeds uitgebreid om de capaciteit te vergroten. Daarnaast zijn decentrale Woo-functionarissen aangewezen bij de directies van het kerndepartement. Zij zijn verantwoordelijk voor het geordend en tijdig aanleveren van de gevaagde informatie. Verder is in oktober 2024 de introductie van het nieuwe documentmanagementsysteem DefDoc. Dit systeem moet het proces van het verzamelen en beoordelen van documenten voor de behandeling van Woo-verzoeken aanzienlijk verkorten. Ook bereidt Defensie de implementatie van nieuwe Woo-tooling voor, in combinatie met een dossiermanagementsysteem. Daardoor kunnen Woo-medewerkers effectiever en efficiënter documenten uitvragen binnen de organisatie en deze sneller beoordelen. Tot slot blijft de sectie Woo zich ook in 2025 inspannen om in gesprek met de verzoeker tijdig aan diens informatiebehoefte te voldoen.

Verbetering van de informatiehuishouding

Met het programma DOO versterkt Defensie de informatiehuishouding en transparantie. Dat vergroot onze wendbaarheid en versterkt zowel de commando- als de bedrijfsvoering. In 2025 voert het programma bij elk Defensieonderdeel een actieplan uit om de informatiehuishouding naar een hoger niveau te tillen, als opmaat naar een gezaghebbende informatiepositie.

De stapsgewijze implementatie van het documentmanagementsysteem DefDoc wordt doorgezet in 2025; in 2027 werkt heel Defensie met DefDoc.

Om blijvend, kwalitatief én snel te voldoen aan verplichtingen op het gebied van actieve (Archiefwet) en passieve openbaarmaking (Woo-verzoeken) van chatberichten wordt gedurende 2025 gewerkt aan de geautomatiseerde veiligstelling daarvan en in 2026 aan de duurzame toegankelijkheid.

2.4 Strategische Evaluatieagenda

Inleiding

Elke minister is op basis van de Comptabiliteitswet 2016 verantwoordelijk voor het periodiek onderzoeken van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid. Hiervoor maken alle departementen sinds 2021 gebruik van de Strategische Evaluatieagenda (SEA), die jaarlijks in de begroting verschijnt.

Conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) is de SEA ingedeeld op basis van belangrijke (beleids)thema's in termen van budgettaire en maatschappelijke relevantie. Bij Defensie is de indeling van de SEA daarom gelijk aan de indeling van de Defensienota en de Beleidsagenda. Dit betekent dat de SEA bestaat uit de thema's:

1. Koers voor versterking
2. Gevechtskracht
3. Mensen
4. Materieel
5. Randvoorwaarden

Raadpleeg de Defensienota 2024 en de Beleidsagenda voor inzicht in de doelen en maatregelen die onder deze thema's vallen.

Stand van Defensie

Sinds 2023 heeft Defensie meerdere reguliere rapportages aan de Kamer in één rapport gebundeld: de Stand van Defensie (SvD). Het oogmerk is om de voortgang van Defensie op verschillende thema's (zoals personeel, materieel, gereedheid en inzet) in één rapport inzichtelijk te maken en integraal te rapporteren. Defensie rapporteert zoveel mogelijk over de voortgang op de (lange termijn) doelstellingen en biedt hierbij een set van gegevens die naast kwalitatieve teksten ook bestaat uit indicatoren en kengetallen.

In 2023 is de Stand van Defensie geëvalueerd. In het evaluatierapport wordt aanbevolen om uniformiteit en een duidelijke relatie tussen de SEA en SvD te creëren. De SvD is opgebouwd langs de thema's: besturen, vervullen personele behoefte, vervullen materiële behoefte, gereedstellen, inzetten en ondersteunen. Nu de SEA is opgebouwd langs gelijke thematiek, is aan deze aanbeveling invulling gegeven.

Periodieke rapportages

Een adequaat evaluatiemechanisme stelt Defensie in staat om te monitoren of doelen worden gehaald, om gericht bij te sturen en prestaties te verbeteren, maar ook om politieke verantwoording af te leggen. Defensie voert daarom per SEA-thema onderzoeken en evaluaties uit. Van de hiermee verkregen inzichten wordt eens in de vier tot zeven jaar een synthese gemaakt, die in de vorm van een periodieke rapportage met de Kamer wordt gedeeld. Deze periodieke rapportage is een verplichting vanuit het Rijksbreed evaluatiestelsel en dient te voldoen aan de eisen uit de RPE. Zo bevat een rapportage in ieder geval de volgende onderdelen (RPE 2022, art. 4.5):

- een onderbouwde beoordeling van de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van de samenhangende maatregelen of instrumenten en daarmee samenhangende uitgaven;
- inzicht in oorzaken voor de mate van gerealiseerde doeltreffendheid en doelmatigheid;

- de belangrijkste resterende kennis- en inzichtlacunes met het oog op verdere verbetering van het inzicht in de doeltreffendheid en doelmatigheid van het SEA-thema.

De Defensienota 2024 heeft geleid tot herziening van de thematische indeling van de SEA en daarmee de planning van periodieke rapportages. In tabel 3 is zichtbaar welke periodieke rapportage Defensie in 2025 oplevert. De data voor de overige periodieke rapportages worden in de volgende begroting en na afronding van de nog lopende beleidsdoorlichtingen aangevuld.

Tabel 3 Periodieke rapportages		
Thema	Type onderzoek	Afronding
Koers voor versterking	Synthese	n.t.b.
Gevechtskracht	Synthese	n.t.b.
Mensen		
Werktitel rapport: «Goede werkgever, verbonden met de samenleving»	Synthese	2025
Materieel	Synthese	n.t.b.
Randvoorwaarden	Synthese	n.t.b.

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) wordt per SEA-thema zo goed als mogelijk vermeld op welke begrotingsartikelen het thema betrekking heeft. De begroting van Defensie is echter niet ingedeeld op basis van beleidsthema's, zoals bij veel andere ministeries het geval is, maar op organisatiedelen. Elk SEA-thema heeft daardoor betrekking op meerdere begrotingsartikelen. In overleg met het Ministerie van Financiën wijkt Defensie op dit punt af van het model uit de RBV. Voor de begroting 2026 bespreekt Defensie de financiële grondslag van de SEA-thema's met het Ministerie van Financiën.

Beleidsdoorlichtingen

De periodieke rapportages vervangen de beleidsdoorlichtingen. Deze verandering is voortgekomen uit de Rijksbrede Operatie Inzicht in Kwaliteit en aangekondigd in de vierde voortgangsrapportage van de operatie (Kamerstukken II 2021/22 [31 865, nr. 184](#), bijlage 2). In 2024 rondt Defensie daarom de laatste drie beleidsdoorlichtingen af. Dit zijn beleidsdoorlichtingen van artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando, artikel 2 Koninklijke Marine en artikel 3 Koninklijke Landmacht.

Tabel 4 Beleidsdoorlichtingen			
Thema	Type onderzoek	Afronding	Begrotingsartikel
Militaire gezondheidszorg	Synthese	2024	8 Defensie Ondersteuningscommando
NLD-DEU samenwerkingsverbanden	Synthese	2024	3 Koninklijke Landmacht
Fleet Operational Standards and Training (FOST)	Synthese	2024	2 Koninklijke Marine

Voor een verdere uitwerking van de Strategische Evaluatieagenda en een toelichting op de eerste periodieke rapportage, zie [bijlage 6.5: Uitwerking Strategische Evaluatieagenda](#).

Klik [hier](#) om het jaarverslag 2023 van het Ministerie van Defensie te downloaden, met in bijlage 3 een overzicht van afgerond evaluatie- en overig onderzoek.

Een interactieve weergave van de SEA is beschikbaar op www.rijksfinancien.nl.

2.5 Overzicht risicoregelingen

Defensie kent één openstaande garantie. Dit betreft een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van personeel. De looptijd is onbepaald en er is geen gegarandeerd bedrag vastgesteld. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging met als doel de belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden als gevolg van uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen, gekoppeld aan de financiering van een woning, weg te nemen.

3. Beleidsartikelen

3.1 Artikel 1 Inzet

A. Algemene doelstelling

Defensie beschermt wat ons dierbaar is. Die opdracht is een afgeleide van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden en de Grondwet. Deze leidt tot drie hoofdtaken:

1. Bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het Koninkrijk.
2. Bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit.
3. Ondersteuning (onder alle omstandigheden) van de civiele autoriteiten bij de handhaving van de openbare orde, de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, de bestrijding van rampen en incidenten en de beheersing van crises, zowel nationaal als internationaal.

Alle drie de hoofdtaken vergen meer inzet vanwege de toegenomen instabiliteit in de wereld. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister van Defensie is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking met bondgenoten verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, wereldwijd. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan gemeenschappelijk gefinancierde NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht voor de structurele inzet voor nationale en koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar en de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD).

In beleidsartikel 1 is de begroting van inzet van de krijgsmacht opgenomen. De uitgaven en ontvangsten van inzet worden hier begroot mits:

1. Deze uitgaven additioneel zijn. Dit betekent dat vormen van inzet budgettair niet in dit artikel zichtbaar zijn indien geen sprake is van aanvullende uitgaven ten opzichte van de uitgaven voor gereedstelling en instandhouding binnen de artikelen van de operationele commando's (bijvoorbeeld de inzet van helikopters voor *Search and Rescue*) of indien deze worden verrekend met tweeden of derden (bijvoorbeeld noodhulp die wordt verrekend met het Ministerie van Buitenlandse Zaken).
2. Deze inzet onder directe verantwoordelijkheid van de CDS wordt uitgevoerd. Verschillende vormen van inzet zijn gemandateerd aan de operationele commando's, zoals de inzet voor de Kustwacht, en worden daarom bij die artikelen begroot en verantwoord.

Om het geïntegreerde karakter te borgen wordt besluitvorming over het Budget Internationale Veiligheid (BIV) interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd.

C. Beleidswijzigingen

In eerdere besluitvormingsmomenten heeft het Kabinet Rutte IV besloten tot deelname dan wel verlenging, uitbreiding of beëindiging van de Nederlandse militaire bijdragen aan onder andere de volgende missies en operaties:

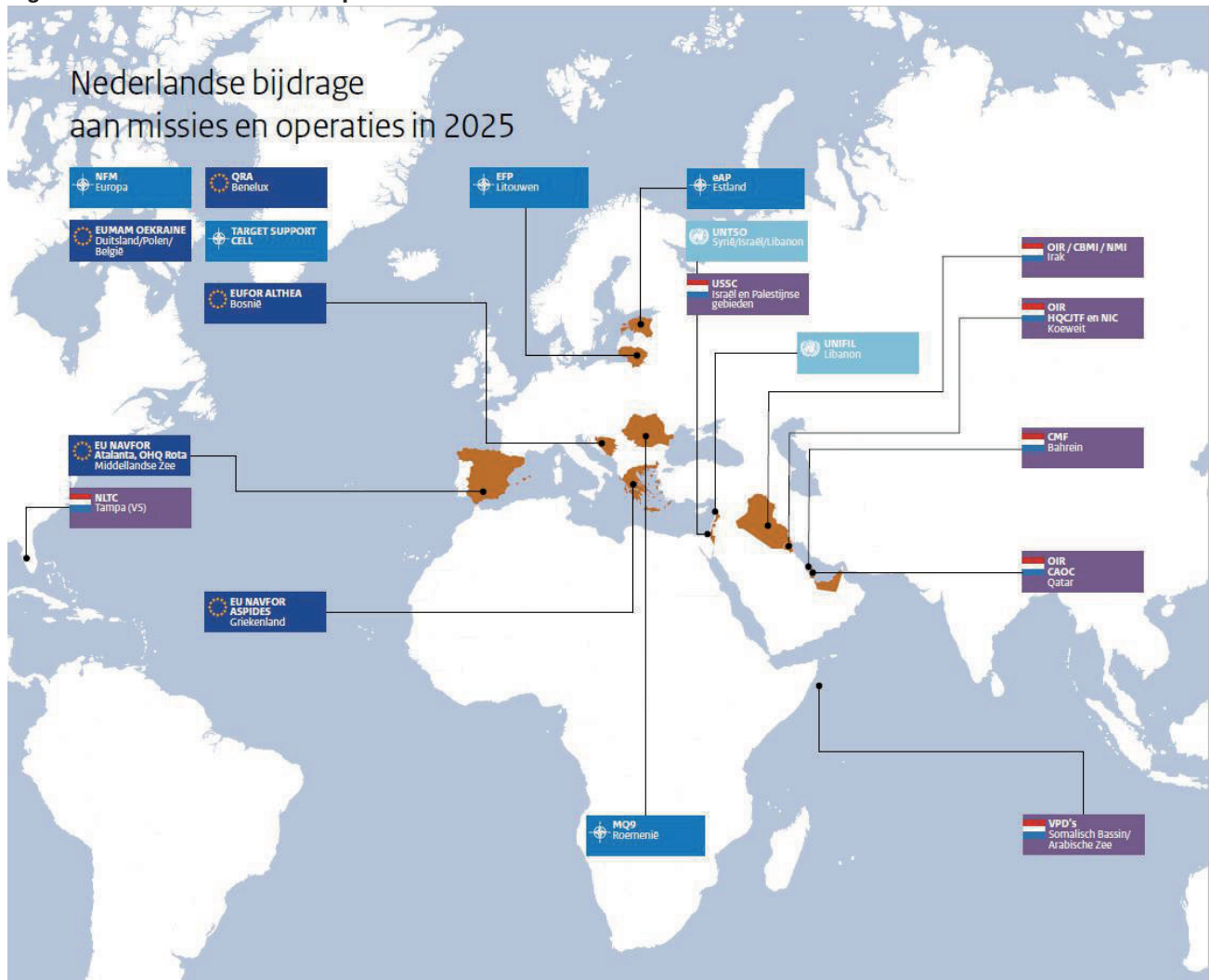
- *Enhanced Forward Presence* (Litouwen): verlenging tot en met 31 december 2026;
- Brede veiligheidsinzet in Irak: bijdrage loopt tot en met 31 juli 2025;
- *EUFOR Althea*: bijdrage aan EU-operatie in Bosnië en Herzegovina loopt sinds januari 2023 tot en met 31 juli 2025.
- *Enhanced Air Policing* (Estland): Nederlandse bijdrage aan NAVO-luchtruimactiviteiten in de periode december 2024–maart 2025.

NAVO-bondgenoten besloten in de periode voor en na de illegale Russische invasie van Oekraïne tot aanvullende maatregelen om het NAVO-verdragsgebied te beschermen, Rusland af te schrikken en bondgenoten bij te staan. Als onderdeel van dit pakket aan maatregelen zijn extra eenheden aan de oostflank van het verdragsgebied ontplooid. Nederland levert hier als NAVO-bondgenoot een actieve bijdrage aan.

In VN-verband zal Nederland daarnaast bijdragen blijven leveren aan VN-missies in het Midden-Oosten. De mandaten voor UNTSO en UNIFIL zijn verlengd tot en met 31 juli 2025. De bijdrage aan UNDOF is beëindigd. De einddatum van de Nederlandse bijdrage is in goed overleg met de VN vastgesteld op augustus 2023. Dit is aan de Kamer gecommuniceerd in de Jaarlijkse Voortgangsrapportage Overige Missiebijdragen.

Defensie blijft ten slotte *Vessel Protection Detachments* (VPD's) inzetten ter bescherming van de koopvaardij. Dit wordt begroot en verantwoord onder overige inzet.

Figuur 4 Overzicht missies en operaties

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 5 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)								
		2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art.	Verplichtingen	1.747.908	3.618.347	3.204.145	220.344	195.733	193.018	193.018
	Uitgaven	1.142.595	3.475.729	2.042.590	2.219.677	222.547	219.832	219.832
	Apparaatsuitgaven	0	0	0	0	0	0	0
	Programmauitgaven	1.142.595	3.475.729	2.042.590	2.219.677	222.547	219.832	219.832
1.1	Programmauitgaven	1.142.595	3.475.729	2.042.590	2.219.677	222.547	219.832	219.832
	Opdrachten	1.142.595	3.475.729	2.042.590	2.219.677	222.547	219.832	219.832
	Crisisbeheersingsoperaties	1.136.963	3.454.798	2.023.616	2.200.703	203.574	200.859	200.859
	Financiering nationale inzet krijgsmacht	2.722	4.091	3.827	3.827	3.826	3.826	3.826
	Overige inzet	2.910	16.840	15.147	15.147	15.147	15.147	15.147

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Ontvangsten	76.303	327.738	104.116	133.739	243.123	2.332	2.332

Tabel 6 Geschatte budgetflexibiliteit

	2025
<i>juridisch verplicht</i>	22.9%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0.0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	77,1%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0.0%

Budgetflexibiliteit

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de uitgaven voor levering van goederen en/of diensten van de lopende missies. Voor 2025 is 22.9% juridisch verplicht. De voorziening voor de verwachte verlenging van de huidige missies of voor nieuwe missies is juridisch gezien nog niet verplicht.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Het financiële instrument «opdrachten» omvat de uitgavencategorieën:

1. Internationale inzet (BIV), zoals crisisbeheersingsoperaties;
2. Financiering nationale inzet krijgsmacht (FNIK);
3. Overige inzet.

De financiering van de militaire steun aan Oekraïne verloopt ook via het BIV. Dit budget is vanuit de generale middelen toegevoegd aan Artikel 1 door het ministerie van Financiën. Op deze wijze draagt Nederland bij aan de ondersteuning van Oekraïne in de strijd tegen Rusland. De Kamer wordt periodiek op de hoogte gehouden van de geleverde steun aan Oekraïne middels de diverse leveringsbrieven.

Toelichting uitgaven per missie

Tabel 7 Overzicht Internationale inzet (BIV) (bedragen x € 1.000)

Overzicht Internationale inzet (BIV)	2024	2025	2026	2027	2028	2029
(bedragen x € 1.000)						
EUFOR Althea	12.300	1.700				
Veiligheidsinzet in Irak (CBMI)	6.300	3.000				
NATO Mission in Iraq (NMI)	54.000	30.600				
Enhanced Forward Presence Litouwen (EFP LTU)	32.000	32.000	32.000			
Enhanced Forward Presence Roemenië (EFP ROU)	1.096			250		
Enhanced Vigilance Activities MQ-9	7.200					
Missies Algemeen	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500	7.500
Personeelszorg	2.500	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800
Contributies	30.000	36.000	36.300	36.300	36.300	36.300
Kleinschalige bijdragen aan missies (< € 2,5 miljoen per jaar)	17.595	2.030	300	300	300	300
Subtotaal	170.491	114.630	77.900	46.150	45.900	45.900
Reservering Dutchbatt III veteranen (BT09)	3.522	742	742	336		
Reservering Srebrenica (BT09)	11.354					
Reservering MIVD (BT11)	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Totaal	190.367	120.372	83.642	51.486	50.900	50.900

Toelichting per missie

EUFOR Althea

Nederland ondersteunt landen in de Westelijke Balkan, inclusief Bosnië en Herzegovina. In april 2023 is door het kabinet besloten tot inzet in Bosnië en Herzegovina middels de EU-operatie EUFOR Althea. Nederland zet een infanteriecompagnie van het Korps Mariniers in (100 tot 150 militairen voor de periode oktober 2023 tot oktober 2024), evenals een *Human Intelligence* team (maximaal 10 personen) voor de periode september 2023 tot en met 31 juli 2025. Sinds januari 2023 zijn vier stafofficieren werkzaam op het hoofdkwartier van EUFOR Althea te Sarajevo. Het nationaal kader hiervan is uitgebreid naar maximaal zeven.

Brede veiligheidsinzet Irak

In de periode tot mei 2024 vond een verschuiving plaats van het zwaartepunt van de Nederlandse bijdrage in Irak, van Operation Inherent Resolve (OIR) naar NAVO Missie Irak (NMI). De veiligheidsinzet in Irak bestaat uit de volgende elementen:

- Militaire en civiele bijdrage aan de NAVO-missie Irak (NMI) om de Iraakse veiligheidsinstituties op institutioneel niveau te adviseren;
- Van 1 januari t/m 31 december 2024 levert Nederland een Force Protection compagnie van 145 militairen ten behoeve van NMI;
- Daarnaast levert Defensie maximaal twintig civiele en militaire adviseurs.
- Van mei 2024 tot mei 2025 levert Nederland de Force Commander met een staf van ongeveer vijftien personen;
- Nederland levert ook in deze periode drie Chinookhelikopters en een helikopterdetachement van ongeveer 120 personen;
- Militaire bijdrage aan Operation Inherent Resolve (OIR) van de anti-ISIS coalitie in de vorm van SOF-trainers, militaire adviseurs en stafofficieren van 1 januari t/m 31 december 2024;
- Civiele bijdrage aan de EU Adviesmissie Irak (EUAM) t/m 31 juli 2025, gericht op het adviseren van Iraakse autoriteiten over het hervormen van de civiele aspecten van de Iraakse veiligheidssector
- Militaire en civiele bijdrage aan (hervormingen in) de Koerdische Autonome Regio t/m 31 juli 2025.

Litouwen (eFP)

De NAVO besloot na de illegale annexatie van de Krim door Rusland in 2014 tot de versterking van de afschrikking- en verdedigingsfunctie van de oostflank. Onderdeel hiervan is de vooruitgeschoven aanwezigheid in de Baltische staten en Polen: *enhanced Forward Presence* (eFP). eFP bestaat op dit moment uit circa 4.500 militairen, verdeeld over een viertal multinationale *Battle Groups*. eFP brengt tot uitdrukking dat een schending van het verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het bondgenootschap. eFP draagt actief bij aan geloofwaardige afschrikking van Rusland en het geruststellen van bondgenoten in Baltische Staten en Polen. In het geval van een aanval stuit de tegenstander namelijk niet alleen op de lokale strijdkrachten, maar tevens op een multinationale NAVO-eenheid.

Nederland neemt sinds 2017 met circa 270 militairen deel aan de multinationale *Battle Group* in Litouwen. Het nationale kader voor eFP is maximaal 350 pax (waarvan 50 flexibel) recent (mei 2024) is deze bijdrage verlengd met twee jaar, tot en met 31 december 2026. De langjarige Nederlandse bijdrage aan de multinationale Battle Group verhoogt hierbij de ervaring met het gezamenlijk optreden met strategische partners

waaronder Duitsland, Noorwegen en België. De inzet roteert veelal tussen de 13e Lichte Brigade (13 LtBrig) en de 43e Gemechaniseerde Brigade (43 MechBrig) van het Commando Landstrijdkrachten.

Estland (eAP)

Het kabinet Rutte IV heeft besloten om een Nederlandse bijdrage te leveren aan de NAVO-Air Policing (AP) missie, in de periode december 2024–maart 2025. Het betreft NAVO-luchtruimactiviteiten met een flexibele inzet van drie tot tien F-35-toestellen in Estland. De AP-activiteiten hebben tot doel om de veiligheid en integriteit van het NAVO-luchtruim te bewaken. De missie schrikt potentiële agressie af, de F-35 toestellen dragen zo bij aan de doorlopende voorbereiding op de verdediging van het NAVO-grondgebied. De AP-activiteiten zijn doorlopende activiteiten van de NAVO, waarvoor de NAVO bijdragen aan haar bondgenoten vraagt.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en militaire missies en operaties van de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Ook de jaarlijkse bijdrage aan de Strategic Airlift Capability (SAC) C-17, gehuisvest op Papa Air Base te Hongarije, is onderdeel van de contributies. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van twaalf landen, waaronder tien NAVO-bondgenoten, en voorziet in een deel van de Nederlandse behoefte aan *strategic airlift*.

Kleine bijdragen

In onderstaand overzicht staan de kleinschalige Nederlandse bijdragen met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar.

Tabel 8 Overzicht kleinschalige bijdragen aan missies in personeel

Overzicht kleine missies	Max personele omvang *
1(NLD) Air Task Force Middle East (ATF ME)	12
European Union ATALANTA (EU ATALANTA)	3
European Union Military Assistance Mission (EUMAM)	9
United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)	1
United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)	12
Combined Maritime Forces (CMF)	3
Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)	2
United States Security Coordinator (USSC)	4

*De personele omvang varieert in tijd gedurende de missie van nul tot de maximale

Toelichting op nationale inzet krijgsmacht

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze structurele taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze structurele taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, maar ook convenanten of arrangementen. Onder de structurele taken vallen de taken van de Koninklijke Marechaussee, de Kustwachten in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosievenopruiming.

Militaire bijstand en steunverlening (Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK))

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze inzet wordt bekostigd vanuit dit artikel via de afspraken die zijn gemaakt in het convenant FNIK. Deze bijstand wordt zowel door de Koninklijke Marechaussee geleverd als door andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis of in geval van de vrees voor het ontstaan daarvan.

De tabel indicatieve inzet voor 2025 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer, aangezien bijstandsverzoeken niet (altijd) te voorspellen zijn. De inzet van Defensie bij de beveiliging van rechtbanken is daarvan een voorbeeld.

Tabel 9 Indicatieve nationale inzet

Grondslag/activiteit	Onderdeel	Soort	Aantal
Explosieven opruiming	EODD (FNIK)	ruimingen	2000
Explosieven opruiming Noordzee	CZSK	ruimingen	35
Quick Reaction Alert (onderscheppingen luchtruim)	CLSK	onderscheppingen	4
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde (Politiewet)	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	115
Handhaving openbare orde en veiligheid (Politiewet)	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	25
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	30
Wet Veiligheidsregio	Alle DO'n (FNIK)	aanvragen	25
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - harde bijstand	CZSK/CLAS (FNIK)	aanvragen	29
KB 1987 inzet krijgsmacht in Aruba, Curacao en Sint Maarten - zachte bijstand	CZSK/CLAS	aanvragen	3
Wet BES	CZSK/CLAS (FNIK)	aanvragen	3

Toelichting op ontvangsten

De ontvangsten hebben betrekking op de eventuele vergoedingen van de EU, NAVO, VN en partnerlanden voor de door Nederland geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

3.2 Artikel 2 Koninklijke Marine

A. Algemene doelstelling

De marine levert operationeel gereede maritieme expeditionaire capaciteit (zowel vloot als mariniers) ten behoeve van de verdediging op en vanuit zee van de soevereiniteit, territoriale integriteit en politieke onafhankelijkheid van het Koninkrijk, evenals ter bescherming van de koopvaardij en helpt bij crisisbeheer-singsoperaties, humanitaire hulpoperaties en rampen. De marine kan zelfstandig operaties uitvoeren en kan ook samen optreden met de landmacht, luchtmacht, marechaussee en buitenlandse bondgenoten.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de marine alsmede de (mate van) gereedheid van maritieme eenheden. De marine is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De marine is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken, worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de marine gereed gesteld. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tevens vormt de marine de beheersorganisatie voor zowel Kustwacht Nederland als de Kustwacht Caribisch Gebied.

Tabel 10 Capaciteiten marine		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
MARITIEME TAAKGROEP VAN 5 SCHEPEN De taakgroep voert als geheel gevechtsoperaties uit op zee, projecteert gevechtskracht vanuit zee op land of treedt in delen langdurig op als afschrikking. De taakgroep kan als geheel of in delen ingezet worden voor maritieme veiligheidsoperaties of voor maritieme assistentie.	Maritime Battle Staff	Levert commandovoering voor maritieme en amfibische operaties.
	Luchtverdedigings- en Commandofregat	Bestrijding van maritieme-, oppervlakte-, lucht- en ruimtedreigingen. Is daarnaast een platform voor commandovoering voor een taakgroep voor maritieme gevechtsoperaties, veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Multipurpose Fregat	Levert slagkracht ter bestrijding van oppervlakte / onderwater eenheden voor gevechtsoperaties. Levert een platform voor maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Landing Platform Dock	Amfibisch transport voor amfibische gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Joint Support Ship	Verzorgt bevoorrading op of vanuit zee om voortzettingsvermogen voor amfibische of maritieme gevechtsoperaties te vergroten. Of verzorgt maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Onderzeeboot	Levert slagkracht ter bestrijding van oppervlakte en onderwater eenheden voor gevechtsoperaties. Verzamelt inlichtingen en is een platform voor speciale operaties.
	Alkmaarklasse Mijnenbestrijdingsvaartuig	Levert mijnenbestrijdingscapaciteit ten behoeve van maritieme gevechtsoperaties, maritieme veiligheidsoperaties en maritieme assistentie. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Marine Combat Group	Levert eenheden voor amfibische gevechtsoperaties en voor veiligheidsoperaties op zee en op land. Kan worden ingezet voor steunverlening en bijstand.
	Surface Assault & Training Group	Levert amfibische ondersteuning en maritieme beveiligingsteams.
	Hydrografische Opnemingsvaartuigen	Levert oceanografische inlichtingen en hydrografische survey capaciteit voor civiel / militaire samenwerking.
SPECIALE EENHEDEN VOOR SPECIALE OPERATIES EN VOOR TERREURBESTRIJDING	C-Squadron	Levert een <i>Special Operations Maritime Task Group</i> (SOMTG) voor geplande (maritieme) speciale operaties (<i>Foreseeable Special Operation</i> (FSO)) en voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties met een korte reactietijd (<i>Non-Foreseeable Special Operation</i> (NFSO)).

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
HARBOUR PROTECTION TEAMS	M-Squadron	Levert maritieme anti-terreur capaciteit in het hoogste geweldsspectrum voor de Unit Interventie Mariniers (UIM) en ter ondersteuning van de Dienst Speciale Interventies.
	Duikteam Defensie Duikgroep (DDG)	Voert onderwater operaties uit met drones en duikers ten behoeve van het onderkennen en neutraliseren van dreigingen onderwater.
FORWARD PRESENCE IN HET CARIBISCH DEEL VAN HET KONINKRIJK	Oceangoing Patrol Vessels	Levert permanente maritieme militaire presentie en neemt deel aan counter-narcotics-operaties. Kan tevens ingezet worden als schip van de wacht.
	Ondersteuningsvaartuig (Zr. Ms. PELIKAAN)	Draagt bij aan tactisch voortzettingsvermogen van de operationele eenheden in het Caribisch deel van het Koninkrijk en levert amfibische transportcapaciteit.
	Mariniers Squadron Carib	Aanwezigheid van mariniers voor amfibische inzet en militaire bijstand.
	Bootpeloton Carib	Aanwezigheid van een marinierseenheid voor amfibische ondersteuning en maritieme patrouille.
	Mariniers detachement Sint-Maarten	Aanwezigheid van mariniers voor amfibische inzet en militaire bijstand.
	Caribische Militairen	Aanwezigheid van lokale militairen voor territoriale verdediging en militaire bijstand.

C. Beleidswijzigingen

De Koninklijke Marine zet zich wereldwijd in voor de veiligheid van Nederland op en vanuit zee. De Nederlandse marine heeft het gehele jaar 2025 de leiding over Standing NATO Maritime Group 1 en nemen eenheden deel aan Standing NATO Mine Countermeasures Group 1, beide onderdeel van NATO's Rapid Reaction Force. Om de Koninkrijkstaken van Defensie uit te voeren levert de Koninklijke Marine Oceangoing Patrol Vessels in het Caribisch Gebied en staan er eenheden standby voor noodhulp tijdens het orkaanseizoen. Het Korps Mariniers heeft diverse opdrachten gepland staan in samenwerking met internationale partners, zo wijd de wereld strekt. De ondersteuning die de mariniers geven aan de training van Oekraïners gaat ook komend jaar onverminderd door.

Maritiem optreden kan niet zonder samenwerking met partnerlanden. De unieke en vergaande integratie met de Belgische marine wordt met de gezamenlijke vervanging van de mijnenjagers en M-fregatten bestendigd en waar mogelijk verder uitgebouwd.

De prioriteit ligt in 2025 op het gereedstellen voor hoofdtak 1: het beschermen van de Nederlandse en Europese belangen in het Koninkrijk en het bondgenootschappelijk gebied. De huidige geopolitieke situatie vraagt echter om een flexibele bedrijfsvoering van de marine, zoals de huidige situatie in het Midden-Oosten laat zien. Nationaal op de Noordzee en in het Caribisch deel van het Koninkrijk werkt de marine nauw samen met andere defensieonderdelen, de Kustwacht, overheidsorganisaties en het bedrijfsleven.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 11 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	1.072.034	1.129.013	1.138.756	1.142.602	1.153.630	1.165.505	1.182.863
Uitgaven	1.055.837	1.177.482	1.180.461	1.184.335	1.194.219	1.203.277	1.212.745
Apparaatsuitgaven	953.227	1.081.764	1.096.079	1.104.569	1.114.429	1.123.019	1.132.453
2.2 Apparaatsuitgaven	953.227	1.081.764	1.096.079	1.104.569	1.114.429	1.123.019	1.132.453
<i>Personele uitgaven</i>	<i>925.309</i>	<i>1.058.544</i>	<i>1.072.528</i>	<i>1.082.218</i>	<i>1.091.471</i>	<i>1.100.001</i>	<i>1.109.441</i>
Eigen personeel	833.575	939.363	957.591	986.689	1.007.671	1.016.229	1.025.653
Externe inhuur	7.394	12.944	10.695	10.490	917	917	917
Overige personele exploitatie	56.142	69.337	65.187	45.136	44.974	44.939	44.948
Kustwacht NL	9.517	14.464	15.382	15.293	15.299	15.305	15.312
Kustwacht CARIB	18.681	22.436	23.673	24.610	22.610	22.611	22.611
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>27.918</i>	<i>23.220</i>	<i>23.551</i>	<i>22.351</i>	<i>22.958</i>	<i>23.018</i>	<i>23.012</i>
Overige materiële exploitatie	25.951	21.761	22.355	21.156	21.763	21.822	21.817
Kustwacht NL	40	107	107	106	106	107	106
Kustwacht CARIB	1.927	1.352	1.089	1.089	1.089	1.089	1.089
Programmauitgaven	102.610	95.718	84.382	79.766	79.790	80.258	80.292
2.1 Programmauitgaven	102.610	95.718	84.382	79.766	79.790	80.258	80.292
<i>Opdrachten</i>	<i>102.563</i>	<i>95.643</i>	<i>84.307</i>	<i>79.766</i>	<i>79.790</i>	<i>80.258</i>	<i>80.292</i>
Gereedstelling	25.068	19.360	22.547	18.315	18.372	18.841	18.876
Kustwacht NL	74.794	72.293	58.144	58.202	58.202	58.201	58.200
Kustwacht CARIB	2.701	3.990	3.616	3.249	3.216	3.216	3.216
<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>47</i>	<i>75</i>	<i>75</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Schadevergoeding overig	47	75	75	0	0	0	0
Ontvangsten	11.054	12.324	12.324	12.324	12.324	12.324	12.324

Budgetflexibiliteit

Tabel 12 Geschatte budgetflexibiliteit

	2025
<i>juridisch verplicht</i>	85,9%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	14,1%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreffen onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2025 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële

uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2025 85,9% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere operationele zaken, zoals voeding aan boord van schepen en voeding voor mariniers, de inhuur van oefenterreinen en schietbanen, uitgaven bij havenbezoeken en uitgaven bij lancerings.

(Schade)vergoeding

Dit betreft allerlei schadevergoedingen. Er is meerjarig geen budget geraamd, omdat de uitgaven tot op heden zeer beperkt zijn.

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet, lokaal personeel Antillen en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor restaurant gerelateerde diensten, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschenken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De kosten voor het onderhoud aan de Groene Draeck worden begroot en verantwoord bij het Ministerie van Defensie zolang de Prinses gebruik maakt van de Groene Draeck. In de planperiode 2021 t/m 2025 is maximaal € 435.000 (5 maal € 87.000) beschikbaar voor onderhoud, waarbij de daadwerkelijke uitgaven kunnen fluctueren over de jaren heen.

Er is inmiddels € 364.699 aan onderhoudskosten gemaakt. Dit meerjarig onderhoud werd door tussenkomst van de Dienst Koninklijk Huis bij een specialistische werf uitgevoerd. Van het totaal beschikbare onderhoudsbudget tot en met 2025 resteert € 70.301. De meerkosten in de planperiode boven de € 435.000 voor het onderhoud aan de Groene Draeck komen voor rekening van de eigenaresse.

Kustwacht Caribisch gebied

De Kustwacht Caribisch gebied is een Koninkrijk organisatie die is belast met de maritieme rechtshandhaving in het Caribische deel van het Koninkrijk. Bestrijding van de handel in drugs, de bestrijding van

vuurwapensmokkel en de bestrijding van mensenhandel, mensensmokkel en illegale immigratie hebben prioriteit. Daarnaast levert de Kustwacht een belangrijke bijdrage aan de veiligheid op het water door het uitvoeren van zoek- en reddingsoperaties en visserij-, scheepvaart- en milieu-inspecties. De Kustwacht functioneert op basis van de Rijkswet Kustwacht. Het jaarplan en jaarverslag doorlopen een separaat besluitvormend (door de Rijksministerraad) en parlementair proces, waarbij inzicht wordt gegeven in taken, middelen en procesindicatoren. Het jaarplan wordt voorbereid door de Kustwachtcommissie, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van de vier landen en één keer per jaar bijeenkomt. De Rijksministerraad stelt het jaarplan van de Kustwacht vast.

De Kamer ontvangt de specifieke begroting voor de Kustwacht in het «Jaarplan 2025 Kustwacht voor het Koninkrijk der Nederlanden in het Caribisch Gebied» nadat de Rijksministerraad dit jaarplan heeft vastgesteld.

Kustwacht Nederland

De Kustwacht Nederland is een nationale organisatie, waarvan het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) het coördinerend ministerie is. Defensie is de beheerder van de Kustwacht en draagt met de marine en de marechaussee bij aan de dienstverleningstaken (bijvoorbeeld ruimen van explosieven), de handhavingstaken (bijvoorbeeld grensbewaking) en *maritime security*. Tevens levert de marine de directeur Kustwacht. In bijlage 3 van de begroting van het Mobiliteitsfonds is de overzichtsconstructie Kustwacht Nederland opgenomen. Daarin staat hoe de uitgaven met betrekking tot de Kustwacht Nederland worden begroot op de verschillende hoofdstukken van de rijksbegroting.

Ontvangsten

De geraamde ontvangsten voor het CZSK betreffen onder andere de verkoop van hydrografische zeekaarten en het verrekenen van werk en/of diensten door derden (inclusief internationale partners) zoals personele inzet. De Kustwacht Caribisch gebied ontvangt jaarlijks de bijdrage van de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten conform het jaarplan KWCARIB. De bijdrage aan de bestuursakkoorden van de Kustwacht Caribisch gebied zijn onderdeel van het Defensiematerieelbegrotingsfonds, artikel 1.

3.3 Artikel 3 Koninklijke Landmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Landmacht stelt operationele eenheden gereed om in NAVO-verband bij te dragen aan strategische afschrikking. Indien nodig voeren onze militairen, onder de zwaarste omstandigheden, gevechtsoperaties uit om Nederland en het bondgenootschappelijk grondgebied te verdedigen. Landmachteenheden hebben de missie om de grondtroepen van een tegenstander daadwerkelijk te stoppen en te verslaan. De landmacht draagt daarnaast met expeditionaire missies bij aan het bevorderen van de internationale veiligheid en rechtsorde en ondersteunt civiele autoriteiten bij crises- en rampenbestrijding en het verlenen van humanitaire hulp.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landmacht alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. De landmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereed stellen en in stand houden van de eenheden. De landmacht is inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de landmacht gereed gesteld. De landmacht zet zich in om toekomstig alle eenheden volledig operationeel gereed te stellen. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tabel 13 Capaciteiten landmacht

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
BRIGADE COMBAT TEAM Vecht en beïnvloedt tegenstanders en de omgeving om gestelde doelen te halen. Dit gebeurt gecoördineerd met alle toegewezen eenheden. Kan worden ingebed in de NAVO-commandostructuur.	Brigade Hoofdkwartier	Levert het vermogen om landoperaties aan te sturen.
	Communication & Information Systems	Levert ondersteuning om communicatie en informatie te verzorgen tussen en binnen eenheden.
	Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition & Reconnaissance module (JISTARC module)	Levert aan het brigade hoofdkwartier capaciteit voor de inlichtingenketen. Kan ook inlichtingen verzamelen en analyseren onder civiel gezag.
	Brigade Verkenningsseskadron	Levert een gevechtseenheid met inlichtingen- en beïnvloedingstaken voor gemotoriseerd en/of gemechaniseerd optreden.
	Battle Group	Levert gevechtskracht voor gevechts- en beïnvloedingstaken. Samengestelde gevechtseenheid van bataljonsgrootte inclusief eigen ondersteuning (kent varianten met luchtmobiele-, gemotoriseerde- en gemechaniseerde infanterie en tankeenheden). Kan ook bijdragen aan de gegarandeerde capaciteiten conform interdepartementale afspraken.
	Communication and Engagement module	Beïnvloedt spelers en/of actoren in het informatiedomein en draagt bij aan het begrijpen van de omgeving.
	Vuursteun Afdeling (artillerie)	Levert grondgebonden indirecte vuursteun.
	Genie Bataljon (Inclusief Response chemische, biologische, radiologische en nucleaire capaciteit en Explosieven Opruimingsdienst (EOD) capaciteit)	Conditioneert het terrein voor militaire operaties, versterkt het voortzettingsvermogen van eenheden (mobiliteit, contra-mobiliteit en bescherming) en levert militaire bijstand.
	Hospitaal compagnie role 2	Levert een Role-2 chirurgisch hospitaal voor geneeskundige ondersteuning van eenheden. Kan ook onder civiel gezag ingezet worden.
	Geneeskundige Compagnie role 1	Levert een role-1 geneeskundige ondersteuning (afvoer, <i>Medical Treatment Facility</i> en vervoer) aan brigade-eenheden.

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
	Herstelcompagnie	Voert correctief en preventief onderhoud uit aan al het materieel ten behoeve van het voortzettingsvermogen van de brigade.
	Voorraadcentrum	Levert bevoorrading en transportondersteuning ten behoeve van het voortzettingsvermogen van de brigade. Kan ook onder civiel gezag ingezet worden.
SPECIALE EENHEDEN	Korps Commandotroepen	Levert een <i>Special Operations Land Task Group</i> (SOLTG) voor geplande Speciale Operaties (<i>Foreseeable Special Operations</i> (FSO)) en een SOLTG voor incidentele en onverwachte Speciale Operaties, (<i>Non-Foreseeable Special Operations</i> (NFSO)), met een zeer korte reactietijd.
HEADQUARTERS	NLD/DEU Headquarters	Stuurt landoperaties aan als Land Component Command of als Korps hoofdkwartier en optioneel als <i>Joint Task Force</i> hoofdkwartier.
(RE)DEPLOYMENT HEADQUARTERS	(Re)Deployment Task Force	Stuurt een <i>(re)deployment</i> aan.
AIR- AND MISSILE DEFENCE TASK FORCE (AMDTF)	C2 AMDTF	Levert een <i>Commando- en Engagement</i> element voor het AMDTF.
	Logistiek Element	Levert een logistiek element voor het AMDTF.
	PATRIOT Fire Unit	Levert een grondgebonden Lucht- en raketverdedigingseenheid voor punt- en gebiedsverdediging.
	Norwegian Advanced Surface-to-air Missile System	Levert een grondgebonden luchtverdedigingseenheid voor punt- en gebiedsverdediging.
	FIRE UNIT SWP FENNEK	Levert een grondgebonden luchtverdedigingseenheid met <i>STINGER</i> voor punt en gebiedsverdediging.
MAN-PORTABLE AIR DEFENCE SYSTEM	STINGER MANPAD PELOTON	Levert een grondgebonden luchtverdedigingspeloton gespecialiseerd voor maritiem, amfibisch en luchtmobiele inzet.
COUNTER UNMANNED AERIAL SYSTEMS	Counter UAS	Levert een grondgebonden sensor met detectie en identificatiecapaciteit ten behoeve van alarmering van een te beschermen eenheid of object.
PERMANENTE/ STRUCTURELE NATIONALE VEILIGHEID	Territoriaal Operatiecentrum	Levert landelijke operationele aansturing voor de operationele planning, voorbereiding, aansturing en afwikkeling van nationale militaire (crisis)operaties op Nederlands grondgebied zoals bijvoorbeeld in het kader van militaire bijstand en steunverlening tot en met inzet zoals <i>Host Nation Support</i> .
	Regionaal Militair Commando en Advies	Regionale aansturing en advies over de hele veiligheidsketen gekoppeld aan een veiligheidsregio en onderdeel van brigadestaven.
	Korps Nationale Reserve	Levert in Nederland bewaking en beveiliging voor (tijdelijke) militaire objecten, militaire bijstand aan de politie en assistentie bij rampenbestrijding.
	Explosieve Opruimingsdienst Defensie	Mitigeren van explosieve dreiging in alle domeinen, omstandigheden en omgevingen.
	CBRN	Levert advies en assistentie voor CBRN dreiging.

C. Beleidswijzigingen

Algemeen

De oorlog in Oekraïne en de veranderende veiligheidssituatie vereisen een landmacht die in staat is grootschalige gevechtsoperaties uit te voeren en te winnen. Daarmee wordt bijgedragen aan de benodigde afschrikking. Het gevecht van verbonden wapens, met als hoeksteen het brigadeniveau, vormt de basis voor het tactische optreden. Alle eenheden ontwikkelen zich momenteel verder met een focus op warfighting. De mens is en blijft daarbij te allen tijde het hart van de Koninklijke Landmacht.

Internationale inzet

De landmacht ondersteunt Oekraïne in beginsel ook in 2025 met trainingen en materieel. Een gevechtseenheid in Litouwen maakt standaard deel uit van de Enhanced Forward Presence (eFP) en de Landmacht draagt met haar eenheden vanaf 2025 bij aan het NATO Force Model (NFM). Verder is deelname gepland aan de EU-Battlegroup en verschillende missies zoals in Irak en Bosnië.

Nationale inzet en evenementen

Landmachteenheden voeren continue een veelvoud aan nationale operaties en steunverleningen uit in het kader van handhaving van de rechtsorde, openbare orde en veiligheid. In het kader van Host Nation Support coördineert en ondersteunt de landmacht onder andere de verplaatsingen van internationale troepen over Nederlands grondgebied.

Middelen

De in het verleden toegepaste bezuinigingen veroorzaken nog steeds personele en materiële tekorten, waardoor eenheden verminderd inzetbaar zijn. De voortdurende ondersteuning van Oekraïne heeft consequenties voor de eigen operationele gereedheid. Defensie neemt maatregelen om deze gevolgen te mitigeren. De middelen die met het coalitie- en hoofdlijnenakkoord zijn toegekend verbeteren op termijn de operationele gereedheid, maar de krapte op de arbeidsmarkt, de mondiale vraag, hoge prijzen en lange levertijden, vertragen dit proces.

Internationale Militaire Samenwerking

Verschillende Nederlandse en Duitse landmachteenheden zijn in elkaar opgegaan. Deze verregaande samenwerking is uniek in de wereld. Samen met Duitsland draagt de landmacht hiermee bij aan de grotere formaties die NATO voor haar plannen nodig heeft. Samen met Duitsland wordt bovendien gewerkt aan kennis- en doctrineontwikkeling, operationele behoeftstellingen en verwerving. Dit maakt deze samenwerking tot een voorbeeld binnen Europe. Daarnaast traint de landmacht regelmatig met Frankrijk en Noorwegen en worden missies structureel uitgevoerd in internationaal verband.

Gereedstelling

Grotere en veelal internationale oefeningen met een focus op het hoogste geweldsspectrum bereiden eenheden van de landmacht voor op hun rol binnen de eerste hoofdtak van de krijgsmacht. Vanaf 2025 staat de gereedstelling ten behoeve van het nieuwe NATO Force Model centraal. Daarnaast blijft de Landmacht bijdragen aan de 2e en 3e hoofdtak.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 14 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	1.745.807	1.967.744	2.017.561	2.011.649	2.038.567	2.056.573	2.094.068
Uitgaven	1.748.423	1.968.103	2.018.172	2.012.871	2.040.397	2.059.018	2.089.112
Apparaatsuitgaven	1.666.884	1.861.258	1.916.198	1.909.992	1.936.446	1.954.012	1.983.888
3.2 Apparaatsuitgaven	1.666.884	1.861.258	1.916.198	1.909.992	1.936.446	1.954.012	1.983.888
<i>Personele uitgaven</i>	<i>1.635.208</i>	<i>1.830.378</i>	<i>1.880.687</i>	<i>1.875.212</i>	<i>1.900.908</i>	<i>1.917.836</i>	<i>1.948.221</i>
Eigen personeel	1.536.328	1.701.225	1.764.889	1.780.554	1.802.499	1.820.395	1.850.572
Externe inhuur	20.211	25.558	36.732	21.802	22.930	21.556	21.556
Overige personele exploitatie	78.669	103.595	79.066	72.856	75.479	75.885	76.093
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>31.676</i>	<i>30.880</i>	<i>35.511</i>	<i>34.780</i>	<i>35.538</i>	<i>36.176</i>	<i>35.667</i>
Overige materiële exploitatie	31.676	30.880	35.511	34.780	35.538	36.176	35.667
Programmauitgaven	81.539	106.845	101.974	102.879	103.951	105.006	105.224
3.1 Programmauitgaven	81.539	106.845	101.974	102.879	103.951	105.006	105.224

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
<i>Opdrachten</i>	81.169	106.215	101.974	102.879	103.951	105.006	105.224
Gereedstelling	81.169	106.215	101.974	102.879	103.951	105.006	105.224
<i>(Schade)vergoeding</i>	370	630	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	370	630	0	0	0	0	0
Ontvangsten	6.720	8.054	8.054	8.054	8.054	8.054	8.054

Budgetflexibiliteit

Tabel 15 Geschatte budgetflexibiliteit

	2025
<i>juridisch verplicht</i>	88,4%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	11,6%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2025 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2025 88,4% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft onder andere de operationele rantsoenen, voeding en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen.

Schadevergoedingen

Dit betreft schadevergoedingen in de breedte. De uitgaven zijn tot heden marginaal waardoor er geen budget is geraamd.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering. Deze uitgaven vallen niet onder de instandhoudingsuitgaven van materieel, infrastructuur en IT. Daarnaast worden hier de uitgaven voor zelfstandige kleine aanschaffingen, kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie en kosten voor betalingsverkeer verantwoord.

Ontvangsten

De ontvangsten bestaan uit de personele ontvangsten en overige ontvangsten. Dit betreft onder andere ontvangsten voortkomend uit salarissen inhoudingen woon-werkverkeer en opleidingen. Ook de ontvangsten die voortkomen uit militaire bijstand en ondersteuning worden op dit artikel verantwoord.

3.4 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Luchtmacht is wereldwijd en in het gehele geweldsspectrum snel (*First Responder*) en over grote afstand inzetbaar om vanuit de lucht en de ruimte de juiste effecten te bereiken zodat we tegenstanders afschrikken, of wanneer we onverhoopt toch in een conflict komen, te verslaan. Zowel met onze conventionele als nucleaire taken dragen wij bij aan deze geloofwaardige afschrikking. Met het behalen en behouden van luchtoverwicht en ondersteuning vanuit de lucht en de ruimte zijn wij een cruciale *enabler* en *force multiplier* voor de hele krijgsmacht en onze nationale en internationale partners. Daarnaast biedt CLSK hulp bij rampen en dragen we bij aan het bevorderen van de internationale rechtsorde.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtmacht en van de mate van gereedheid van de luchtmacht. De luchtmacht is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtmacht is inzetbaar voor zowel (inter)nationale taken als expeditieaire taken. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de luchtmacht gereed gesteld. Defensie rapporteert hierover aan de Kamer via de Stand van Defensie die twee keer per jaar wordt verzonden (begroting en jaarverslag).

Tabel 16 Capaciteiten luchtmacht		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
JACHTVLIEGTUIGEN	Jachtvliegsquadron	De luchtmacht stelt wereldwijd jachtvliegtuigen gereed voor het verkrijgen en behouden van luchtoverwicht, het ondersteunen van grondtroepen, het neutraliseren van grond dreigingen en verkenningen. Daarnaast geeft Defensie met jachtvliegtuigen invulling aan haar speciale taken. Tenslotte staan jachtvliegtuigen gereed voor het bewaken van het nationale luchtruim, waaronder terroristische dreigingen.
LUCHTRUIMBEWAKING EN -BEVEILIGING	Luchtgevechtsleidingsquadron	De gevechtsleiding levert luchtruimbewaking en -beveiliging voor het NAVO en nationale luchtruim, in samenwerking met jachtvliegtuigen (<i>Quick Reaction Alert</i> (QRA)).
ONBEMANDE VLIEGTUIGEN	Onbemand vliegsquadron	MQ-9 Reaper squadron is ingericht om ISTAR-operaties (<i>Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance</i>) uit te voeren. De verwerkte data wordt beschikbaar gesteld aan (inter)nationale partners.
HELIKOPTERS De luchtmacht levert wereldwijd helikopters voor of ter ondersteuning van <i>Control of the Air, Air Attack, Air Mobility</i> en ISR (<i>Intelligence, Surveillance and Reconnaissance</i>), zowel zelfstandig als in (inter-) nationaal coalitieverband. De helikopters kunnen, afhankelijk van het type helikopter, worden ingezet vanaf een vliegbasis, te velde of vanaf de schepen van de marine.	Gevechtshelikoptersquadron	Het Apache gevechtshelikoptersquadron kan zelfstandig en ter ondersteuning van grondoperaties worden ingezet voor aanvallen, verkenningen en beveiligingsoperaties.
	Transporthelikoptersquadron	Het Chinook transporthelikoptersquadron kan worden ingezet voor de verplaatsing van personeel en materieel, ter ondersteuning van gevechtsoperaties, medische evacuaties of om moeilijk bereikbare locaties te bevoorraden. Ook kunnen de helikopters worden ingezet ter bestrijding van (bos)branden.
	Transporthelikoptersquadron	Het Cougar transporthelikoptersquadron kan worden ingezet voor de verplaatsing van personeel en materieel, ter ondersteuning van gevechtsoperaties, medische evacuaties of om moeilijk bereikbare locaties te bevoorraden.
	Maritiem helikopter- squadron	Het NH90 maritieme gevechtshelikoptersquadron is in staat om de schepen van de marine te beveiligen tegen oppervlakte- en onderwaterdreigingen. Daarnaast kunnen deze helikopters ook ingezet worden voor transport en medische evacuaties.

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
LUCHTTRANSPORT	Transportsquadron	Het C-130 transportsquadron wordt ingezet voor <i>Air Mobile</i> , <i>Air Drop</i> , <i>Air Landing</i> en (medische) evacuatie. Deze vliegtuigen kunnen opereren vanaf onverharde banen, met een minimum aan (logistieke) ondersteuning en beschikken over zelfbeschermings-middelen.

C. Beleidswijzigingen

Opdrachten

De Koninklijke Luchtmacht kent geen significante wijzigingen in nationale operaties ten opzichte van het voorgaande jaar. De Koninklijke Luchtmacht levert, samen met de Belgische luchtmacht, het gehele jaar een bijdrage aan de luchtruimbewaking van de BENELUX, met twee jachtvliegtuigen ondersteund door de luchtgevechtsleiding (*Quick Reaction Alert*). De Chinook staat gedurende zes maanden beschikbaar voor de zogenaamde *Fire Bucket Operations*. Deze bijdrage gebeurt op basis van beschikbaarheid. Daarnaast staat voor eventuele strategische medische evacuatie een team 24/7 beschikbaar.

In 2025 stelt de Koninklijke Luchtmacht zijn wapensystemen primair gereed ten behoeve van het *NATO Force Model* (NFM) dat in dit zelfde jaar in werking treedt. Hiermee vervalt het *NATO Readiness Initiative*. Met de wapensystemen die voor het NFM worden gereedgesteld kunnen ook andere *commitments* worden aangegaan indien dit niet conflicteert. Zo levert de luchtmacht tenminste tot mei 2025 met drie CH-47's een bijdrage aan NMI/OIR en worden minimaal 2 F-35's ingezet voor *Baltic Air Policing*. Bovendien stelt de luchtmacht een NH-90 beschikbaar voor het Stationschip Caribisch Gebied (SSCG).

Focus in 2025

Door de toegenomen directe dreiging moet de Koninklijke Luchtmacht zich voorbereiden op een oorlog in Europa die mogelijk in de nabije toekomst zal plaatsvinden. Vandaar dat de activiteiten van de Luchtmacht hier volledig op gericht zijn. Met name oefeningen op grotere schaal zijn noodzakelijk, evenals oefeningen op de hogere geweldniveaus en in grotere verbanden, zoals Ramstein Flag 2025. Het beschikken over een robuuste hoeveelheid en kwaliteit van middelen, menskracht en voortzettingsvermogen is hierbij randvoorwaardelijk. In 2025 wordt daarom net als in het voorgaande jaar verdere uitvoering gegeven aan de opdrachten uit de Defensienota 2022 en wordt ook gekeken naar een schaalbare luchtmachtorganisatie.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 17 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	875.278	965.866	1.021.994	1.049.089	1.054.732	1.056.766	1.043.268
Uitgaven	808.233	965.866	1.021.994	1.049.089	1.054.732	1.056.766	1.037.285
Apparaatsuitgaven	781.773	935.118	989.764	1.016.953	1.021.880	1.023.938	1.005.210
4.2 Apparaatsuitgaven	781.773	935.118	989.764	1.016.953	1.021.880	1.023.938	1.005.210
<i>Personele uitgaven</i>	<i>741.530</i>	<i>884.397</i>	<i>897.470</i>	<i>914.096</i>	<i>924.810</i>	<i>920.719</i>	<i>909.324</i>
Eigen personeel	629.584	750.490	770.248	781.576	790.996	795.093	802.120
Externe inhuur	12.504	16.290	16.883	12.883	11.000	7.000	3.000
Overige personele exploitatie	99.442	117.617	110.339	119.637	122.814	118.626	104.204

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
<i>Materiële uitgaven</i>	40.243	50.721	92.294	102.857	97.070	103.219	95.886
Overige materiële exploitatie	40.243	50.721	92.294	102.857	97.070	103.219	95.886
Programmauitgaven	26.460	30.748	32.230	32.136	32.852	32.828	32.075
4.1 Programmauitgaven	26.460	30.748	32.230	32.136	32.852	32.828	32.075
<i>Opdrachten</i>	26.422	30.748	32.230	32.136	32.852	32.828	32.075
Gereedstelling	26.422	30.748	32.230	32.136	32.852	32.828	32.075
<i>(Schade)vergoeding</i>	38	0	0	0	0	0	0
Schadevergoeding overig	38	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	15.155	12.111	12.111	12.111	12.111	12.111	12.111

Budgetflexibiliteit

Tabel 18 Geschatte budgetflexibiliteit

	2025
<i>juridisch verplicht</i>	80,3%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	19,7%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget, gebaseerd op de organieke sterkte, voor salarissen voor 2025 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor kennisinstituten voor innovatieprojecten maar ook bedrijfsmiddelen en dieptereinigingen.

In totaal is voor 2025 80,3% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor opwerk- en oefenactiviteiten, alsmede de daarbij behorende huur van oefenterreinen en andere operationele zaken. In 2025 staan het gereedstellen en opwerken voor het NATO Force Model (NFM) en het kunnen acteren op het hoogste geweldsspectrum centraal. Hiertoe zullen er zowel in Nederland als in het buitenland nationale en multinationale oefeningen plaatsvinden. In enkele van deze oefeningen staat het beoefenen van geïntegreerde inzet met de landmacht en/of marine centraal.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer, reservisteninzet en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen (zowel vliegeropleidingen als andersoortige opleidingen), (buitenlandse-) dienst-reizen en overige personeelsgebonden uitgaven.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport en voorlichting. Daarnaast worden hier de uitgaven voor kennisontwikkeling, technologische ontwikkeling en innovatie en schadevergoedingen verantwoord.

Ontvangsten

De geraamde ontvangsten voor het CLSK betreffen voornamelijk de ontvangsten voor het medegebruik dat plaatsvindt op Vliegbasis Eindhoven en Militair Vliegveld de Kooy.

3.5 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee

A. Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) waakt over de veiligheid van Nederland en het Caribisch gedeelte van het Koninkrijk der Nederlanden. Wereldwijd wordt de marechaussee ingezet op plaatsen van strategisch belang. Van koninklijke paleizen tot aan de buitengrenzen van Europa. Van luchthavens in Nederland en het Caribisch gebied tot oorlogs- en crisisgebieden overal ter wereld. De marechaussee heeft 3 hoofdtaken:

1. Grenspolitietaken;
2. Bewaken en beveiligen;
3. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar ligt niet alleen bij het ministerie van Defensie. Afhankelijk van de betreffende taak is dat het ministerie van Justitie en Veiligheid (inclusief het Directoraat-Generaal Migratie, het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Defensie of de burgemeester.

In artikel 4 van de Politiewet wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen:

- Het waken over de veiligheid van de leden van het Koninklijk Huis, in samenwerking met andere daartoe aangewezen organen;
- De uitvoering van de politietaken ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten en internationale militaire hoofdkwartieren en de personen behorende tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren;
- De uitvoering van de politietaken op de luchthaven Schiphol en op de andere door de Minister van JenV en de Minister van Defensie aangewezen luchtvaartterreinen en de beveiliging van de burgerluchtvaart;
- De verlening van bijstand alsmede de samenwerking met de politie krachtens deze wet, daaronder begrepen de assistentieverlening aan de politie bij de bestrijding van grensoverschrijdende criminaliteit, het bewaken en beveiligen van objecten en diensten en het waken over de veiligheid van aangewezen personen als bedoeld in artikel 42, eerste lid, onder c;
- De uitvoering van de politietaken op plaatsen onder beheer van Onze Minister van Defensie, op verboden plaatsen die krachtens de Wet bescherming staatsgeheimen ten behoeve van de landverdediging zijn aangewezen en op het terrein van de ambtswoning van Onze Minister-President;
- De uitvoering van de bij of krachtens de Vreemdelingenwet 2000 opgedragen taken, waaronder begrepen de bediening van de daartoe door Onze Minister voor Asiel en Migratie aangewezen doorlaatposten en het, voor zover in dat verband noodzakelijk, uitvoeren van de politietaken op en nabij deze doorlaatposten, alsmede het verlenen van medewerking bij de aanhouding of voorgeleiding van een verdachte of veroordeelde;

- De bestrijding van mensensmokkel en van fraude met reis- en identiteitsdocumenten;
- Het in opdracht van Onze Minister en Onze Minister van Defensie ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. verrichten van beveiligingswerkzaamheden.

De Militaire Politiezorgtaak (art 4 lid 1 b PW) wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies, oefeningen en andere inzet uitgevoerd. Door de uitvoering van deze taken levert de KMar een continue bijdrage aan de veiligheid van de Staat, de bescherming van vitale militaire infrastructuur en processen en de integriteit van de Krijgsmacht.

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie hoofdtaken: de grenspolitietaken, bewaken en beveiligen en (inter)nationale en militaire politie(zorg)taken.. Deze taken worden (binnen juridische kaders en zo veel mogelijk) informatie- en risico gestuurd verricht door het optimaal benutten van zowel de informatiepositie van de KMar als die van de ketenpartners, in het fysieke en het digitale domein. De KMar heeft in Caribisch Nederland dezelfde taken als in Europees Nederland, hoewel op een andere wettelijke basis. Zo is de KMar onder andere verantwoordelijk voor de grensbewaking van de luchthavens en de zeegrenzen op de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba en verantwoordelijk voor de uitvoering van de politietaak op de door Onze Ministers en Onze Minister van Defensie aangewezen luchthavens op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, alsmede de beveiliging van de burgerluchtvaart. Op Sint-Eustatius en Saba is de KMar belast met de uitvoering van het vreemdelingentoezicht. De KMar ondersteunt daarnaast het politiekorps Caribisch Nederland. Vanuit de militaire politiezorgtaak is de KMar vanuit haar eigen taakstelling ook aanwezig in de Caribische landen van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao en Sint Maarten). Daarnaast levert de KMar op basis van het protocol inzake de inzet van personeel vanuit de flexibele inzetbare pool Koninklijke Marechaussee (hierna: flexpool) ondersteuning aan eerdergenoemde landen, daar waar extra capacitaire inzet of overdracht van kennis en vaardigheden benodigd is. Tevens speelt de KMar in het kader van het protocol over de versterking grenstoezicht in de Caribische landen van het Koninkrijk een grote rol bij de versterking van het grenstoezicht in de landen Curaçao, Aruba en Sint Maarten. Ook ondersteunt de KMar het International Criminal Court met forensische opsporingsexpertise. Tot slot is de KMar beschikbaar voor militaire bijstand in het gehele Koninkrijk.

1. Grenspolitietaak

De grenspolitietaken van de KMar worden uitgevoerd op basis van de Politiewet, de Vreemdelingenwet en de Schengengrenscodes. Vanuit de grenspolitietaak richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Naast de grenspolitietaken voert de KMar op de aangewezen luchthavens ook de politietaak uit.

2. Bewaken en Beveiligen

De KMar geeft conform artikel 4 Politiewet 2012 uitvoering aan de bewaking en beveiliging van bepaalde objecten, diensten en personen. Als zelfstandige taken zijn opgedragen het waken over de veiligheid van de leden van het koninklijk huis, de uitvoering van de politietaak ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten, waaronder bewaking en beveiliging van tot die strijdkrachten behorende personen, de beveiliging van de burgerluchtvaart, de uitvoering van de politietaak, waaronder bewaking en beveiliging, op verboden plaatsen alsmede op het terrein

van de ambtswoning van de Minister-President en het verrichten van beveiligingswerkzaamheden ten behoeve van De Nederlandsche Bank N.V. Daarnaast kan de KMar in assistentieverlening aan de politie uitvoering geven aan de bewaking en beveiliging van objecten en diensten alsmede de persoonsbeveiliging van de daartoe door de Minister van Justitie en Veiligheid aangewezen personen. Tot slot kan de KMar in (militaire) bijstand aan de politie worden ingezet ten behoeve van persoonsbeveiliging van andere dan door de Minister van Justitie en Veiligheid aangewezen personen. Bovendien kan voor overige bewakings- en beveiligingstaken eveneens een beroep worden gedaan op de KMar op grond van hoofdstuk 5 van de Politiewet 2012 (Bijstand).

3. (Inter)nationale en militaire politie(zorg)taken

Om de inzetbaarheidsdoelen ten behoeve van de hoofddoelstellingen van Defensie te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van de KMar gereed gesteld.

Tabel 19 Capaciteiten marechaussee		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
(INTER)NATIONALE EN MILITAIRE POLITIE(ZORG)TAKEN	Personele Expeditionaire Capaciteit	Levert militairen voor Expeditionaire inzet (NAVO, EU, VN) voor bijvoorbeeld civiele politiemissies.
	Crowd and Riot Control (CRC-Peloton)	Levert een peloton voor <i>crowd & riot control</i> voor Defensie als onderdeel van een missie.
	Close Protection Capaciteit	Levert een eenheid met speciale beveiligingsopdracht

Binnen de pijler (inter)nationale- en (militaire) politie(zorg)taken valt een onderscheid te maken tussen militaire politie(zorg)taken, civiele vredes- en internationale taken (waaronder de NAVO Militaire Politietaken en Stability Policing taken), defensietaken en de taken van de liaison officieren in het buitenland. In de Politiewet zijn de militaire politie(zorg)taken voor Defensie opgedragen aan de KMar. Door het uitvoeren van die taak, onder het gezag van het Openbaar Ministerie of onder gezag van de burgemeester, levert de KMar een belangrijke bijdrage aan de integriteit van de Krijgsmacht. De uitoefening van deze taken beperkt zich niet alleen tot het Nederlands grondgebied; de KMar gaat ook mee tijdens uitzendingen, inzet en oefeningen van Nederlandse militaire eenheden buiten Nederland.

C. Beleidswijzigingen

De Koninklijke Marechaussee kent in 2025 geen significante wijzigingen ten opzichte van vorig jaar.

Vanwege de verslechterde veiligheidssituatie in de wereld, ook aan de grenzen van Europa, wordt de focus op hoofdtak 1 van Defensie groter. De Koninklijke Marechaussee zal, net als de andere defensieonderdelen, zich moeten richten op het gereed zijn voor de bescherming van het Koninkrijk alsmede het bondgenootschappelijk grondgebied, zowel nu als voor de toekomst. Zonder afbreuk te doen aan de wettelijk aan de KMar opgedragen taken. Het merendeel van deze taken draagt immers rechtstreeks bij aan het waarborgen van de veiligheid van de staat.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 20 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	632.220	738.151	747.868	760.590	768.784	788.398	808.875
Uitgaven	626.304	738.151	747.868	760.590	768.784	788.398	801.516
Apparaatsuitgaven	619.806	731.277	740.985	753.742	761.936	781.550	794.668
5.2 Apparaatsuitgaven	619.806	731.277	740.985	753.742	761.936	781.550	794.668
<i>Personele uitgaven</i>	<i>605.211</i>	<i>701.141</i>	<i>715.669</i>	<i>730.597</i>	<i>737.071</i>	<i>756.732</i>	<i>769.742</i>
Eigen personeel	562.938	639.958	682.542	700.508	708.299	727.267	740.264
Externe inhuur	10.101	18.416	861	565	0	0	0
Overige personele exploitatie	32.172	42.767	32.266	29.524	28.772	29.465	29.478
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>14.595</i>	<i>30.136</i>	<i>25.316</i>	<i>23.145</i>	<i>24.865</i>	<i>24.818</i>	<i>24.926</i>
Overige materiële exploitatie	14.595	30.136	25.316	23.145	24.865	24.818	24.926
Programmauitgaven	6.498	6.874	6.883	6.848	6.848	6.848	6.848
5.1 Programmauitgaven	6.498	6.874	6.883	6.848	6.848	6.848	6.848
<i>Opdrachten</i>	<i>6.414</i>	<i>6.824</i>	<i>6.883</i>	<i>6.848</i>	<i>6.848</i>	<i>6.848</i>	<i>6.848</i>
Gereedstelling	6.414	6.824	6.883	6.848	6.848	6.848	6.848
<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>84</i>	<i>50</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Schadevergoeding overig	84	50	0	0	0	0	0
Ontvangsten	8.923	4.459	4.459	4.459	4.459	4.459	4.459

Budgetflexibiliteit

Tabel 21 Geschatte budgetflexibiliteit

	2025
<i>juridisch verplicht</i>	93,8%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	6,2%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Het aandeel «Juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven». Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de operationele rantsoenen en contracten die zijn aangegaan voor het gereedstellen van de eenheden. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2025 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

In totaal is voor 2025 93,8% juridisch verplicht ten opzichte van het totaal beschikbare budget.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Opdrachten

Gereedstelling/instandhouding

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven die worden gedaan voor (de ondersteuning van) de operationele taakuitvoering alsmede voor opwerk- en oefenactiviteiten. Dit betreft o.a. de operationele rantsoenen, civiele taken en operationele zaken, waaronder het huren van oefenterreinen en de inzet van tolken.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. Gelet op het vullingspercentage zoekt de KMar, indien reguliere vulling gelet op de krapte van de arbeidsmarkt niet mogelijk blijkt, naar alternatieve mogelijkheden voor inhuur.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering, zoals kantoorinrichting en kantoorartikelen, transport, voorlichting. En verder de uitgaven voor evenementenondersteuning, de uitgaven voor kennis, technologische ontwikkeling en innovatie, schadevergoedingen en kosten voor betalingsverkeer etc.

3.7 Artikel 7 Commando Materieel en IT

A. Algemene doelstelling

Commando Materieel en IT (COMMIT) draagt zorg voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen. COMMIT vergroot de impact van de ondersteuning door een integrale en innovatieve aanpak van materieel- en IT-projecten, (wapen)systeem-logistiek en ketenlogistiek.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht. Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden van COMMIT gereed gesteld. De functie van National Armaments Director is belegd bij het COMMIT. Uit hoofde hiervan ontwikkelt en versterkt het COMMIT de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal).

Tabel 22 Capaciteiten COMMIT

Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
PERMANENTE INCIDENT RESPONSE CAPACITEIT TEN BEHOEVE VAN INFORMATIE SYSTEMEN	Cyber Rapid Response Team (CRRT) van het Defensie Cyber Security Centrum (DCSC)	Levert cyberexpertise op locatie voor incidentcoördinatie, -onderzoek en -afhandeling.

C. Beleidswijzigingen

Het COMMIT ondersteunt bij het bereiken van de drie effecten zoals benoemd in de beleidsagenda: verhogen van de gereedheid en inzetbaarheid, versterking van de gevechtskracht en een verbeterde wendbaarheid van de organisatie. De nadere uitwerking daarvan, inclusief gemaakte keuzes gericht op meer Europese samenhang, met als gevolg schaalvoordelen en toegenomen interoperabiliteit, is opgenomen in de Defensienota 2022. Voor het COMMIT betekent dit onder andere ondersteuning van de transitie naar een informatiegestuurde en technologisch hoogwaardige krijgsmacht, het vergroten van de voorraden (bijvoorbeeld munitie, kleding & uitrusting) en diverse verbeteringen op het gebied van projectvoering, inkoop en afstoting van defensiematerieel en personele en logistieke ondersteuning. In het jaar 2025 blijft, voor het COMMIT, de nadruk liggen op de structurele personele groei van de organisatie. Deze groei is nodig om de opdrachten uit de Defensienota 2022 te kunnen uitvoeren. De opdrachten met het daarbij behorende budget zijn opgenomen in het Defensiematerieelbegrotingsfonds. Onder de vlag van National Armaments Director ontwikkelt en versterkt het COMMIT ook de internationale samenwerking op het gebied van IT en materieel (NAVO, EU, multinationaal en bilateraal). Specifiek op het gebied van duurzaamheid levert het COMMIT een bijdrage door in toenemende mate biologische of synthetische brandstof te leveren.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 23 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 7 Commando Materieel en IT (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	810.649	809.878	864.084	836.145	849.633	856.150	866.228
Uitgaven	751.169	855.878	864.084	836.145	849.633	856.150	854.191
Apparaatsuitgaven	592.220	682.259	676.789	645.431	655.756	662.423	664.202
7.2 Apparaatsuitgaven	592.220	682.259	676.789	645.431	655.756	662.423	664.202
<i>Personele uitgaven</i>	<i>554.547</i>	<i>663.220</i>	<i>657.844</i>	<i>626.389</i>	<i>635.311</i>	<i>641.901</i>	<i>642.608</i>
Eigen personeel	462.792	574.719	581.280	570.311	579.561	586.869	584.381
Externe inhuur	63.787	63.097	52.194	31.660	31.155	30.232	33.218
Overige personele exploitatie	27.968	25.404	24.370	24.418	24.595	24.800	25.009
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>37.673</i>	<i>19.039</i>	<i>18.945</i>	<i>19.042</i>	<i>20.445</i>	<i>20.522</i>	<i>21.594</i>
Overige materiële exploitatie	37.673	19.039	18.945	19.042	20.445	20.522	21.594
Programmauitgaven	158.949	173.619	187.295	190.714	193.877	193.727	189.989
7.1 Programmauitgaven	158.949	173.619	187.295	190.714	193.877	193.727	189.989
<i>Opdrachten</i>	<i>158.935</i>	<i>173.619</i>	<i>187.295</i>	<i>190.714</i>	<i>193.877</i>	<i>193.727</i>	<i>189.989</i>
Gereedstelling	158.935	173.619	187.295	190.714	193.877	193.727	189.989
<i>(Schade)vergoeding</i>	<i>14</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Schadevergoeding overig	14	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	16.532	19.826	25.765	25.765	25.765	25.765	25.765

Budgetflexibiliteit

Tabel 24 Geschatte budgetflexibiliteit

	2025
<i>juridisch verplicht</i>	73,2%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	0,0%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	26,8%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Het aandeel juridisch verplicht heeft betrekking op de leveringen van de financiële instrumenten opdrachten, personele en materiële uitgaven. Verplichtingen onder gereedstelling betreft onder meer de brandstoffen voor inzet van de wapensystemen en voertuigen. Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen voor 2025 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen. Ook worden er opdrachten gegeven aan o.a. kennis-instituten voor innovatieprojecten.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Gereedstelling

Gereedstelling omvat de geraamde uitgaven voor brandstof en smeermiddelen. De prijzen van met name brandstoffen zijn zeer flexibel als gevolg van de snel wijzigende brandstofprijzen en dollarkoersen.

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur van personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen en overige personeelsgebonden uitgaven. Het COMMIT investeert in de kwaliteit van zijn mensen en de flexibiliteit en diversiteit van het personeelsbestand. De belangrijkste capaciteiten van het COMMIT zijn de kennis en ervaring van het personeel.

Materiële uitgaven

Materiële uitgaven bestaan bij het COMMIT hoofdzakelijk uit goederen en diensten ten behoeve van de bedrijfsvoering.

Ontvangsten

De ontvangsten betreffen voornamelijk de ontvangsten voor brandstofverstrekkingen (Air-to-air refueling), terug te vorderen btw en terugontvangsten op Foreign Military Sales – programs.

3.8 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando

A. Algemene doelstelling

Het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO) ondersteunt de krijgsmacht in al haar taken. Het DOSCO doet dit door te zorgen voor alle niet-wapensysteemgerelateerde ondersteuning, waaronder personele diensten, zoals werving en opleidingen, maar ook huisvesting, vastgoed, catering, beveiliging, bewaking, facilitaire zaken, gezondheidszorg, logistiek en transport. Het DOSCO voorziet zelf in die ondersteuning en koopt een deel van de producten en diensten in bij organisaties buiten het ministerie van Defensie.

B. Rol en verantwoordelijkheid

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige ondersteuning van de krijgsmacht. Het DOSCO krijgt, in tegenstelling tot de operationele commando's, een generieke gereedstellingsopdracht. DOSCO ontvangt een gereedstellingsopdracht voor specialistische medische zorg en strategisch transport.

Tabel 25 Capaciteiten DOSCO		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
SPECIALISTISCHE MEDISCHE ZORG	Medisch Team	Levert capaciteit om te voorzien in medische ondersteuning.
STRATEGISCH TRANSPORT	Movement Control-teams (teams van het National Movement Coordination Centre (NMCC) en verplaatsingsondersteuning van CLAS)	Ondersteunen verplaatsingsoperaties zowel nationaal als internationaal van andere inzetbare eenheden.

C. Beleidswijzigingen

In 2025 wordt net als voorgaande jaren verder uitvoering gegeven aan de opdrachten uit de Defensienota 2022. De uitwerking en implementatie van de plannen en verdere groei van Defensie hebben gevolgen voor de defensiebrede ondersteuning die het DOSCO levert. Het DOSCO ontwikkelt zich naar een wendbare, schaalbare en duurzame ondersteuner die altijd en overal ondersteuning levert. Onder normale omstandigheden in vreedstijd, maar ook in tijden van een oplopende crisis én in geval van een gewapend conflict. Defensie, maar ook het DOSCO, leggen daarbij prioriteit op de invulling van hoofdtak 1 vanwege de verslechterde veiligheidssituatie in de wereld.

Het ondersteuningscommando zet in op effectieve dienstverlening door processen te optimaliseren en datagedreven werken mogelijk te maken. Door haar vakmensen de ruimte en het vertrouwen te geven om hun werk goed en veilig te kunnen doen, komt DOSCO tot een nog betere ondersteuning. Door extra te investeren in met name vastgoed, bevoorradings, strategisch transport, geneeskundige ondersteuning, opleidingen en capaciteit voor bewaken en beveiligen worden grote defensiebrede achterstanden ingelopen. Zo wordt de beveiliging van militaire objecten op een hoger niveau gebracht. De tactische luchttransportcapaciteit wordt vanaf 2026 vervangen en uitgebreid waarvoor het DOSCO in 2025 verdere voorbereidingen treft. Het Dienjaar Defensie groeit door naar 1.000 deelnemers en een opschaling wordt voorbereid. Aan randvoorwaarden als keuringscapaciteit, opleidingscapaciteit, vastgoed en persoonlijke uitrusting moet zijn voldaan. De transitie naar een versterkte en snel

inzetbare krijgsmacht vraagt om een ondersteuningscommando wat hierbij vroegtijdig aanhaakt, zodat de (financiële) gevolgen voor de ondersteuning goed ingeschat kunnen worden en de ondersteuning tijdig en adequaat georganiseerd kan worden.

Defensie en zeker ook DOSCO kunnen het niet alleen. Het beschermen van onze vrede, vrijheid en veiligheid vereist sterke samenwerking. Voor de ondersteuning van de krijgsmacht zoekt het DOSCO daarom nadrukkelijk de samenwerking met bijvoorbeeld bedrijven om voorbereid te zijn op de ondersteuning van een grootschalig conflict.

D. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 26 Budgettaire gevolgen van beleid artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)								
		2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art.	Verplichtingen	1.592.958	1.714.256	1.715.650	1.694.585	1.699.331	1.676.884	1.711.700
	Uitgaven	1.555.312	1.726.656	1.728.050	1.707.685	1.700.931	1.678.484	1.698.643
	Apparaatsuitgaven	1.433.671	1.578.601	1.583.400	1.551.894	1.572.829	1.583.621	1.603.772
8.2	Apparaatsuitgaven	1.433.671	1.578.601	1.583.400	1.551.894	1.572.829	1.583.621	1.603.772
	Personele uitgaven	952.839	1.132.842	1.153.367	1.136.754	1.151.910	1.158.434	1.173.756
	Eigen personeel	693.773	810.366	874.611	889.366	908.051	916.662	931.783
	Externe inhuur	29.269	38.645	5.798	4.926	4.095	4.095	4.095
	Overige personele exploitatie	213.077	259.682	250.406	219.981	217.420	216.227	216.565
	Attaches	16.720	24.149	22.552	22.481	22.344	21.450	21.313
	Materiële uitgaven	480.832	445.759	430.033	415.140	420.919	425.187	430.016
	Overige materiële exploitatie	473.972	440.259	424.509	409.697	415.522	419.813	424.688
	Attaches	6.860	5.500	5.524	5.443	5.397	5.374	5.328
	Programmauitgaven	121.641	148.055	144.650	155.791	128.102	94.863	94.871
8.1	Programmauitgaven	121.641	148.055	144.650	155.791	128.102	94.863	94.871
	Opdrachten	224	0	0	0	0	0	0
	Gereedstelling	224	0	0	0	0	0	0
	(Schade)vergoeding	121.417	148.055	144.650	155.791	128.102	94.863	94.871
	Schadevergoeding overig	7.425	8.555	8.655	8.705	8.743	8.776	8.784
	Nationaal Fonds Ereschuld	113.628	139.000	131.799	142.890	115.163	81.891	81.891
	Reservering schadevergoedingen Chroom-6 Defensie	364	500	4.196	4.196	4.196	4.196	4.196
	Ontvangsten	77.985	68.995	68.995	68.995	68.995	68.995	68.995

Budgetflexibiliteit

Tabel 27 Geschatte budgetflexibiliteit	
	2025
<i>juridisch verplicht</i>	53,4%
<i>bestuurlijk gebonden</i>	8,3%
<i>beleidsmatig gereserveerd</i>	38,3%
<i>nog niet ingevuld/vrij te besteden</i>	0,0%

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de leveringen van goederen en/of diensten, waarvan overeenkomsten zijn aangegaan voor de financiële instrumenten «opdrachten, personele en materiële uitgaven».

Bij de personele uitgaven wordt ervan uitgegaan dat het budget voor salarissen, gebaseerd op de organieke sterkte, voor 2025 volledig verplicht is. Daarnaast worden de reeds aangegane verplichtingen voor externe inhuur ook als juridisch verplicht gezien. Voor de personele exploitatie betreft het met name de opleidingen en lopende contracten voor werven personeel en juridische dienstverlening. Onder de materiële uitgaven betreft dit voornamelijk uitgaven voor het zelfstandig aanschaffen van bedrijfsmiddelen, de defensiebrede facilitaire ondersteuning en catering.

Het percentage bestuurlijk gebonden verplichtingen betreft de volledige regelingen voor schadevergoedingen, het Nationaal Fonds Ereschuld en de Reservering schadevergoedingen Chroom 6.

E. Toelichting op de financiële instrumenten

Personele uitgaven

Personele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen, woon-werkverkeer en inhuur van het personeel. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, werving, dienstreizen, internationale verhuizingen en overige personeelsgebonden uitgaven. De salarissen van het attaché personeel worden afzonderlijk gepresenteerd, omdat deze uitgaven onder het Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) attachébudget vallen.

De budgetten voor het eigen personeel stijgen de komende jaren als gevolg van het arbeidsvoorwaardenakkoord 2024. De budgetten voor 2025 en volgende jaren zijn hoger dan het budget dat voor 2024 geraamd is. Dit budget is onder andere door krapte op de arbeidsmarkt verlaagd en deels ingezet voor externe inhuur.

Materiële uitgaven

Onder materiële uitgaven worden de geraamde uitgaven voor overige materiële exploitatie en de attachés weergegeven. De uitgaven voor de overige materiële exploitatie bestaan onder andere uit catering, facilitaire dienstverlening, mediadienstverlening, gezondheidszorg, beveiliging, energie en water, schoonmaak en wereldwijd transport van personen en goederen.

Schadevergoeding

De uitgaven voor het Nationaal Fonds Ereschuld worden bij het DOSCO verantwoord onder het financieel instrument schadevergoeding. Dit fonds is ingesteld voor militairen die een handicap, trauma of andere aandoening hebben opgelopen tijdens missies naar het buitenland. Hierin zijn de budgetten voor schadevergoedingen en regelingen voor schadevergoedingen voor veteranen ondergebracht. De uitgaven hiervoor kennen een fluctuerend verloop en meer (jonge) veteranen doen een beroep op compensatie.

Om deze reden zijn de budgetten tot en met 2027 eerder al aanzienlijk verhoogd. Daarnaast worden geraamde uitgaven voor uitkeringen in verband met Chroom 6 en overige schadevergoedingen onder het instrument schadevergoeding verantwoord.

4. Niet-beleidsartikelen

4.1 Artikel 9 Algemeen

Algemene doelstelling

Het kerndepartement voert een aantal defensiebrede taken uit. Dit zijn het verstrekken van subsidies voor defensie-gerelateerde (maatschappelijke) taken, het bijdragen aan andere begrotingshoofdstukken, de bekostiging van instellingen voor kennisopbouw, het bijdragen aan internationale organisaties, het uitvoeren van opdrachten, schadevergoedingen en de bijdrage aan rijksbrede en defensiebrede beleidsopdrachten.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 28 Budgettaire gevolgen artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)								
		2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art.	Verplichtingen	242.564	272.818	257.941	260.159	271.302	261.325	273.846
	Uitgaven	237.868	273.635	258.759	260.977	272.120	262.143	274.664
9.1	Programmauitgaven	237.868	273.635	258.759	260.977	272.120	262.143	274.664
	Subsidies (regelingen)	47.432	56.201	49.570	49.606	49.501	49.205	49.206
	Subsidies	0	150	0	0	0	0	0
	Subsidies	47.432	56.051	49.570	49.606	49.501	49.205	49.206
	Bijdrage aan (andere) begrotingshoofdstukken	78.710	76.773	82.032	82.477	80.359	73.265	73.265
	Kennisopbouw TNO via EZ	67.916	68.036	72.151	72.596	71.302	64.208	64.208
	Kennisopbouw NLR via EZ	7.265	4.177	4.280	4.280	3.456	3.456	3.456
	Kennisopbouw MARIN via EZ	3.529	4.264	5.036	5.036	5.036	5.036	5.036
	Overige Bijdragen	0	296	565	565	565	565	565
	Opdrachten	10.894	12.149	13.676	11.382	9.982	10.755	10.639
	Opdrachten beleid	7.880	7.365	7.952	7.643	6.216	6.961	6.858
	opdrachten milieu beleid	3.014	4.784	5.724	3.739	3.766	3.794	3.781
	Bijdrage aan (inter-)nationale organisaties	81.101	96.772	106.898	110.930	126.102	123.078	135.714
	Bijdrage aan de NAVO	70.493	83.015	96.990	101.026	112.196	114.403	127.102
	Bijdrage aan internationale samenwerking	10.608	13.757	9.908	9.904	13.906	8.675	8.612
	Bekostiging	4.672	4.424	4.024	4.024	4.024	4.024	4.024
	Bekostiging diverse instellingen	4.672	4.424	4.024	4.024	4.024	4.024	4.024
	Inkomensoverdrachten	31	3.522	742	742	336	0	0
	Overige bijdragen	31	3.522	742	742	336	0	0
	(Schade)vergoeding	15.028	23.794	1.817	1.816	1.816	1.816	1.816
	Schadevergoeding overig	3.641	2.425	1.817	1.816	1.816	1.816	1.816
	Regeling Chroom 6 Defensie	1.703	10.015	0	0	0	0	0
	Civielrechtelijke Regeling Srebrenica 2020	9.305	11.354	0	0	0	0	0
	Vrijwillige Bijdrage Hawija	379	0	0	0	0	0	0

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Ontvangsten	16	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Subsidies

Defensie verleent subsidies aan instellingen die een toegevoegde (maatschappelijke) waarde hebben, en die defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hierin gespecialiseerd zijn (waaronder veteranen). De defensiesubsidies worden verleend met als doel instandhouding van de instellingen, zodat deze hun toegevoegde waarde kunnen blijven leveren. De subsidies zijn gecategoriseerd in subsidies voor veteranenzorg en subsidies voor cultureel erfgoed en tradities. Daarnaast worden subsidies verstrekt aan onderwijs en kennis- en technologieontwikkeling. Bijlage 7.4 geeft een overzicht van de subsidies weer.

Bijdrage aan andere begrotingshoofdstukken

Defensie draagt bij aan kennisopbouw en innovatie-ontwikkeling. Het Maritiem Research Instituut (MARIN), het Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR) en de Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO) ontvangen een jaarlijkse bijdrage om hun defensie-specifieke kennisbasis in stand te houden. Vanuit de opgebouwde kennis laat Defensie zich adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. Met de uitvoering van onderzoeksprogramma's en -projecten krijgt de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2021–2025 invulling. De overige bijdragen aan begrotingshoofdstukken zijn de bijdragen aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken voor de instandhouding van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Atlantische Commissie.

Bijdrage aan (inter)nationale organisaties

Defensie draagt jaarlijks met een contributie bij aan de NAVO-exploitatie. Tijdens de in 2022 gehouden NAVO top te Madrid zijn door de lidstaten afspraken gemaakt om de contributiebijdragen de komende jaren te verhogen.

Opdrachten

Het budget voor opdrachten betreft voornamelijk de jaarlijkse bestedingen aan derden voor de ondersteuning van beleid en rechtspositionele ondersteuning. Daarnaast zijn ook beleidsuitgaven voor het defensiebreed implementeren van energie- en milieuwetgeving (stikstof en omgevingswet) hier onderdeel van.

Bekostiging

'Bekostiging' zijn bijdragen aan instellingen, zoals de Stichting Faciliteiten Centraal Georganiseerd Overleg Militairen en de ondersteuning van organisaties die deel uitmaken van de sector Defensie.

Schadevergoedingen

De schadevergoedingen (voorheen: Inkomensoverdrachten) zijn bestemd voor doelgroepen die schade ondervinden van defensiebeleid.

4.2 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement

Algemene doelstelling

De Bestuursstaf, bestaande uit het Directoraat-Generaal Beleid, Ressort PSG, de Defensiestaf, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) en de bijzondere organisatie eenheden, draagt zorg voor de sturing van, het beleid voor en het toezicht op Defensie. De Bestuursstaf adviseert en ondersteunt ook de bewindspersonen bij het besturen van de organisatie en het afleggen van verantwoording aan het parlement. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, zijn vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overige exploitatie.

Om de inzetbaarheidsdoelen te bereiken worden de volgende capaciteiten en inzetbare eenheden (budgettair vallend onder het kerndepartement, aansturing door CDS) gereed gesteld.

Tabel 29 Capaciteiten CDS		
Capaciteit	Inzetbare eenheid	Omschrijving
NLD SPECIAL OPERATIONS COMMAND AND CONTROL	Opschaalbare expeditionaire stafcapaciteit	Aansturen en coördineren van niet-geplande nationale en/of internationale speciale operaties met een korte reactietijd.
	Composite Special Operations Component Command	Het Nederlandse deel, in een gezamenlijk hoofdkwartier met België en Denemarken, coördineert de Speciale Operaties en inzet van speciale eenheden.
DEFENSIE CYBER COMMANDO (DCC)	Militaire Cyber Operaties	Leverd cybereffecten die bijdragen aan de bescherming van Nederland en de Nederlandse belangen in de wereld.

De bijzondere organisatie eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), Inspecteur-Generaal Veiligheid (IGV) die aan het hoofd staat van de Inspectie Veiligheid Defensie (IVD), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), de Inspectie Militaire Gezondheidszorg (IMG), de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID), Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) en het Militair Huis van de Koning (MHK).

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 30 Budgettaire gevolgen artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	1.727.649	1.949.147	1.892.942	1.949.207	1.946.795	1.936.385	1.919.567
Uitgaven	1.712.070	1.926.677	1.896.787	1.953.052	1.950.640	1.940.230	1.903.805
10.2 Apparaatsuitgaven	1.712.070	1.926.677	1.896.787	1.953.052	1.950.640	1.940.230	1.903.805
<i>Personele uitgaven</i>	<i>1.688.121</i>	<i>1.880.007</i>	<i>1.829.088</i>	<i>1.891.404</i>	<i>1.882.596</i>	<i>1.864.238</i>	<i>1.846.674</i>
Eigen personeel	356.246	452.700	501.813	512.379	523.269	525.457	526.043
Externe Inhuur	26.089	43.128	6.704	29.458	22.965	17.967	5.967
Overige personele exploitatie	27.083	35.980	30.684	31.192	31.523	29.398	29.398
Uitkeringen (pensioenen en wachtgeld)	1.278.703	1.348.199	1.289.887	1.318.375	1.304.839	1.291.416	1.285.266
<i>Materiële uitgaven</i>	<i>23.949</i>	<i>46.670</i>	<i>67.699</i>	<i>61.648</i>	<i>68.044</i>	<i>75.992</i>	<i>57.131</i>
Overige materiële exploitatie	23.949	46.670	67.699	61.648	68.044	75.992	57.131
Ontvangsten	10.222	8.000	7.987	7.987	7.987	7.987	7.987

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Personele uitgaven

De personele uitgaven bestaan uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De overige personele exploitatie bestaat uit opleidingen, dienstreizen en overige persoonsgebonden uitgaven.

De post Uitkeringen betreft de militaire pensioenen, AOW-gat compensatie, Uitkering Gewezen Militairen en verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, waaronder het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

Materiele uitgaven

De komende jaren wordt tevens aandacht besteed aan vastgoed, duurzaamheid (in het bijzonder stikstof) en omgeving. De Verduurzaam-route Vastgoed en de roadmap Energietransitie worden gebruikt voor het aanjagen van innovatie. Verder draagt de verduurzaming bij aan de reductie van CO2 en stikstof. Tevens zal de komende jaren aandacht worden besteed aan het programma Defensie Open Op Orde om te voldoen aan vigerende wet- en regelgeving. Tot slot bereidt Defensie zich verder voor op de omgevingswet in de rol van zowel aanvrager als verlener van vergunningen.

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven Ministerie van Defensie

De apparaatsuitgaven van de defensieonderdelen zijn opgenomen in het eigen begrotingssartikel. Onderstaande tabel geeft een totaaloverzicht van de apparaatsuitgaven van het Ministerie van Defensie.

Tabel 31 Totaaloverzicht apparaatsuitgaven Ministerie van Defensie (bedragen x € 1.000)

	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Totaal apparaatsuitgaven Defensie	7.759.651	8.796.954	8.900.002	8.935.633	9.013.916	9.068.793	9.089.092
Kerndepartement	1.712.070	1.926.677	1.896.787	1.953.052	1.950.640	1.940.230	1.903.805
Koninklijke Marine	953.227	1.081.764	1.096.079	1.104.569	1.114.429	1.123.019	1.132.585
Koninklijke Landmacht	1.666.884	1.861.258	1.916.198	1.909.992	1.936.446	1.954.012	1.983.888
Koninklijke Luchtmacht	781.773	935.118	989.764	1.016.953	1.021.880	1.023.938	1.005.210
Koninklijke Marechaussee	619.806	731.277	740.985	753.742	761.936	781.550	795.630
Commando Materieel en IT	592.220	682.259	676.789	645.431	655.756	662.423	664.202
Defensie Ondersteuningscommando	1.433.671	1.578.601	1.583.400	1.551.894	1.572.829	1.583.621	1.603.772

4.3 Artikel 11 Geheim

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Geheim op basis van artikel 2.8 van de Comptabiliteitswet 2016 kent geen artikelonderdelen. Dit niet-beleidsartikel is bestemd voor de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten waarvoor geldt dat openbaarmaking via toedeling aan een expliciet beleidsartikel niet in het belang van de Staat is.

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 32 Budgettaire gevolgen artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	18.468	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761
Uitgaven	18.468	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761
11.0 Geheim	18.468	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761
Geheim	18.468	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761
Geheim	18.468	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

B. Toelichting op de financiële instrumenten

De geheime uitgaven worden jaarlijks toegelicht aan het college van de Algemene Rekenkamer en het bevat tevens het budget voor MIVD gerelateerde uitgaven ten behoeve van internationale inzet.

4.4 Artikel 12 Nog onverdeeld

Algemeen

Het niet-beleidsartikel Nog onverdeeld bestaat uit verplichtingen, uitgaven en ontvangsten. Uitgaven worden onderverdeeld naar loonbijstelling, prijsbijstelling, nog onverdeeld en een eventuele taakstelling (negatief bedrag).

A. Budgettaire gevolgen

Tabel 33 Budgettaire gevolgen artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	0	287.780	466.155	387.429	662.339	863.485	979.126
Uitgaven	0	296.780	466.155	387.429	662.339	863.485	979.126
12 Nog onverdeeld	0	296.780	466.155	387.429	662.339	863.485	979.126
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

B. Toelichting op de financiële instrumenten

Artikel 12 is een begrotingstechnisch artikel van waaruit diverse doorverdelingen plaatsvinden naar andere artikelen van de defensiebegroting.

Budgettaire verwerking Defensenota 2024

In het hoofdlijnenakkoord van het huidige kabinet wordt structureel € 2,4 miljard toegevoegd aan de defensiebegrotingen. Het budget wordt grotendeels verwerkt op het DMF. Dat deel van het budget dat wordt toegevoegd aan de defensiebegroting, is verwerkt op dit artikel vanaf 2027. Bij een later begrotingsmoment wordt het budget verdeeld naar de betreffende beleidsartikelen.

4.5 Artikel 13 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds

A. Algemene doelstelling

Op dit artikel worden de bijdragen vanuit de reguliere begroting aan het Defensiematerieelbegrotingsfonds verantwoord.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Tabel 34 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Art. Verplichtingen	5.465.956	0	0	0	0	0	0
Uitgaven	5.465.956	0	0	0	0	0	0
13.0 Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	5.465.956	0	0	0	0	0	0
<i>Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds</i>	<i>5.465.956</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Bijdrage aan Defensiematerieelbegrotingsfonds	5.465.956	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

Tot Prinsjesdag 2024 werd het Defensiematerieelbegrotingsfonds (K) gevoed met een bijdrage vanuit de defensiebegroting. Deze bijdrage was opgenomen op dit artikel en werd in het fonds ontvangen op artikel 7. Vanaf Prinsjesdag 2024 wordt budget direct overgeheveld van de defensiebegroting en de begrotingen van andere departementen naar de betreffende artikelen op het DMF. Dit artikel wordt opgeheven. Deze maatregel is technisch van aard.

5. Begroting agentschappen

5.1 Paresto

Algemeen

Het baten-lastenagentschap Paresto maakt deel uit van het Defensie Ondersteuningscommando (DOSCO). Paresto is een professionele interne cateringorganisatie die in opdracht van Defensie een pakket aan cateringondersteuning levert aan haar gehele organisatie en aan (NAVO)-bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt met een sterke focus op kwaliteit én met de wensen van gasten en opdrachtgevers als uitgangspunt.

Begroting van baten en lasten

Tabel 35 Begroting van baten-lastenagentschap voor het jaar 2025 (bedragen x € 1.000)

	Stand Slotwet t-2	Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Baten							
- Omzet	92.492	84.258	105.331	107.422	109.898	112.413	114.994
<i>waarvan omzet moederdepartement</i>	73.249	67.928	83.736	85.617	87.883	90.188	92.559
<i>waarvan omzet overige departementen</i>	412	495	495	495	495	495	495
<i>waarvan omzet derden</i>	18.831	15.835	21.100	21.310	21.520	21.730	21.940
Rentebaten	828	–	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Vrijval voorzieningen	–	–	–	–	–	–	–
Bijzondere baten	44	–	–	–	–	–	–
Totaal baten	93.364	84.258	106.331	108.422	110.898	113.413	115.994
Lasten							
Apparaatskosten							
- Personele kosten	54.887	52.473	66.423	68.408	70.401	72.454	74.565
<i>waarvan eigen personeel</i>	48.982	48.632	60.715	62.536	64.358	66.234	68.164
<i>waarvan inhuur externen</i>	5.392	3.305	5.072	5.223	5.375	5.533	5.694
<i>waarvan overige personele kosten</i>	513	536	636	649	668	687	707
- Materiële kosten	37.283	31.724	39.749	39.754	40.269	40.741	41.211
<i>waarvan apparaat ICT</i>	–	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan bijdrage aan SSO's</i>	–	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan overige materiële kosten</i>	2.924	2.000	2.591	2.224	2.367	2.469	2.566
Rentelasten	–	–	–	–	–	–	–
Afschrijvingskosten	113	61	159	260	228	218	218
- Materieel	113	61	159	260	228	218	218
<i>waarvan apparaat ICT</i>	–	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan overige materiële afschrijvingskosten</i>	113	61	159	260	228	218	218
- Immaterieel	–	–	–	–	–	–	–
Overige lasten	–	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan dotaties voorzieningen</i>	–	–	–	–	–	–	–
<i>waarvan bijzondere lasten</i>	–	–	–	–	–	–	–
Totaal lasten	92.283	84.258	106.331	108.422	110.898	113.413	115.994
Saldo van baten en lasten gewone bedrijfsuitoefening	1.081	–	–	–	–	–	–
Agentschapsdeel Vpb-lasten	–	–	–	–	–	–	–
Saldo van baten en lasten	1.081	–	–	–	–	–	–

Toelichting bij begroting baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit de aanneemsom en grotendeels de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer banqueting- en maatwerkactiviteiten. De aanneemsom bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen om conform de opgestelde afspraken ondersteuning te leveren op de locaties.

De toename van de omzet moederdepartement ten opzichte van 2024 is deels te verklaren door een stijging van de aanneemsom als gevolg van de effecten van nieuwe arbeidsvoorwaarden en de groei van dienstverlening. Tevens hebben het doorberekenen van stijgende inkooprijzen voor zowel ingrediënten als personeel naar de afnemer een impact op de omzet.

Omzet overige departementen

De omzet overige departementen betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt voor onder meer de lakeien van de Dienst Koninklijk Huis, maar ook opdrachten voor andere rijksdiensten zoals politie en justitie.

Omzet derden

De omzet derden betreft met name de opbrengst van hetgeen Paresto in haar bedrijfsrestaurants in rekening brengt bij zowel de eigen defensie-medewerkers als eventuele andere gasten. Paresto verwacht een verdere stijging van de gastenaantallen. Dit is een gevolg van de groei van Defensie. Ook is de verwachting dat het ingezette traject om de dienstverlening te verbeteren tot meer gasten zal leiden.

Rentebaten

De rentebaten betreffen de (te) ontvangen rentebaten over het rekening courant saldo bij het Ministerie van Financiën.

Lasten

Personele kosten

Een deel van de stijging van de personele kosten wordt veroorzaakt door nieuwe arbeidsvoorwaarden van zowel defensiepersoneel als de externe inhuur waar Paresto daar waar nodig een beroep op doet. Het gebruik maken van uitzendkrachten is bijvoorbeeld het geval bij het vervangen van zieke collega's, piekdrukke of noodzakelijke inzet tijdens (grote) evenementen. Gezien de ontwikkelingen op de flexibele arbeidsmarkt en een significante stijging van de kosten voor externe inhuur zoekt Paresto naar mogelijkheden om het gebruik van externe inhuur te beperken. Deels zal dit gebeuren door een uitbreiding van het defensiepersoneel.

Paresto heeft een verbetering doorgevoerd bij het opstellen van de ontwerp-begroting. In tegenstelling tot voorgaande jaren is de begroting voor het jaar t nu gebaseerd op de organisatiebouw en niet op de werkelijke vulling vanuit het verleden. Dit resulteert in een stijging van de personele bezetting ten opzichte van t-2 en t-1 met als gevolg ook een stijging van de personele kosten.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor een groot deel uit kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. De overige materiële kosten bestaan uit exploitatiekosten van zowel Bedrijfsvoering & Ondersteuning i.o. als de locaties en de afleverkosten van de grootste leverancier.

Afschrijvingskosten

De afschrijvingskosten hebben betrekking op de (verwachte) aanschaf van divers kleiner materieel dat niet via een ander assortiment aangeschaft kan worden.

Kasstroomoverzicht

Tabel 36 Kasstroomoverzicht over het jaar 2025 (bedragen x € 1.000)

	Stand slotwet t-2	Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
1. Rekening courant RHB 1 januari + depositorekeningen	14.253	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813
+/- totaal ontvangsten operationele kasstroom	90.829	84.258	106.331	108.422	110.898	113.413	115.994
-/- totaal uitgaven operationele kasstroom	- 82.117	- 84.258	- 106.331	- 108.422	- 110.898	- 113.413	- 115.994
2. Totaal operationele kasstroom	8.712	-	-	-	-	-	-
-/- totaal investeringen	- 20	-	-	-	-	-	-
+/- totaal boekwaarde desinvesteringen	-	-	-	-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 20	-	-	-	-	-	-
-/- eenmalige uitkering aan moederdepartement	- 5.038	-	-	-	-	-	-
+/- eenmalige storting door moederdepartement	-	-	-	-	-	-	-
-/- aflossingen op leningen	-	-	-	-	-	-	-
+/- beroep op leenfaciliteit	-	-	-	-	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	- 5.038	-	-	-	-	-	-
5. Rekening courant RHB 31 december + stand depositorekeningen (=1+2+3+4)	17.907	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813	6.813

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

In het overzicht van de kasstromen staat de meerjarige verwachting van de omvang centraal, alsmede de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting.

Doelmatigheidsparagraaf

Onderstaande tabel is onderverdeeld in een generiek deel en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de ondersteuning door Paresto en de sturing op de bruto marge van de locaties. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd. Ondergenoemde indicatoren worden beschouwd naar aanleiding van de gewijzigde governance.

Tabel 37 Overzicht doelmatigheidsindicatoren

	Stand slotwet t-2	Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
Omschrijving Generiek Deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	51.106	43.516	55.766	56.324	56.882	57.439	57.997
Vte'n totaal	818	819	867	876	883	891	900
- waarvan in eigen dienst	763	776	827	835	842	850	858
- waarvan inhuur	55	43	40	41	41	41	42
Saldo van baten en lasten (%)	1,2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Omschrijving Specifiek Deel							
Aantal locaties	76	76	77	77	77	77	77
Productiviteit per medewerker (omzet per Vte)	62.477	53.133	64.321	64.297	64.419	64.466	64.441
% Ziekteverzuim	8,9%	8,0%	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%	8,5%

	Stand slotwet t-2	Vastgestelde begroting	t	t+1	t+2	t+3	t+4
% Bruto marge locaties	32,8%	31,7%	33,4%	33,4%	33,4%	33,4%	33,4%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet exclusief aanneemsom / aantal vte) en het percentage bruto marge (totale omzet exclusief aanneemsom verminderd met ingrediëntkosten ten opzichte van de totale omzet exclusief aanneemsom).

In tegenstelling tot voorgaande jaren is de begroting voor het jaar t nu gebaseerd op de organisatiebouw en niet op de werkelijke vulling vanuit het verleden. Dit resulteert in een stijging van de personele bezetting ten opzichte van t-2 en t-1. Daarnaast zal meer eigen personeel wordt aangetrokken waardoor de afhankelijkheid van de beschikbaarheid van inhuur verminderd.

Het aantal locaties stijgt door het in gebruik nemen van het bedrijfsrestaurant op de locatie Bunnik.

De stijging van het brutomarge percentage vindt zijn grondslag in de stijging van het personeelscomponent voor de niet-reguliere dienstverlening.

6. Bijlagen

6.1 Bijlage Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak

Tabel 38 Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen Ministerie van Defensie				
Naam organisatie	ZBO/RWT	Begrotingsartikel	Begrotingsramingen 2025	Uitgevoerde evaluatie ZBO onder Kaderwet
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	RWT	Niet beleidsartikel 9: Algemeen	€ 28,3 miljoen	
Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD)	RWT	Niet beleidsartikel 9: Algemeen	€ 19,8 miljoen	
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek (SWOON)	RWT	Beleidsartikel 8: Defensie	€ 21 miljoen	Ondersteuningscommando
Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht (SZVK)	RWT	N.v.t.	€ 0	

NLVi

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) is een Rechtspersoon met een Wettelijke Taak en voert taken uit op het gebied van zorg, welzijn, erkenning, waardering van de veteraan en geeft uitvoering aan het veteranenbeleid zoals dit staat beschreven in de veteranenwet. Het NLVi is op 1 januari 2021 ontstaan dankzij het samengaan van zes organisaties of organisatiedelen te weten: stichting het Veteranen Instituut, stichting De Basis, stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD), het programmabureau Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV), de zorgcoördinatie van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) en de coördinatie van de nulde-ljnsondersteuning van het Veteranenplatform (VP).

SKD

De Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD) is een Rechtspersoon met een Wettelijke Taak en draagt zorg voor het beheer van de museale collectie van Defensie Nationaal Militair Museum (NMM), Mariniersmuseum en het Marinemuseum. Zij stelt zich daarnaast ten doel de bezoekers aan de hand van een uiteenlopend activiteiten aanbod, met vaste en tijdelijke exposities, inzicht te laten verwerven in de betekenis van de krijgsmacht voor onze samenleving in heden, verleden en toekomst.

SWOON

De Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) ziet in het kader van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek toe op het wetenschappelijke niveau van het onderwijs en onderzoek op de Nederlandse Defensie Academie. De stichting verzorgt de wetenschappelijke bachelor- en masterprogramma's als onderdeel van de officiersopleiding, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat zij opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt ze wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen.

SZVK

De Stichting ZiektekostenVerzekering Krijgsmacht (SZVK) is namens het ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst aangezien deze niet vallen onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW). De SZVK ontvangt geen financiële bijdragen van Defensie om haar taken uit te voeren, maar verkrijgt haar inkomsten uit ziektekostenpremies die Defensie afdraagt. Daarnaast vergoedt Defensie een deel van de kosten van de schadelast die als gevolg van vliegen, inzet, varen en oefenen (VIVO-schade) kan optreden en die niet ten laste van de verzekering wordt gebracht en voor rekening van Defensie als werkgever komt. Naar huidig inzicht kwalificeert deze betaling van de VIVO-schadevergoeding zich niet als een bijdrage van het moederdepartement aan een RWT.

Defensie heeft geen begrotingsraming voor Zelfstandige Bestuursorganen en Rechtspersonen met een Wettelijke Taak vallend onder andere ministeries.

6.2 Bijlage verdiepingshoofdstuk

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2025 zichtbaar gemaakt.

Tabel 39 Artikel 1 Inzet (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	2.355.220	854.653	216.740	219.610	216.895	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	1.133.272	1.202.400	2.002.400	2.400	2.400	219.295
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	– 12.763	– 14.463	537	537	537	537
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2025	3.475.729	2.042.590	2.219.677	222.547	219.832	219.832

Tabel 40 Artikel 2 Koninklijke Marine (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	1.078.549	1.090.134	1.098.086	1.105.629	1.108.146	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	79.087	86.524	84.803	87.453	91.377	1.208.948
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	19.846	5.446	5.491	2.682	2.899	2.942
Nieuwe mutaties	0	– 1.643	– 4.045	– 1.545	855	855
Overige mutaties	0	– 1.643	– 4.045	– 1.545	855	855
Stand ontwerpbegroting 2025	1.177.482	1.180.461	1.184.335	1.194.219	1.203.277	1.212.745

Tabel 41 Artikel 3 Koninklijke Landmacht (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	1.789.143	1.803.273	1.806.737	1.817.683	1.820.126	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	155.296	196.003	179.288	188.207	196.743	2.042.812
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	23.664	16.451	23.572	27.088	30.584	30.590
Nieuwe mutaties	0	2.445	3.274	7.419	11.565	15.710
Versterken cyber- en elektromagnetische activiteiten capaciteit	0	3.316	4.145	8.290	12.436	16.581
Overige mutaties	0	– 871	– 871	– 871	– 871	– 871
Stand ontwerpbegroting 2025	1.968.103	2.018.172	2.012.871	2.040.397	2.059.018	2.089.112

Tabel 42 Artikel 4 Koninklijke Luchtmacht (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	849.207	829.508	832.787	834.837	838.640	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	85.549	91.910	105.063	110.506	107.727	929.790
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	31.110	100.253	110.629	108.634	109.015	105.966
Nieuwe mutaties	0	323	610	755	1.384	1.529
Overige mutaties	0	323	610	755	1.384	1.529
Stand ontwerpbegroting 2025	965.866	1.021.994	1.049.089	1.054.732	1.056.766	1.037.285

Tabel 43 Artikel 5 Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	687.223	706.839	711.270	712.664	722.007	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	58.080	15.784	27.562	26.946	37.157	772.258
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	– 7.152	25.229	21.737	29.132	29.172	29.175
Nieuwe mutaties	0	16	21	42	62	83
Overige mutaties	0	16	21	42	62	83
Stand ontwerpbegroting 2025	738.151	747.868	760.590	768.784	788.398	801.516

Tabel 44 Artikel 7 Commando materieel en IT (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	751.272	767.787	761.729	774.386	780.352	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	89.095	79.838	58.297	59.773	60.581	839.118
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	15.511	16.906	16.357	15.921	15.769	15.625
Nieuwe mutaties	0	– 447	– 238	– 447	– 552	– 552
Overige mutaties	0	– 447	– 238	– 447	– 552	– 552
Stand ontwerpbegroting 2025	855.878	864.084	836.145	849.633	856.150	854.191

Tabel 45 Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	1.494.930	1.528.888	1.557.041	1.531.129	1.501.180	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	196.187	145.747	86.861	103.149	109.395	1.630.506
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	35.539	48.962	58.093	58.886	58.964	57.898
Nieuwe mutaties	0	4.453	5.690	7.767	8.945	10.239
Versterken cyber- en elektromagnetische activiteiten capaciteit	0	811	1.979	3.046	4.070	5.078
Overige mutaties	0	3.642	3.711	4.721	4.875	5.161
Stand ontwerpbegroting 2025	1.726.656	1.728.050	1.707.685	1.700.931	1.678.484	1.698.643

Tabel 46 Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	236.916	223.455	218.557	215.470	207.926	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	20.234	20.476	34.704	49.386	47.067	267.532
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	16.335	8.628	7.716	7.264	7.150	7.132
Nieuwe mutaties	150	6.200	0	0	0	0
Overige mutaties	150	6.200	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2025	273.635	258.759	260.977	272.120	262.143	274.664

Tabel 47 Artikel 10 Apparaat Kerndepartement (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	1.825.317	1.827.109	1.824.243	1.827.989	1.840.892	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	88.435	48.726	101.448	95.522	72.081	1.876.976
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	12.925	26.417	26.566	26.112	26.023	25.370
Nieuwe mutaties	0	– 5.465	795	1.017	1.234	1.459
Overige mutaties	0	– 5.465	795	1.017	1.234	1.459
Stand ontwerpbegroting 2025	1.926.677	1.896.787	1.953.052	1.950.640	1.940.230	1.903.805

Tabel 48 Artikel 11 Geheim (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	18.815	18.815	18.815	20.315	20.315	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	- 300	0	0	0	0	20.315
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	402	402	402	446	446	446
Nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2025	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761

Tabel 49 Artikel 12 Nog onverdeeld (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	618.419	661.967	529.160	575.057	523.874	0
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	- 148.168	- 118.019	- 67.894	- 67.060	- 71.349	441.623
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	- 173.471	- 77.793	- 73.837	- 66.335	- 24.446	- 45.913
Nieuwe mutaties	0	0	0	220.677	435.406	583.416
Verdeling van de middelen uit het Hoofdlijnakkoord	0	0	0	220.677	435.406	583.416
Overige mutaties	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2025	296.780	466.155	387.429	662.339	863.485	979.126

Tabel 50 Artikel 13 Bijdrage aan het Defensiematerieel Begrotingsfonds (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2024	10.792.237	10.947.797	10.779.655	10.193.654	10.065.201	9.742.042
Mutatie 1e suppletoire begroting 2024	- 1.827.116	- 668.923	1.592.335	700.775	1.120.842	551.703
Mutatie suppletoire begroting Prinsjedag 2024	- 8.965.121	- 10.273.857	- 12.366.748	- 10.880.605	- 11.163.734	- 10.265.700
Nieuwe mutaties	0	- 5.017	- 5.242	- 13.824	- 22.309	- 28.045
Versterken cyber- en elektromagnetische activiteiten capaciteit	0	- 4.317	- 6.361	- 11.810	- 17.217	- 22.607
Bijdrage van BZK voor verduurzaming Rijksvastgoed	0	42.361	0	0	0	0
Opheffen gebruik artikel 13	0	- 42.361	0	0	0	0
Overige mutaties	0	- 700	1.119	- 2.014	- 5.092	- 5.438
Stand ontwerpbegroting 2025	0	0	0	0	0	0

6.3 Bijlage moties en toezeggingen

Tabel 51 Door de Staten- Generaal aanvaarde moties

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk- nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
motie-Paternotte/Van der Werf over het optimaal benutten van de vaardigheden van veteranen en reservisten voor het bedrijfsleven en de samenleving als geheel.	Notaoverleg veteranen	30 139, nr. 276	24-6-2024	In behandeling	
de motie-Nordkamp/Boswijk over onderzoeken hoe het project terugkeerreizen verbreed kan worden.	Notaoverleg veteranen	30 139, nr. 277	24-6-2024	In behandeling	
Motie-Erkens c.s. over de strategie voor de Nederlandse defensie-industrie herijken en duidelijke keuzes maken op het gebied van specialisatie.	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 58	11-6-2024	In behandeling	
motie-Erkens c.s. over zich committeren aan de samenwerking met Damen en partners voor de oppervlakteschepen.	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 59	11-6-2024	In behandeling	
motie-Van Oostenbruggen c.s. over de programmaorganisatie en programmabeheersing inrichten volgens de aanbevelingen van de ADR en de ADR een rol geven in de monitoring van het ICA.	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 60	11-6-2024	In behandeling	
motie-Tuinman/Erkens over het uitwerken van een onderhoudsstrategie voor de onderzeeboten.	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 61	11-6-2024	In behandeling	
motie-Tuinman/Van Oostenbruggen over zo spoedig mogelijk beginnen met een evaluatiefase van defensiematerieelprojecten en daarin meenemen hoe het gebruik van non-disclosure agreements kan worden geminimaliseerd.	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 62	11-6-2024	In behandeling	
motie-Tuinman over het verwervingsproces van de maritieme projecten versnellen met aandacht voor het economisch belang voor Zeeland en aanpalende regio's.	Notaoverleg inzake de vervanging van onderzeebootcapaciteit 3 juni	34 225, nr. 63	11-6-2024	In behandeling	
de motie-Paternotte/Brekelmans over in NAVO-verband pleiten voor een strategie om een robuust luchtafweersysteem op te bouwen voor de lange termijn.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken d.d. 27 mei 2024	21 501-02, nr. 2898	23-5-2024	In behandeling	
Motie-Boswijk c.s. over het decoratiestelsel op passende wijze moderniseren.	Het tweeminutendebat Voortgang en evaluatie missies	29 521 nr 485	21-5-2024	In behandeling	
Motie-Van Baarle over een verkenning naar de inzet van Nederlandse marineschepen bij humanitaire hulp aan Gaza.	Debat over de situatie in Gaza	23432-521	16-5-2024	In behandeling	
Motie Tuinman/Stoffer over proactief verkennen om samen met de Verenigde Staten op te trekken voor de verdediging van Israël tegen luchtaanvallen binnen de geldende kaders van de artikel 100-procedure.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2885	23-4-2024	In behandeling	
Motie van het lid Brekelmans c.s. over maximale flexibiliteit en creativiteit toepassen om samen met andere partnerlanden meer Patriotsystemen en -raketten aan Oekraïne te leveren .	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2878	18-4-2024	In behandeling	
Motie van de leden Paternotte en Dassen over in EU- en NAVO-verband pleiten voor de versterking van gezamenlijke en geïntegreerde Europese luchtverdediging en een bijbehorende Europese industrie.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2883	18-4-2024	In behandeling	
Motie van het lid Dassen c.s. over in overleg met bondgenoten en de industrie zoeken naar oplossingen om levertijden van luchtverdedigingscapaciteiten en -munitie aan Oekraïne te verkorten.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken 18 april 2024	21 501-02, nr. 2884	18-4-2024	In behandeling	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Motie Tuinman c.s. over initiatief nemen om de Europese luchtverdediging te versterken en Oekraïne betrekken bij lopende Europese initiatieven.	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2067	17-4-2024	In behandeling	
Motie-Piri c.s. over de nodige financiële middelen vrij blijven maken voor de strijd van Oekraïne tegen de Russische agressor	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2073	17-4-2024	In behandeling	
Motie-Eerdmans/Tuinman over de Nederlandse defensie-industrie-initiatieven op nationaal niveau ondersteunen .	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2078	17-4-2024	Uitgevoerd	36410-X-93
Motie-Diederik van Dijk c.s. over de wapenexportvergunningen heroverwegen en bezien op welke wijze het doorvoeren van F-35-onderdelen zo spoedig mogelijk kan worden hervat.	Debat over de buitengewone Europese Top van 17 en 18 april 2024	21 501-20, nr. 2081	17-4-2024	Uitgevoerd	22054-417
Motie-Hermans/Bontenbal over zo spoedig mogelijk toelichten wat noodzakelijk is om dreigingen van statelijke actoren tegen onze nationale veiligheid op een adequate manier tegen te gaan.	Debat over het bericht dat volgens de Tsjechische geheime dienst Rusland cash betaalde aan Nederlandse en Europese politici	30 821 nr 212	9-4-2024	In behandeling	
Motie-Paternotte/Van Campen over standaardisatie zwaarder meewegen bij de aanschaf van militair materieel.	Debat over de Europese top van 21 en 22 maart 2024	21 501-20, nr. 2046	20-3-2024	Uitgevoerd	36410-X-93
Motie-Paternotte c.s. over een voortrekkersrol spelen in de internationale dronecoalitie om de productiecapaciteit in Oekraïne en Nederland te versterken.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2025	19-3-2024	In behandeling	
Motie-Piri/Boswijk over onderzoeken hoe het bilaterale veiligheidsarrangement met Oekraïne verder kan worden bestendigd.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2026	19-3-2024	In behandeling	
Motie-Dassen c.s. over met het bedrijfsleven komen tot het vergroten van de Nederlandse productiecapaciteit op het gebied van elektronische oorlogsvoering.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2031	19-3-2024	In behandeling	
Motie-Dassen c.s. over ervoor pleiten dat de huidige positie van Moldavië gewaarborgd blijft onder de nieuwe plannen van de Europese Defensie Industrie Strategie.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2032	19-3-2024	Uitgevoerd	36410-X-93
Motie-Brekelmans c.s. over een aanjagersrol vervullen bij een plan voor de opschaling van militaire productie in Europese landen.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2033	19-3-2024	Uitgevoerd	36410-X-93
Motie-Bikker c.s. over bij de voorbereiding van mogelijke scenario's ook plannen opstellen voor de communicatie hiervan richting de bevolking.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	21 501-20 nr. 2039	19-3-2024	In behandeling	
Motie-Tuinman c.s. over een conceptbrochure over hoe Nederlanders zich kunnen voorbereiden op de gevolgen van een grote crisis of een oorlogssituatie.	Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2024	36 410-X, nr. 54	19-3-2024	In behandeling	
Motie van het lid Erkens c.s. over het uitwerken van scenario's om Nederland bij verschillende dreigingsniveaus veilig te houden.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-45	13-2-2024	In behandeling	
Motie van het lid Erkens over het vaker openbaar maken van cyberaanvallen en bijbehorende technische werkwijzen.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-46	13-2-2024	Doorlopend	
Motie van het lid Nordkamp c.s. over het in kaart brengen van het aandeel van in NAVO-landen geproduceerde defensieproducten dat naar buiten de NAVO weglekt.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-47	13-2-2024	In behandeling	
Motie van het lid Nordkamp c.s. over een onderzoek naar versterking van de stabiliteit en weerbaarheid van de samenleving en de bestrijding van desinformatie.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-48	13-2-2024	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 30821-230

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Motie van de leden Podt en Boswijk over uitspreken dat het voor de veiligheid en stabiliteit in Europa nodig is om Oekraïne zo lang als nodig en minimaal op hetzelfde niveau militair te steunen.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-49	13-2-2024	Uitgevoerd	
Motie van het lid Podt over het uitwerken van de mogelijkheden van een garantiefonds voor innovaties in de defensie-industrie.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-50	13-2-2024	Uitgevoerd	36410-X-93
Motie van het lid Tuinman c.s. over het inrichten van een leerproces dat continu de Oekraïense oorlog monitort.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-51	13-2-2024	Uitgevoerd	36410-X-79
Motie van de leden Tuinman en Diederik van Dijk over het verkennen van de wenselijkheid van een permanente Nederlandse gevechtseenheid aan de oostflank.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-52	13-2-2024	In behandeling	
Motie van het lid Ceder c.s. over belemmeringen waar reservisten mee te maken kunnen krijgen in kaart brengen en oplossingen daarvoor aandragen.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-55	13-2-2024	Uitgevoerd	36410-X-90
Motie van het lid Ceder c.s. over het zo snel mogelijk voorbereiden van de plannen voor de oprichting van een tankbataljon.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-56	13-2-2024	In behandeling	Benoemd in 36410-X-76
Motie van het lid Ceder over bij de ontwikkeling van de eigen satellietcapaciteit ook voorbereidingen treffen voor militaire activiteit in de ruimte tegen satellieten.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-57	13-2-2024	In behandeling	
Motie van de leden Dobbe en Dassen over de regeling voor chroom-6-slachtoffers ook van toepassing laten zijn voor nabestaanden.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-58	13-2-2024	In behandeling	
Gewijzigde motie van het lid Ergin c.s. over het onderzoeken van de mogelijkheden van een humanitaire luchtbrug en een maritieme corridor.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-75	13-2-2024	Afwachten	
Motie van de leden Dassen en Nordkamp over in kaart te brengen in welke mate Nederland aan de PESCO-doelstelling voldoet om 35% van het defensiematerieel gezamenlijk in te kopen.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-67	13-2-2024	In behandeling	
Motie van het lid Dassen over het intensiveren van gezamenlijke inkoop van defensiematerieel via de Defence Joint Procurement Task Force van het Europees Defensieagentschap.	Begroting Defensie 7-2-24	36410-X-68	13-2-2024	In behandeling	
Motie van het lid Boswijk c.s. over het inventariseren en wegnemen van regels en procedures die het opschalen van externe opleidingscapaciteit belemmeren.	WGO personeel en Materieel	36410-X-27	6-2-2024	Uitgevoerd	36410-X-90
Motie van het lid Boswijk over de personele knelpunten en scenario's rond het NATO Force Model inventariseren.	WGO personeel en Materieel	36410-X-28	6-2-2024	Uitgevoerd	28676-461
Motie van het lid Tuinman c.s. over alle medewerkers van Defensie die geen militair of reservist zijn vrijblijvend uitnodigen om reservist te worden.	WGO personeel en Materieel	36410-X-31	6-2-2024	In behandeling	
Motie van de leden Tuinman en Boswijk over het onderzoeken van voorstellen met betrekking tot het internationaal aanbesteden van militaire projecten.	WGO personeel en Materieel	36410-X-32	6-2-2024	Uitgevoerd	31125-130
Nader gewijzigde motie van het lid Erkens c.s. over het dienjaar zo snel mogelijk fors opschalen.	WGO personeel en Materieel	36410-X-42	6-2-2024	In behandeling	
Motie van het lid Podt over in kaart brengen hoe innovatieve technieken kunnen bijdragen aan de vormgeving van de krijgsmacht van de toekomst.	WGO Personeel en materieel 29 jan 2024	36410-X-36	6-2-2024	Uitgevoerd	31125-130
Motie Dassen c.s. over oproepen in Europees en NAVO verband tot voorbereiding op worst case scenario én voor Nederland hetzelfde voor te bereiden; inclusief maatschappelijke gevolgen, en benodigde investeringen op economische en veiligheidsgebied.	RAZ/RBZ	21501-02-2825	6-2-2024	In behandeling	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Motie van het lid Dassen (Volt): «voorstel uitwerken om versneld te komen tot het behalen van de 2% EDA-norm voor kennis en innovatie in het defensiedomein».	WGO 29-01-2024	36410, nr. 35	29-1-2024	In behandeling	
Motie van het lid Dassen (Volt): «Europese samenwerking, alternatief voorstel voor betrouwbare indicator voor de gezamenlijke aanschaf en instandhouding van (wapen)systemen en munitie in bilateraal en multilateraal verband».	WGO 29-01-2024	36410, nr. 33	29-1-2024	Afwachten	
Motie van het lid Tuinman (BBB): «Voorstellen en/of ruimere interpretatie te onderzoeken met betrekking tot internationaal aanbesteden voor militaire projecten met een groot CD&E-element».	WGO 29-01-2024	36410, nr. 32	29-1-2024	Uitgevoerd	31125-130
Motie van het lid Boswijk (CDA) over de Kamer uiterlijk 1 juli informeren over de behoeftestelling voor de oprichting van een tankbataljon.	WGO 29-01-2024	36410, nr. 29	29-1-2024	Uitgevoerd	Benoemd in 36410-X-76
Motie van lid Erkens (VVD): "Defensiematerieel, Nederlandse industrie, onderzoeken hoe de industrie beter betrokken kan worden bij munitieproductie, strategie een leidende rol van onbemande systemen en strategische munitie".	WGO 29-01-2024	36410, nr. 26	29-1-2024	Uitgevoerd	36410-X-93
Motie van leden Tuinman (BBB) en van Campen (VVD): «verzoekt de regering zo spoedig mogelijk samen met Europese partners orders te plaatsen voor de gangbare munitiesoorten passende bij de vraag van Oekraïne en ook die van de Nederlandse krijgsmacht en daarmee de productiecapaciteit door Nederland en de EU te vergroten».	Plenair debat 12 december 2023 over Europese Raad	21501-20-1978	12-12-2023	Uitgevoerd	27830-434
Motie van de leden Piri en Veldkamp over uitspreken dat Nederland een voortrekkersrol moet blijven spelen in het steunen van Oekraïne.	Plenair debat over de Europese Raad	21501-20-1993	12-12-2023	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 21501-20-2019, 21501-28-262, 21501-28-263
Motie van het lid Piri c.s. over EUPOL-bewakers en tolken die werkzaamheden hebben verricht voor een Nederlandse EUPOL-functionaris betrekken bij het traject voor de ambassadebewakers.	2023A06865	27925-949	26-10-2023	Uitgevoerd	36410-V-88
Gewijzigde motie van het lid Hammelburg c.s. over na inwerkingtreding van de tijdelijke wet een uitvoeringstoets uitvoeren die ziet op de balans tussen passende waarborgen en effectieve taakuitvoering (t.v.v. 36263-25).	WGO Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma, bulkdatabases en overige specifieke voorzieningen	36263, nr. 32	24-10-2023	In behandeling	
Motie van de leden Krul en Valstar over samen met de centrales van overheidspersoneel mogelijkheden onderzoeken om URD-trajecten sneller te doorlopen.	2023A04696	36410-X-9	24-10-2023	Uitgevoerd	Benoemd in 36410-X-24 & 36410-X-90
Motie van het lid Valstar c.s. over inzichtelijk maken wat er nodig is om binnen de Duitse-Nederlandse samenwerking een eigen tankbataljon op te richten.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 410	6-7-2023	Deels uitgevoerd	27830-422
Motie van de leden Stoffer en van Haga over stappen blijven zetten om te bevorderen dat de inzetvoorraad voor de eerste hoofdtaak het gewenste niveau bereikt.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 411	6-7-2023	Uitgevoerd	27830-434
Motie van de leden Stoffer en van Haga over onderzoeken hoe Nederland actief kan aansluiten bij het initiatief voor de bescherming van onderzeese kritieke infrastructuur.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 412	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Hammelburg en Krul over na vijf jaar de inzet van de bewapende MQ-9-drone evalueren.	Tweeminutendebat Materieel	27830, nr. 415	6-7-2023	In behandeling	

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Motie van de leden Rajkowski en Bisschop over een voortgangsrapportage over inrichting en uitrol van de ABRO-regeling.	Tweeminutendebat IVD-Aangelegenheden	29924, nr. 246	6-7-2023	In behandeling	
Motie van de leden Boswijk en Valstar over veteranen in detentie die specifiek veteranenzorg veteranenzorg nodig hebben niet slechts bij uitzondering in aanmerking laten komen voor de plaatsing in het MPC.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 265	27-6-2023	Deels uitgevoerd	30 139 nr. 274
Motie van de leden Boswijk en Valstar over 24/7 toegang tot gespecialiseerde crisishulp voor veteranen in acute psychische nood.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr 266	27-6-2023	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 30 139 Nr. 272
Motie van het lid Hammelburg over met het Veteraneninstituut onderzoeken hoe veteranen buiten dienst die later PTSS ontwikkelen in beeld kunnen komen.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 267	27-6-2023	Uitgevoerd	30139-274 van 13 juni 2024
De motie Sjoerdsma c.s. over het lokaal bekend stellen van het NIMH-overzicht en het in behandeling nemen van claims van slachtoffers van martelingen en verkrachtingen.	Plenair debat over het onderzoeksprogramma 'Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950'	26049, nr. 101	14-6-2023	In behandeling	
De motie-Brekelmans/Boswijk over expliciet benoemen dat het merendeel van de Nederlandse militairen in Indonesië niet schuldig of medeplechtig was aan extreem geweld.	Plenair debat over het onderzoeksprogramma 'Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950'	26049, nr. 107	14-6-2023	Deels uitgevoerd	
de motie-Agnes Mulder/Boswijk over het in kaart brengen van de gevolgen van de militaire leveranties aan Oekraïne voor de operationele gereedheid van de krijgsmacht.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2592	19-1-2023	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 21501 28, nr. 250; 36045, nr. 151 en 21501 28, nr. 252
de motie-Brekelmans c.s. over een plan om de munitieproductie in Europa te verhogen ten behoeve van steun aan Oekraïne.	Tweeminutendebat Raad Buitenlandse Zaken (CD 19/1)	21501-02, nr. 2593	19-1-2023	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstukken 21501 28, nr. 250; 21501 02, nr. 2622 en 21501 28, nr. 252
Motie van het lid Fritsma over zekerstellen dat geen cent van de door Nederland betaalde schadevergoedingen aan de gemeenschap van Hawija, terecht komt bij (oud) IS-ers.	Moties ingediend bij het tweeminutendebat Voortgang/ evaluatie missies	29521, nr. 453	22-12-2022	Deels uitgevoerd	27925, nr. 937
Motie van het lid Valstar c.s. over op basis van een aantal aangegeven punten uniformiteit aanbrengen in defensienota's.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 13	22-12-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over de transitie van de marine inzichtelijk maken.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 14	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 31
Motie van het lid Dassen c.s. over in overleg met Duitsland en België onderzoeken hoe de gezamenlijke productiecapaciteit voor kapitale munitie kan worden vergroot.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 19	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr's 246 en 427
Motie van het lid Dassen over in Europees verband gezamenlijk munitie inkopen.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 20	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 28676, nr's 426 en 427 en 27830, nr. 406
Motie van het lid Boswijk c.s. over uiterlijk 1 oktober 2023 inzichtelijk maken hoe de integratie van de Duitse en Nederlandse landmachten vorm gaat krijgen.	Tweeminutendebat Defensienota 2022	36124, nr. 23	22-12-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 37

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Motie van het lid Hammelburg c.s. over culturele diversiteit een pijler maken in het personeelsbeleid van Defensie.	Tweeminutendeбат Personeel Defensie	36200 X, nr. 56	22-12-2022	Uitgevoerd	36410-X
Motie van de leden Kuzu en Hammelburg over bewerkstelligen dat de manschappen zo veel mogelijk vrijheid hebben om in hun verblijfsruimte hun eigen inrichting te kiezen.	Tweeminutendeбат Personeel Defensie	36200 X, nr. 57	22-12-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van het lid Kuzu over bewerkstelligen dat voldoende manschappen inzetbaar blijven ter versterking en ter verdediging van de Oostflank van de NAVO.	debat over de verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de anti-ISIS-coalitie en de brede veiligheidsinzet in Irak in 2023 (Artikel 100-procedure)	27925, nr. 923	22-12-2022	In behandeling	
Motie van het lid Jasper van Dijk over de stand van zaken rond nucleaire ontwapening en modernisering van kernwapens in Nederland.	Begrotingsbehandeling Buitenlandse Zaken 2023	36200 V, nr. 30	29-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 36200 V, nr. 73
Motie van het lid Valstar c.s. over voorkomen dat voormalige Defensiemedewerkers trainingen geven aan landen die een offensief cyberprogramma tegen Nederland voeren.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 25	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 2023Z13362
Motie van het lid Valstar c.s. over binnen de Joint Expeditionary Force de samenwerking versterken voor de beveiliging van de Noordzee en Baltische Zee.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 26	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118
Motie van het lid Valstar c.s. over in gesprek gaan met banken en pensioenfondsen om barrières voor de defensiesector weg te nemen.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 27	22-11-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over gratis reizen met de trein voor militairen in uniform en vaker oefeningen houden door Defensie in de steden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 28	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86 en t Kamerstuk 36 410-X-7
Motie van het lid Boswijk c.s. over onderzoeken of huidige kwalificaties van oefeningen en uitzendingen nog aansluiten bij de huidige situatie.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 36	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X, nr. 86 van 1 juni 2023
Motie van het lid Boswijk c.s. over binnen de NAVO pleiten voor het in de DPCR meewegen van de geïntegreerde strijdkrachten in Europa.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 37	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstukken 28676, nr's 425; 426 en 427
Motie van het lid Segers c.s. over de NATO Capability Targets als referentiepunt gebruiken bij het opstellen van de Defensienota en begroting.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 38	22-11-2022	Uitgevoerd	28676-464
Motie van de leden Segers en Boswijk over mogelijkheden onderzoeken om het dienstjaar sneller op te schalen en belangstellende snel uitsluitel te geven.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 39	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36 410-X-Nr. 7 en 36124-45
Motie van het lid Stoffer c.s. over de ICA conditioneel maken voor de gunning en meewegen in de besluitvorming.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 41	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 42
Motie van het lid Kuzu c.s. over exitgesprekken analyseren en omzetten in concrete verbeteringen om meer militairen duurzaam aan Defensie te binden.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 43	22-11-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200 X, nr. 86
Motie van de leden Kuzu en Valstar over bezien of de maximale termijn voor functies bij Defensie kan worden losgelaten of verruimd.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 44	22-11-2022	Uitgevoerd	36200 X, nr. 86
Motie van de leden Kuzu en Boswijk over meer welwillendheid bij het uitreiken van medailles aan reservisten bij de operationele commando's	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 45	22-11-2022	Deels uitgevoerd	36200-X-72
Motie van de leden Koekkoek en Boswijk over bij onderhandelingen over het European Sky Shield Initiative de Europese strategische autonomie laten meewegen bij de keuze van systemen	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	36200 X, nr. 46	22-11-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 395

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Motie van de leden Valstar en Stoffer over een evaluatie vijf jaar na plaatsing van de radar in Herwijnen.	Tweeminutendeбат Materieel	27830, nr. 369	7-7-2022	In behandeling	
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over bij de aanschaf van onderzeeboten oog hebben voor het strategische belang en de noodzaak van de Nederlandse maritieme maakindustrie.	Tweeminutendeбат Materieel	27830, nr. 371	7-7-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 34225, nr's. 40 en 41
Gewijzigde motie van de leden Eppink en Van der Plas over de voorraad in Nederland evenredig aanvullen bij de levering van militaire goederen aan Oekraïne.	Tweeminutendeбат Materieel	27830, nr. 370	7-7-2022	Doorlopend	
Motie van de leden Fritsma (PVV) en van Haga (groep van Haga) over zorg dragen voor voldoende en directe toegang tot noodopvang voor veteranen.	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 259	20-6-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 262 en 30139-272
Motie van de leden Hammelburg en Boswijk over versterking van gezamenlijke inkoop, interoperabiliteit en samenwerking met andere EU-landen op het gebied van onderhoud.	Tweeminutendeбат Hoofddlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 65	21-4-2022	In behandeling	
Motie van het lid Valstar c.s. over pilots voor het versneld overgaan tot aanschaf van materieel.	Tweeminutendeбат Hoofddlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 70	21-4-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 74; 27830, nr. 376 en 35925 X, nr. 84
Motie van het lid Valstar c.s. over steun voor bewapening van de MQ-9 Reaper.	Tweeminutendeбат Hoofddlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 69	21-4-2022	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 27830, nr. 399
Motie van het lid Boswijk c.s. over voorstellen voor innovatieve vormen van diensttijd.	Tweeminutendeбат Hoofddlijnen Defensiebeleid	35925 X, nr. 67	21-4-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36200, nr. 8 en 36124-45
Motie van de leden Piri en Valstar over de Afghaanse oud-medewerkers uit dankbaarheid voor bewezen diensten op passende wijze eren	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	27925, nr. 893	31-3-2022	Deels uitgevoerd	
Motie van het lid Van der Staaij c.s. over het wegnemen van knelpunten die diensten verhinderen Nederland te beschermen tegen landen met een offensief cyberprogramma	Plenair debat over de situatie in Oekraïne	36045, nr. 16	28-2-2022	Uitgevoerd	Kamerstuk 36263 (intreding Wiv)
Motie Hermans c.s. over concrete voorstellen om ondernemers beter te beschermen tegen digitale dreigingen en cybercriminelen.	Debat over de Regeringsverklaring	35788, nr. 120	19-1-2022	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 VI, nr. 136
Motie van het lid van Wijngaarden c.s. over nauw optrekken met NAVO-bondgenoten bij volkenrechtelijke standpunten en militaire R&D als het gaat om autonome dan wel semiautonome wapensystemen.	Notaoverleg Autonome Wapensystemen 13 december	35848, nr. 10	14-12-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 36100 V, nr. 9
De motie D66 Verzoekt de regering kaders op te stellen omtrent de inzet van lokale medewerkers —zowel onder arbeidscontract als op freelance basis - bij toekomstige militaire missies en op Nederlandse ambassades en consulaten en daarbij vast te leggen welke verantwoordelijkheden de Nederlandse staat wel of niet heeft ten opzichte van dit personeel	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 29	11-11-2021	Doorlopend	Kamerstuk 36200-X, nr. 85
De motie VVD Verzoekt de regering het Defensie Cyber Commando na afronding van de HR-transitie een eigen aanstellingsmandaat te geven, zodat het op vergelijkbare wijze als de huidige operationele commando's militairen kan aanstellen en laten doorstromen.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 25	11-11-2021	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 2
De motie van Wijngaarden VVD Verzoekt de regering te zorgen voor borging van het wezenlijk nationaal veiligheidsbelang en strategische autonomie, inclusief daarvoor benodigde betrokkenheid van de Gouden Driehoek, bij de gehele levensfase van de onderzeeboot;	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 24	11-11-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
daartoe in de offerteaanvraag primaire en secundaire eisen te formuleren, en de Kamer voorafgaand aan het doen uitgaan van de offerteaanvraag desnoods vertrouwelijk te informeren over de afweging tussen primaire en secundaire eisen in het beoordelingskader en gevolgen voor strategische autonomie die voortvloeien uit de gemaakte keuzes; de Kamer tevens te informeren over de gevolgen hiervan voor de levensduurkosten van de onderzeeboten in relatie tot de return on investment.					
Verzoekt de regering, de deelnemende werven te vragen aan te tonen of en hoe zij de Nederlandse maritieme industrie zo veel mogelijk en op hoogwaardig strategisch technologisch niveau zullen betrekken bij ontwerp, ontwikkeling, bouw en instandhouding van de onderzeeboten, de uitkomsten hiervan nadrukkelijk te betrekken bij het zo snel mogelijk voortzetten van het verwervingsproces, en de Kamer hierover nader te informeren.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 36	11-11-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 40
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering te kijken naar de mogelijkheden om gezamenlijk met de NAVO en meer in het bijzonder landen gelegen aan de Noordzee zoals Noorwegen, Duitsland, Denemarken, Groot-Brittannië, Frankrijk en België een strategie te ontwikkelen voor de bescherming van onze cruciale infrastructuur gelegen in de Noordzee en de Kamer hierover voor de zomer van 2022 te rapporteren.	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 22	11-11-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33450, nr. 118
De motie Boswijk CDA Verzoekt de regering strenger te handhaven op de bovengenoemde wetsartikelen en het verbod (toelichting: tijdens meerdere anti-coronademonstraties betoger militaire uniformen dragen en misbuik maken van het Rode Kruis-embleem op helmen, kleding en vlaggen)	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 23	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2022Z00043
De motie van het lid Piri over onderzoeken of en hoe inzichtelijk gemaakt kan worden hoe investeringen bijdragen aan de operationele inzetbaarheid van de krijgsmacht	Begrotingsbehandeling	35925 X, nr. 44	11-11-2021	Doorlopend	
Motie van de leden Ephraïm en Eerdmans over een uitgebreide analyse en risico-inschatting voorafgaand aan militaire missies en een evaluatie na afloop.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 798	18-8-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 27925, nr. 919
Motie van het lid Dassen c.s. over een voorstel voor een mandaat voor de European External Action Service om een Europees noodplan op te stellen.	CD Meest recente situatie in Afghanistan	27925, nr. 797	18-8-2021	In behandeling	
Gewijzigde motie van het lid Kuzu c.s. over een nationaal herdenkingsmonument voor Srebrenica (t.v.v. 26122-54)	Tweeminutendeбат Dutchbat-III	26122, nr. 58	23-6-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 30139, nr. 254
Motie van het lid Belhaj c.s. over een onafhankelijk onderzoek naar de besluitvorming rond het LIMC	Debat over het leger dat informatie verzamelt over de Nid samenleving	32761, nr. 186	26-5-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 32761, nr. 258
Motie lid van Dijk: wenst een onafhankelijk onderzoek naar de betrokkenheid van NAVO landen bij de oorlog in Afghanistan	Plenair debat art. 100 Afghanistan	27925, nr. 772	22-4-2021	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr's 872; 885 en 912
v Helvert CDA, CU, SP, PVV en PvdA: Roept het kabinet op om de RCR te stoppen en een alternatieve locatie te zoeken voor de SMART-L Radar.	Nota Overleg Materieel	27830, nr. 332	3-2-2021	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 31936, nr. 940

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Stoffer SGP en VVD: Verzoekt de regering, de defensievisie aan te vullen met een nader uitgewerkt kader voor de wijze waarop taakspecialisatie kan vormgegeven inclusief de voor- en nadelen daarvan.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 54	1-12-2020	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 33279, nr. 36
Motie vd Nieuwenhuizen GL, VVD, D66, CDA: Verzoekt de regering, de bij de naamgeving van marineschepen betrokken instanties binnen defensie de uitdrukkelijke wens vanuit de Kamer mee te geven dat tenminste twee van de nieuw te verwerven marineschepen, waaronder fregatten, naar vrouwen met een grote betekenis voor de Nederlandse vrijheid worden vernoemd.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 40	1-12-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 47 en 27830, nr. 393
Fritsma (PVV) Verzoekt de regering om een einde te maken aan de praktijk dat middels door Defensie verstrekte leningen de kas van het Turkse leger wordt gespekt.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 36	1-12-2020	In behandeling	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 17
Stoffer (SGP) c.s. Verzoekt de regering, bij evaluatie van de Wet defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) te betrekken hoe daarin de notie kan worden opgenomen dat mede ten behoeve van investeringen in en instandhouding van materieel gestreefd wordt naar het realiseren van de NAVO-norm.	Begrotingsbehandeling 2021	35570 X, nr. 55	1-12-2020	In behandeling	
Kerstens (PvdA) c.s.: Verzoekt de regering ervoor zorg te dragen dat ten aanzien van de inmiddels herhaaldelijk door de Veteranenombudsman in dezen gedane aanbevelingen bij zijn eerstvolgende Klachtmonitor duidelijke verbeteringen te zien zijn.	Begrotingsbehandeling 2021, 1-12-2020	35570 X, nr. 48	1-12-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 76 ; 35925 X, nr. 15 en 36200 X, nr. 61
Motie Belhaj c.s. over behoud van het Mariniersmuseum in Rotterdam.	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 27	30-11-2020	In behandeling	
Motie Stoffer c.s. over optimaal gebruikmaken van een zelfscheppend Nederlands marinebouwcluster	WGO Personeel/ Materieel	35570 X, nr. 30	30-11-2020	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 34225, nr. 28
Gewijzigde motie van het lid Diks over onderzoeken van incidenten bij militaire inzet in coalitieverband (t.v.v. 35363, nr. 3)	Plenair debat transparantie burgerslachtoffers	35363, nr. 4	19-12-2019	Deels uitgevoerd	Kamerstuk 29521, nr. 442
Kerstens over de randvoorwaarden van een nieuw functie- en beloningsgebouw tot stand brengen en zo bij te dragen aan de aantrekkelijkheid van Defensie als werkgever	VAO Personeel	35300, nr. 50	19-12-2019	Deels uitgevoerd	Kamerstukken 35925 X, nr. 82 en 36200 X, nr. 8
Motie Diks en Kerstens over het monitoren van mogelijke gezondheidsgevolgen voor het Defensiepersoneel.	VAO militair radarstation Herwijnen	31936, nr. 654	11-9-2019	In behandeling	
Belhaj: verzoekt de regering, alle mogelijke maatregelen te treffen om blootstelling aan en gezondheidsschade veroorzaakt door uitstootgassen van burnpits zo veel als mogelijk te voorkomen.	AO Personeel	35000 X, nr. 113	9-4-2019	Doorlopend	Kamerstuk 35570, X, nr. 103
Motie Belhaj (D66): verzoekt de regering, om de nota Defensie Industrie Strategie en de Innovatiestrategie Defensie aan te vullen met voorstellen die volgen uit het plan van aanpak Defensie Operationele Energiestrategie.	NO DIS	31125, nr. 98	18-2-2019	Doorlopend	Gerapporteerd in kamerstuk 34919, nr. 74
Bruins Slot: verzoekt de regering, de Defensie Cyber Strategie te verbreden met de inzet van cybersoldaten om Nederland te beschermen als cyberaanvallen in de ruimte dreigen de samenleving te ontwrichten, en de Kamer daarover te informeren.	Begrotingsbehandeling 2019	35000 X, nr. 52	21-11-2018	Deels uitgevoerd	Gerapporteerd in Kamerstuk 36124, nr. 10

Beschrijving van de motie	Bronnaam/ vindplaats	Kamerstuk-nummer motie	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
Kerstens: over gezamenlijk aanbod op de arbeidsmarkt door Defensie, de brandweer en de politie.	WGO Personeel	35000 X, nr. 30	12-11-2018	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 2020Z08679
Motie Kerstens (PvdA): verzoekt het kabinet in het kader van bedoelde zorgvuldigheid in overleg met betrokkenen zoals hiervoor genoemd te bezien op welke wijze tot een gedragen besluit kan worden gekomen en de Kamer hierover te informeren.	Plenair debat luchthavenbesluit	34932, nr. 11	5-7-2018	Uitgevoerd	31936, nr. 877
Belhaj: verzoekt de regering, te allen tijde de Kamer actief te informeren, mocht de taak die opgenomen is in een instellingsbesluit voor het oprichten van een (tijdelijke) commissie onverhoopt geheel of gedeeltelijk wijzigen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 110	16-5-2018	Doorlopend	Kamerstuk 34919, nr. 41
Belhaj: verzoekt de regering, na het voltooien van het strafrechtelijk onderzoek door het OM, onderzoek te doen naar de mogelijkheid om tot (aanvullende) interne disciplinaire maatregelen over te gaan indien er op enig moment sprake is geweest van nalatig en/of verwijtbaar handelen.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 109	16-5-2018	In behandeling	
Van Dijk: verzoekt de regering, alle mogelijke middelen in te zetten om het beantwoorden van de schuldvraag mogelijk te maken en daaraan consequenties te verbinden.	AO Veiligheid en integriteit	34775 X, nr. 112	16-5-2018	Doorlopend	
Gewijzigde motie van het lid Diks over communicatie met externen over misbruikzaken (t.v.v. 34775 X, nr. 155)	AO Veiligheid en Integriteit	34775 X, nr. 119	16-5-2018	Uitgevoerd	Kamerstuk 36124, nr. 8
Voordewind: verzoekt de regering, te onderzoeken op welke wijze in het toetsingskader voor deelname aan internationale missies duidelijke, controleerbare criteria voor de veiligheid en de medische zorg voor Nederlandse militairen tijdens internationale missies opgenomen kunnen worden, en de Kamer hierover te informeren,	Begrotingsbehandeling 2018	34775 X, nr. 52	23-11-2017	In behandeling	

Tabel 52 Door bewindslieden gedane toezeggingen

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister van Defensie zal in het verslag van de aankomende NAVO-top een update geven inzake de coördinerende rol van de NAVO bij het command center.	CD NAVO 3 juli 24		3-7-2024	Openstaand	
De minister van Defensie zal tijdens de bespreking van de Defensiebegroting ingaan op wat de extra capaciteitsbehoefte betekent voor de Nederlands krijgsmacht.	CD NAVO 3 juli 24		3-7-2024	Openstaand	
De Minister zegt toe om de cijfers over het aantal dakloze veteranen nader te onderzoeken en deze cijfers te betrekken bij de aanpak.	Notaoverleg veteranen	TZ202406-045	24-6-2024	Openstaand	
De minister zegt toe om de bestaande initiatieven met betrekking tot het waarderen van veteranen in kaart te brengen en te onderzoeken welke verdere stappen en uitbreiding mogelijk zijn.	Notaoverleg veteranen	TZ202406-044	24-6-2024	Openstaand	
Toezegging bij Ruimte voor Defensie. Toezegging om de ontwerp beleidsvisie Ruimte voor Defensie bij de start van de inzage legging aan de Kamer te sturen in het eerste kwartaal van 2025, inclusief de verwachte tijdslijnen van processen.	CD Ruimte voor Defensie	TZ202406-036	19-6-2024	Openstaand	
Toezegging om voor het einde van het jaar 2024 de Kamer te informeren over de belevingen over de schade- en klachtenafhandeling in Reek.	CD Ruimte voor Defensie	TZ202406-037	19-6-2024	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe in de eerstvolgende verzamelbrief personeel ook nader zou worden ingegaan op de mogelijkheden tot verbetering van de uitwisselbaarheid van civiele verpleegkundigen en militaire verpleegkundigen.	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-047	13-6-2024	Openstaand	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De staatssecretaris zegt toe in de volgende verzamelbrief personeel nader in te gaan op de mogelijkheid dat reservisten alle benodigde opleidingen binnen, of in opdracht van, Defensie krijgen.	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-048	13-6-2024	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe dat in de komende DPO ,waar mogelijk, er per project wordt gemotiveerd waarom er vertraging is opgelopen.	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-049	13-6-2024	In behandeling	
De staatssecretaris zegt toe in de eerstvolgende voortgangsrapportage inzake de aanschaf onderzeeboten een mogelijke manier van toerekening van hulpsystemen (LCC) aan het onderzeebotenproject op te zullen nemen. Ter beoordeling voor de Kamer.	CD Personeel & Materieel 13-6-24	TZ202406-050	13-6-2024	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe gebruik van specifiek lesmethodiek- en materiaal, gebruikt bij diversiteitstrainingen, te heroverwegen en deze brief te ontvangen voor de zomer.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202404-205	24-4-2024	Afgedaan	2024Z08313
De staatssecretaris zegt toe de toelichting en juridische aspecten van argumentatie tegen het uitvoeren van de motie Dobbe (6410-X-58), met daarbij een omschrijving van de barrières die de staatssecretaris ziet toe te lichten in een Kamerbrief.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202404-206	24-4-2024	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe een update van de activiteiten met betrekking tot het drugs- en drankbeleid bij Defensie toe te sturen.	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202404-207	24-4-2024	Openstaand	
De minister zegt toe zoveel mogelijk lessons learned in voortgangsrapportage over missies Oostflank mee te nemen.	Commissiedebat voortgang en evaluatie missies 26-3	TZ202406-057	26-3-2024	Afgedaan	28676-455
De minister zegt toe schriftelijk te zullen rapporteren over leer cyclus van uitgevoerde missies en lopende conflicten	Commissiedebat voortgang en evaluatie missies 26-3	TZ202406-058	26-3-2024	Openstaand	
De minister zegt toe Sorgdrager te zullen informeren over de wens van de Kamer om Z.s.m. het rapport Sorgdrager te ontvangen en zal de Kamer hierover schriftelijke informeren.	Commissiedebat voortgang en evaluatie missies 26-3	BZDOC-1495260329-104	26-3-2024	Afgedaan	27925-967
De minister van Defensie zal de Kamer binnenkort informeren over de financiële bijdrage van Nederland aan de International Drone Coalition en de daarbij behorende tijdslijn.	Debat over de staat van de oorlog in Europa	TZ202403-081	14-3-2024	In behandeling	
De staatssecretaris zegt toe om voor eind 2024 een brief aan de Kamer te zenden over de ingewikkeldheden van mogelijke aanvullende wetgeving waarmee civiele werkgevers het comfort kan worden gegeven dat werknemers ook reservist kunnen zijn.	Begroting Defensie	TZ202402-087	7-2-2024	Openstaand	2024Z08313
De staatssecretaris zegt toe om voor de zomer 2024 per brief aan de Kamer te rapporteren over de uitkomsten van de gesprekken met VDL over industriële capaciteit t.b.v. Defensie.	Begroting Defensie	TZ202402-090	7-2-2024	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe rond de zomer van 2024 een brief aan de Kamer te zenden over het in beeld brengen van wat er nodig is om de maatschappij voor te bereiden op een militaire dreiging en welke beleidskeuzes er zijn.	Begroting Defensie	TZ202402-089	7-2-2024	Openstaand	
De staatssecretaris zegt toe om voor de zomer van 2024 een actualisatie te geven van de stand van zaken betreffende het Chroom-6 dossier.	Begroting Defensie	TZ202402-088	7-2-2024	Afgedaan	2024D14277
De staatssecretaris zegt toe om voor Kerst 2024 een brief aan de Kamer te zenden met informatie over de verschillende aspecten van een wetswijziging om het mogelijk te maken dat mensen zonder Nederlandse nationaliteit kunnen dienen in het Nederlandse leger.	Begroting Defensie	TZ202402-086	7-2-2024	Openstaand	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De staatssecretaris zegt toe dat in DMP-brieven ook aandacht aan benodigd personeel zal worden besteed.	WGO Personeel & Materieel	TZ202402-003	29-1-2024	Doorlopend	
De staatssecretaris zegt een brief toe inzake verdere versoepeling van de DMP-eisen voor het vastgoed van Defensie. Hij zal die voor het komende materieeldebat aan de kamer zenden.	WGO Personeel & Materieel 29-01-2024	TZ202402-006	29-1-2024	Afgedaan	27830-431
<i>Extra aan staande toezegging toegevoegd:</i> in de reeds toegezegd innovatiebrief gaat de staatssecretaris ook in op het vraagstuk of de huidige Defensie-uitgaven aan kennis en innovatie in het licht van de EDA-norm moeten worden opgehoogd, en zo ja met hoeveel. Brief komt in Q2.	WGO 29-01-2024	TZ202402-002	29-1-2024	Afgedaan	Kamerstuk 31125 nr. 130
De staatssecretaris zegt toe de Kamer uiterlijk 21 juni 2024 een plan toe te sturen om de interne regeldruk in kaart te brengen.	WGO Personeel/Materieel	TZ202402-001	29-1-2024	In behandeling	
De staatssecretaris zegt toe tijdig voor het komende (nog ongeplande) personeelsdebat Defensie een brief aan de Kamer te sturen inzake de verschillen tussen de positie van beroepsmilitairen en dienjaarmilitairen.	WGO Personeel/Materieel	TZ202402-005	29-1-2024	Openstaand	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe tijdig voor het komende (nog te plannen) personeelsdebat Defensie een brief inzake het werven en behouden van onderofficieren aan de Kamer toe te sturen.	WGO Personeel/Materieel	TZ202402-004	29-1-2024	Afgedaan	36410-X-90
De minister van Defensie informeert de Kamer uiterlijk eind 2023 over de stand van zaken ten aanzien van de positie van de Afghan Security Guards (ASG-bewakers).	CD Evacuatieoperatie Kaboel/ rapport Commissie-Ruys	TZ202310-169	26-10-2023	Afgedaan	27925-949; 27925-962
De minister van Defensie zal voor januari 2024 de Kamer een brief doen toekomen over de veiligheidssituatie in Irak en de gevolgen voor de inzet van de force protection. Er zal in deze brief een eigen analyse staan inclusief de eventuele wijzigingen door bondgenoten.	CD Artikel 100 inzake de bredere veiligheidsinzet in Irak	TZ202310-154	25-10-2023	Afgedaan	27 925-963
De ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken zullen, mocht de grondinvasie in Gaza starten, een brief aan de Kamer sturen over de eventuele impact op de beoogde missie.	CD Artikel 100 inzake de bredere veiligheidsinzet in Irak	TZ202310-153	25-10-2023	Afgedaan	23432-502
De minister van Defensie zegt toe om in de komende versies van de stand van Defensie waar mogelijk historische cijfers op te nemen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-051	21-6-2023	Doorlopend	
De minister van Defensie zegt toe om per krijgsmacht deel trends (wordt nog gekeken naar de specifieke vormgeving) in zwaarwegende knelpunten m.b.t. gereedheid en inzetbaarheid in de stand van Defensie op te nemen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-053	21-6-2023	Doorlopend	
De minister van Defensie en staatssecretaris van Defensie zeggen toe om in de komende rapportages over de door de Algemene Rekenkamer geconstateerde onvolkomenheden ook in te zullen gaan op de te verwachte tijdspaden waarbinnen deze onvolkomenheden zullen zijn opgelost en met welke onderliggende plannen.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-056	21-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe om de Kamer voor de komende begrotingsbehandeling nader te zullen informeren over de verzameling van acties om de administratieve lastendruk en complexe regelgeving in het inkoopproces te bestrijden.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-058	21-6-2023	In behandeling	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat er in de verantwoordingsstukken over 2023 expliciet aandacht zal worden besteed aan het spanningsveld tussen rechtmatigheid en doelmatigheid bij inkoop.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-059	21-6-2023	Afgedaan	Meerdere stukken verantwoordingsdag

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De staatssecretaris van Defensie zegt toe om voor het komende vastgoeddebat de Kamer te zullen informeren over de mate van inzicht in de huidige stand van het vastgoed.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-060	21-6-2023	Openstaand	
De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat de Kamer tijdig voor het komende debat inzake Vastgoed vertrouwelijk nader zal worden geïnformeerd over het onderliggende plan voor de Vastgoedtransitie, mogelijk aangevuld met een vertrouwelijke briefing.	WGO Jaarverslag en Slotwet	TZ202307-062	21-6-2023	Openstaand	
De minister van Buitenlandse Zaken zal de Kamer voorafgaand aan de plenaire afronding van het debat over de Artikel 100-bijdrage aan EUFOR Althea per brief een nader antwoord sturen op de vraag van de heer Kuzu over de vervlechting van de civiele en militaire aspecten van de missie, specifiek de taakafbakening tussen de Hoge Vertegenwoordiger en EUFOR-Althea.	CD EUFOR Althea	TZ202306-257	21-6-2023	Afgedaan	Kamerstuk 29521, nr. 462
De minister zegt toe in de komende veteranennota's ook meer in te zullen gaan op de particuliere initiatieven in relatie tot de reguliere activiteiten van Defensie en het Veteraneninstituut NLVI met betrekking tot de hulp aan Veteranen.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-074	19-6-2023	Doorlopend	Kamerstuk 30139 nr. 274
De minister van Defensie zegt toe in de toekomstige veteranennota's meer in te gaan op de verschillende deelgroepen van veteranen, mede aan de hand van een daarvoor relevant onderzoek van het veteraneninstituut dat loopt.	Notaoverleg Veteranen	n.t.b.	19-6-2023	Doorlopend	
De minister van Defensie zegt toe om verschil in positie tussen veteranenstatus en niet veteranenstatus schriftelijk aan de Kamer voor de plenaire begrotingsbehandeling te doen toekomen.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-075	19-6-2023	Afgedaan	30139-272
De minister van Defensie zegt toe om in de brief die is toegezegd aan het lid Boswijk inzake de Veteranenstatus ook in te gaan op het ABDO-keurmerk voor het Veteraneninstituut.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-077	19-6-2023	Afgedaan	30139-272
De minister van Defensie zegt toe in de brief die is toegezegd aan het lid Boswijk inzake de Veteranenstatus ook in te zullen gaan op de inkomensvoorziening.	Notaoverleg Veteranen	TZ202307-078	19-6-2023	Afgedaan	30139-272
De minister zegt toe dat zij het NIMH zal benaderen om te kijken of het mogelijk is om alle dienst- en bevelweigeraars die mogelijk in aanmerking komen voor rehabilitatie, of hun nabestaanden of familieleden, actiever te informeren over de mogelijkheid tot rehabilitatie (door middel van het sturen van brieven aan deze personen, binnen de juridische en privacyrechtelijke kaders). Dit wordt teruggekoppeld aan de Kamer.	Plenair debat Onderzoeksprogramma Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië 1945-1950	TZ202307-049	14-6-2023	Afgedaan	26049-122
De staatssecretaris zegt toe tijdig voor het eerstvolgende overleg over Personeel de Kamer nader schriftelijk te informeren over de doorontwikkeling van de werkwijze van Defensie m.b.t. Personeel en over de geboekte resultaten in kwantitatieve zin.	CD Personeel	TZ202307-082	13-6-2023	Afgedaan	36 410-X-7 van 27 september 2023
De staatssecretaris zegt toe de Kamer voor het volgende overleg over Personeel nader te zullen informeren over de eventuele extra BBI-maatregelen voor zover mogelijk.	CD Personeel	TZ202307-083	13-6-2023	Afgedaan	36 410-X-7 van 27 september 2023
De staatssecretaris zegt toe voor het eerstvolgende overleg Personeel de Kamer schriftelijk te informeren over de uitwerking van de motie Valstar en dan specifiek op de zichtbaarheid van militairen in relatie tot het reizen in het openbaar vervoer.	CD Personeel	TZ202307-084	13-6-2023	Afgedaan	36 410-X-7 van 27 september 2023

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister van Defensie zegt toe om in overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken te zullen bezien hoe de Kamer kan worden meegenomen in het proces van concretiseren van veiligheidsgaranties voor Oekraïne en de Kamer hierover, zo mogelijk, in de geannoteerde agenda voor de NAVO-top te Vilnius te informeren.	CD NAVO DMM	TZ202307-079	8-6-2023	Afgedaan	28676-439
De minister van Defensie zegt toe om uiterlijk voor de plenaire begrotingsbehandeling Defensie terug te komen op de eventuele overwinsten van de defensie-industrie.	CD NAVO DMM	TZ202307-081	8-6-2023	Afgedaan	2024 02 06
In het na de zomer te ontvangen actieplan voor de implementatie van de Noordzee-strategie zal ook specifiek worden ingegaan op het al dan niet kiezen voor een nationale autoriteit. Ook zal daarin niet alleen worden ingegaan op nieuwe initiatieven maar op de samenhang met bestaande acties en structuren.	Commissiedebat Strategie ter bescherming van de Noordzee-infrastructuur	TZ202305-128	25-5-2023	Afgedaan	33450-128
In de geïntegreerde rapportage zal ook in beeld worden gebracht wat de effecten van concrete projecten - zoals Assen/Havelte - zijn op de financiële doelstellingen van het Strategisch Vastgoedplan.	CD Vastgoed	TZ202302-196	23-2-2023	In behandeling	
Er zullen geen onomkeerbare stappen gezet worden bij de overdracht van het vastgoedstelsel naar het Rijksvastgoedbedrijf voordat de Kamer is geïnformeerd en heeft gesproken over het mitigeren van de risico's. Dit zal ook in het perspectief worden geplaatst van de ervaringen met het Rijksvastgoedbedrijf sinds 2014.	CD Vastgoed	TZ202302-197	23-2-2023	In behandeling	
De minister van Defensie zal de Kamer periodiek informeren over Europese samenwerking in de defensie-industrie, waarbij zij zal overleggen met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking of zij de Kamer kan informeren over vormen van bilaterale samenwerking.	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	TZ202302-019	1-2-2023	Doorlopend	
De minister van Economische Zaken en Klimaat en de staatssecretaris van Defensie zullen de Kamer in het najaar informeren over de mogelijkheden van een revolverend fonds voor financiering van de Defensie Industrie Strategie, zo mogelijk vóór de begrotingsbehandeling EZK.	Commissiedebat Defensie Industrie Strategie	2023D04662	1-2-2023	Afgedaan	36410-X-93
De staatssecretaris van Defensie zegt toe dat bij de aanbidding van het DPO 2024 een evaluatie van de nu voorgestelde aanpassing van het huidige DMP aan de Kamer zal worden aangeboden.	Verzamelcommissiedebat Defensie	TZ202302-120	26-1-2023	In behandeling	
Als de NAVO cyclus aansluit op de begrotingsbehandeling, ontvangt de Kamer voorafgaand daaraan de Defence Planning Capability Review.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-236	17-11-2022	In behandeling	
Voor de zomer van 2023 ontvangt de Kamer een brief over het verschil in de uitzendbescherming bij uitzendingen en oefeningen en de nazorg voor medewerkers.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-239	17-11-2022	Deels afgedaan	36 200 X 86 van 1 juni 2023
In de periodieke voortgangsrapportages over de vervanging onderzeebootcapaciteit zal ook aandacht worden besteed aan risico's en scenario's met betrekking tot een capability gap.	Begrotingsbehandeling Defensie 2023	TZ202211-240	17-11-2022	Doorlopend	
De minister van BZ zegt toe dat voor 31 mei 2023 de evaluatie van de evacuatie van Afghanistan en voor 1 juli 2023 de eindevaluatie van Resolute Support verschijnt. De Kamer ontvangt hier z.s.m. een kabinetsreactie op.	CD voortgang missies en operaties	TZ202211-071	3-11-2022	Afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, 938 en 27925, nr. 941
De staatssecretaris zal in de integrale rapportage (die in Q3 2023 naar de Kamer komt) ook cijfers over sociale veiligheid opnemen. De	CD Veiligheid en Integriteit	TZ202210-182	20-10-2022	Afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X, nr. 79

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
staatssecretaris onderzoekt of hij deze cijfers over sociale veiligheid ook in vergelijkend perspectief kan plaatsen.					
Bij de inzet van inlichtingencapaciteit voorafgaand aan de missie een analyse maken van de inlichtingenbehoefte en -actoren binnen de missie en het vaststellen van de behoefte en taakverdeling civiel/militair.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	
Nederlands personeel moet voorafgaand aan een inzet van inlichtingencapaciteit in VN-verband worden geïnstrueerd over gangbare VN-werkwijzen op het gebied van informatie- en inlichtingendeling.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	
Mogelijkheden bezien om taalvaardigheid onder militairen te verbeteren.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	In behandeling	
Bij een toekomstige inzet is het van belang de samenhang van NLse inzet met de bredere missie te optimaliseren.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	
Organisatorisch borgen van de kennis over VN-missies die is opgedaan binnen MINUSMA	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	In behandeling	
Defensie zal bezien of de voorbereiding van militairen op VN-werkwijzen en methoden momenteel toereikend is of verbeterd moet worden.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	
Meenemen van de IOB-aanbevelingen m.b.t. de geïntegreerde benadering in de ontwikkeling van het interdepartementale beleid hieromtrent en in de toekomstige voorbereiding en uitvoering van bijdragen aan missies.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	In behandeling	
Een duidelijke formulering van missiemandaat, en NL doelstellingen in artikel 100-brieven conform de IOB aanbeveling.	Kabinetsreactie eindevaluatie MINUSMA 2014-2019	Kamerstuk 29521 , nr. 451	30-9-2022	Doorlopend	
De minister zegt toe de volgende veteranennota's uiterlijk op 1 juni van dat jaar en van trends voorzien, aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.	Notaoverleg Veteranen	2022D25994	20-6-2022	Doorlopend	
De minister zou willen onderzoeken of wij een bredere groep van medewerkers van Defensie, de bredere groep die ook onder de tolkenregeling valt, van een blijk van waardering zouden kunnen voorzien (bijvoorbeeld tolkenpenning).	Debat over de stand van zaken rondom de evacuatie in Afghanistan	Plenair verslag 67e vergadering 31 maart 2022	31-3-2022	Deels afgedaan	
De minister zegt toe de Kamer te informeren over het gebruik van verboden wapens/ munitie in de oorlog Oekraïne-Rusland. Openbaar als het kan, vertrouwelijk als het moet.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 21501 20, nr. 1796
De minister zegt toe om de Kamer (via de geëigende kanalen) te informeren over het gegeven of men binnen de NAVO meer inlichtingen met elkaar kan delen.	Debat over de situatie in Oekraïne	2022D07985	28-2-2022	Doorlopend	
Staatssecretaris zegt toe 1x per jaar terug te koppelen welke aanbevelingen we van de IVD hebben overgenomen en welke niet (onderdeel jaarverslag).	CD Veiligheid en Integriteit	2022D06579	16-2-2022	Doorlopend	
In het operationele planningsproces (voor een art. 100 missie) dient meer aandacht uit te gaan naar het onderkennen en begrijpen van de militair-diplomatieke relaties en de lokale bureaucratische processen. De mogelijkheid tot het verkrijgen van diplomatieke goedkeuring voor toegang vormt hierin een belangrijk component. Toezegging dat er de toekomst indien mogelijk concretere afspraken gemaakt moeten worden voorafgaand aan een missie, zodat een uitgezonden eenheid wordt ontlast.	Kabinetsreactie eindevaluatie EMASOH	29521 , nr. 438	6-12-2021	In behandeling	

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister zal in het geval dat als gevolg van tekortkomingen er over de kwaliteit van F-35 getwijfeld wordt, dit uit de voortgangsrapportage halen die het TNO maakt en dit met de kamer delen.	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 26488, nr. 473
De minister zal de personeelsadministratie voor wat betreft voor ons werkend lokaal personeel in het buitenland beter op orde krijgen. Dit zal gedeeld worden met de kamer. [Toezegging herzien na behandeling motie 11 (D66)]	Begrotingsbehandeling november 2021	Plenair verslag 21e vergadering, donderdag 11 november	11-11-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 722 en 2022Z14731
De staatssecretaris van Defensie zegt toe in de komende P-rapportages of personeelsbrief in te zullen gaan op eventuele ontwikkelingen in het oplossen van de resterende langlopende zaken.	CD Veiligheid en Integriteit	35570 X, nr. 104	1-6-2021	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 35925 X, nr. 4
De staatssecretaris zendt ieder in het kader van GrIT uitgebracht BIT-advies aan de Kamer.	AO Grensverleggende IT	31125, nr. 117	10-12-2020	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 31125, nr. 119 en 35728, nr. 6
De minister informeert de Kamer over de onderzoeksvragen (van de onafhankelijke commissie naar de wapeninzet in Hawija) zodra deze zijn vastgesteld, alsmede over de voortgang van het onafhankelijke onderzoek.	Notaoverleg Burgerslachtoffers	27925, nr. 750	8-10-2020	Deels afgedaan	Gerapporteerd in Kamerstuk 27925, nr. 754 . Commissie die uiteindelijk is ingesteld (Sorgdrager) is onafhankelijk en houdt eigen planning aan. Daarom geen sprake van informeren over voortgang.
Niet in de geannoteerde agenda's, maar in de verslagen van de EU Defensieraden informeert de minister van Defensie de Kamer voortaan over de voortgang en stand van zaken van de Europese Defensiesamenwerking.	AO EU Defensieraad	21501 28, nr. 200	3-3-2020	Doorlopend	
Bij toekomstige missies wordt vooraf duidelijk gemaakt hoe de voortgang van de missie zal worden gemeten en in de artikel 100-brieven wordt standaard een paragraaf opgenomen waarin de aandachtspunten en risico's worden benoemd, en de maatregelen die we willen nemen om die te beperken.	Plenair debat over misleiding VS t.a.v. de oorlog in Afghanistan	Plenaire verslag (stenogram)	6-2-2020	Doorlopend	o.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr's 755; 785; 868 en 919
De ontwikkeling van de prijzen voor exploitatie en investeringen zal de minister van Defensie – conform de aanbeveling van het CBS – ook de komende jaren blijven volgen. In het jaarverslag en de begroting zal de minister u hierover informeren.	Nota naar aanleiding van het verslag	35280, nr. 7	3-2-2020	Doorlopend	O.a. over gerapporteerd in Kamerstuk 36200 X
De staatssecretaris van Defensie informeert de Kamer op reguliere momenten, bijvoorbeeld in het kader van het jaarverslag, over de invulling van de motie Van Helvert m.b.t. inzet klimaatgelden voor verduurzaming Defensievastgoed.	AO Vastgoed	34919, nr. 49	26-11-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstuk 36100 X, nr. 1
De Staatssecretaris van Defensie zegt toe de Kamer bij de begrotingen en bij de verantwoordingsstukken te zullen informeren over de experimenten en ervaringen m.b.t. innovatief partnerschap.	Notaoverleg Defensie Industrie Strategie	31125, nr. 102	18-2-2019	Doorlopend	gerapporteerd in Kamerstukken 27830, nr. 303 ; 34919, nr. 46 ; 36100 X, nr. 1
In de jaarverslagen zal inzichtelijk worden gemaakt wat de stand van zaken is van de realisatie van doelstellingen op het gebied de energiestrategie (nulmeting in 2019 en realisatie vanaf 2020).	Notaoverleg Defensie Energiestrategie	34895, nr. 8	10-9-2018	Afgedaan	gerapporteerd in Kamerstukken 34919, nr. 74 ; 36100 X, nr. 1

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister van Defensie zegt toe in de komende voortgangsrapportages en evaluaties van militaire missies nader in te zullen gaan op de effecten van lopende missies op de gereedheid van de Defensieorganisatie in brede zin.	AO voortgang missies/ operaties	29521, nr. 366	27-6-2018	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90
De minister van Defensie zegt toe in de komende Veteranennota meer in te zullen gaan op de langere termijn, en dit tweejaarlijks te zullen herhalen. (Start 2019).	Notaoverleg Veteranen	30139, nr. 201	26-6-2018	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 30139, nr. 220 ; 30139, nr. 243 en 30139, nr. 254
De minister van Defensie zegt toe in de volgende evaluaties het aantal militairen en het aantal missies te vermelden.	AO Evaluatie missies/ operaties	29521, nr. 350	13-9-2017	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 444
De minister zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplichtmodel te implementeren voor de maatregelen ter versterking van de basisgereedheid.	WGO Jaarverslag Ministerie van Defensie 2016	34725 X, nr. 11	14-6-2017	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 34919, nr. 90
De minister gaat nog duidelijker aangeven in rapportages en brieven wat het aandeel van pensioenen en uitkeringen is.	WGO Slotwet Ministerie van Defensie 2015	34475 X, nr. 15	16-6-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstukken 35570 X, nr. 1 en 35570 X, nr. 2
De minister van Defensie zegt toe voortaan documenten van algemeen defensiebelang, zoals de <i>NATO Defence Planning Capability Review</i> , ook aan de Eerste Kamer te sturen.	Plenaire vergadering T02301	Verslag EK 2015/2016, nr. 32, item 4	31-5-2016	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 299
De Kamer ontvangt bij de begroting jaarlijks inzicht in de effecten van het wel/niet toekennen van prijscompensatie door de minister van Financiën.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 36100 X, nr. 1 en 36200 X
De minister zal in de volgende Materieelprojectenoverzichten nadere toelichting geven op de keuzes die voor bepaalde materieelprojecten gemaakt zijn. Daarbij wordt ingegaan op de overwegingen en de mogelijke gevolgen voor andere materieelprojecten.	WGO vaststelling begrotingsstaten voor het jaar 2016 onderdeel materieel	34300 X, nr. 68	2-11-2015	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 27830, nr. 374
De minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statale actoren).	AO MIVD	29924, nr. 135	9-9-2015	In behandeling	
De minister van Defensie neemt voortaan bij artikel-100 brieven op wat de materiële gereedheid is alsmede de gevolgen voor de operationele gereedheid, inclusief de financiële aspecten daarvan.	WGO Jaarverslag en Slotwet 2014	34200, nr. 15	17-6-2015	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 29521, nr. 417 en 27925, nr's 755; 785; 868 en 919
De minister van Defensie zegt, naar aanleiding van een vraag van het lid Franken (CDA), toe om de voortgangsrapportages over de F-35 ook aan de Eerste Kamer te zenden, en bij deze rapportages in te gaan op de ontwikkelingen in de stealthtechnologie en de sensoren.	Voortzetting beleidsdebat	Verslag EK 2014/2015, nr. 25 item 8	24-3-2015	Doorlopend	
De ministers van Defensie en buitenlandse Zaken zeggen toe het gender-aspect, daar waar relevant, bij missies mee te nemen in een volgende evaluatie.	AO kleine operaties	29521, nr. 282	26-11-2014	Doorlopend	O.a. gerapporteerd 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 29521, nr. 451

Omschrijving van de toezegging	Bronnaam/ Vindplaats	Bronnummer	Datum	Status	Nummer Kamerbrief
De minister van Defensie zegt de Eerste Kamer toe jaarlijks een totaaloverzicht (dezelfde als de Tweede Kamer reeds ontvangt) te sturen van de stappen die zijn gezet op het terrein van internationale militaire samenwerking	Mondeling overleg	33 750 X, F - blz. 15-16	25-11-2014	Doorlopend	
De Kamer wordt bij toekomstige operaties/missies voortaan geïnformeerd over de mogelijke gevolgen van de betreffende missie voor de personeelscapaciteit bij de (ondersteunende) onderdelen van de Krijgsmacht.	AO Personeel	33750, nr. 69	27-5-2014	Doorlopend	Gerapporteerd in Kamerstuk 29521, nr. 426
De inzet van de minister is om de toekomstige geannoteerde agenda's en verslagen van NAVO-bijeenkomsten te verbeteren qua informatie over inhoud van de agendapunten en het Nederlandse standpunt.	AO NAVO Defensie Ministeriële	28676, nr. 200	18-2-2014	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstuk 28676, nr. 426
Per missie zal in het vervolg op voorhand een inschatting van de kosten voor de zorg worden aangegeven. De kosten voor nazorg zullen ook worden meegenomen in de evaluatie van missies.	AO Personeel	31700 X, nr. 109	25-3-2009	Doorlopend	O.a. gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 27925, nr. 868
In de toekomst zal de minister van Defensie in artikel-100 brieven en stand van zakenbrieven, wanneer van toepassing, ingaan op civiele dienstverlening tijdens uitzendingen.	AO Civiele Dienstverlening	31700 X, nr. 58	23-10-2008	Doorlopend	Laatst gerapporteerd in Kamerstukken 27925, nr. 755 ; 27925, nr. 732 ; 27925, nr. 868

6.4 Bijlage subsidieoverzicht

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Deze instellingen verrichten o.a. activiteiten op het gebied van veteranen, militair erfgoed en kennis. Verder zijn de subsidiebeschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op wettelijk voorschrift of wettelijke regeling, anders dan gelegen in de begroting (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>). De bedragen die zijn opgenomen in de begroting betreffen het wettelijk plafond.

Vanaf 2019 publiceert Defensie de resultaten van de, vanaf dat moment uitgevoerde, subsidie-evaluaties in het jaarverslag. De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen, waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie

Tabel 53 Subsidies (bedragen x € 1.000)

Naam	2023	2024	2025 ¹	2026	2027	2028	2029	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	28.410	35.098	28.285	27.467				2022	2026	2027
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	25	25	25	25	25			2021	2026	2027
Stichting Veteranen Platform (VP)	245	285	266	266	266			2022	2027	2028
Stichting Koninklijke Defensiemusea	18.184	18.940	19.817					2019	2024	2025
Stichting Nationale Taptoe	322	346	332	332	332			2022	2027	2028
Universiteit van Amsterdam	0	148	74	74	74			2022	2027	2028
Stichting Maritiem Kenniscentrum	25	25	25	25	25			2022	2027	2028
Stichting Historische Vlucht	123	125	129	129	129			2022	2027	2028
SWoon NLDA	23	25	25	25	25			2022	2027	2028
Stichting Klachtentelefoon luchtverkeer Limburg	75	75	75	75	75				2027	2028
Subsidies te verstrekken na evaluatie/nader te verdelen ²		1.109	517	21.188	48.650	49.205	49.206	–	–	–
Totaal:	47.432	56.201	49.570	49.606	49.601	49.205	49.206			

¹ De genoemde bedragen betreffen het wettelijk plafond voor subsidies

² Wanneer een verlening nog in afwachting is van een evaluatie of de beschikbaar gestelde loon- en prijsbijstelling is (nog) niet toegekend wordt het budget onder deze post geplaatst.

6.5 Bijlage uitwerking Strategische Evaluatieagenda

Conform de Regeling Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV) is in deze bijlage een uitwerking van de Strategische Evaluatieagenda (SEA) opgenomen. De SEA bestaat daarmee uit twee onderdelen: (1) een tabel met agendering van syntheseonderzoeken in de beleidsagenda en (2) een nadere uitwerking per SEA-thema in deze bijlage. De nadere uitwerking omvat een overzicht van evaluaties die de afgelopen twee jaar zijn uitgevoerd, momenteel lopen of in de komende jaren op de planning staan. Zo laat Defensie zien hoe zij voldoet aan haar wettelijke verplichting om al het beleid periodiek te onderzoeken.

Toelichting thematische indeling

Bij Defensie sluiten de thema's van de SEA aan op de centrale thema's in de Defensienota, Beleidsagenda en Stand van Defensie. Dit betekent dat de SEA bestaat uit de thema's:

1. Koers voor versterking
2. Gevechtskracht
3. Mensen
4. Materieel
5. Randvoorwaarden

Raadpleeg de Beleidsagenda en Defensienota 2024 voor een toelichting op de doelen en maatregelen die onder de SEA-thema's vallen.

Defensie voert diverse onderzoeken en evaluaties uit waarmee inzichten over één of meerdere thema's worden verzameld. Conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) worden de verzamelde inzichten over een thema eens in de vier tot zeven jaar samengebracht in een zogenoemde periodieke rapportage. De Defensienota 2024 heeft invloed op de kennisbehoefte van de organisatie. Deze kennisbehoefte wordt in de begroting 2026 nader toegelicht en gebruikt om de agendering van onderzoeken en evaluaties verder uit te werken.

Hieronder is per thema zichtbaar welke (evaluatie)onderzoeken als input voor de periodieke rapportages kunnen dienen. Dit overzicht wordt jaarlijks in de bijlage Uitwerking Strategische Evaluatieagenda van de begroting geactualiseerd.

Thema 1. Koers voor versterking

De bestaande koers voor versterking van de Defensieorganisatie wordt voortgezet en waar mogelijk versneld. De organisatie heeft bijzondere aandacht voor de noodzaak van nationale, maatschappijbrede en internationale samenwerking, innovatie, digitalisering en samenwerking met de industrie.

Tabel 54 Thema 1. Koers van versterking

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
NLD-DEU samenwerkingsverbanden	Synthese (beleidsdoorlichting)	2024	In de memorie van toelichting van de Defensiebegroting 2019 is aan de Kamer toegezegd dat Defensie in 2023 een beleidsdoorlichting van artikel 3 Koninklijke Landmacht oplevert. In het specifiek wordt tijdens deze beleidsdoorlichting naar de samenwerking tussen Nederland en Duitsland gekeken en wordt project Taurus als casus bestudeerd. Door gebrek aan personele capaciteit en benodigde afstemming in de voorbereidingsfase, heeft het proces vertraging opgelopen. De planning van de beleidsdoorlichting is daarom gewijzigd en de uitkomsten worden in 2024 aan de Kamer toegestuurd. De Kamer is hier op 23 februari 2023 (Kamerstuk 33279, nr. 37) en op 19 december 2023 (Kamerstuk 31516, nr. 42) over geïnformeerd.
Koers voor versterking	Synthese (periodieke rapportage)	n.t.b.	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid.
Benutten EU-instrumenten capaciteitsontwikkeling	Ex-durante evaluatie	2025	Om Europese defensiesamenwerking op het terrein van capaciteitsontwikkeling te kunnen vergroten, is het van belang dat EU-instrumenten en processen (CDP, CARD, PESCO, EDA, EDF) optimaal worden benut. Tijdens de evaluatie wordt gekeken naar de mate waarin instrumenten geïmplementeerd zijn in de eigen planprocessen, wat dit tot nu toe concreet heeft opgeleverd en hoe hier verdere stappen in genomen kunnen worden. In 2025 voert Defensie een evaluatie rondom het Europees Defensiefonds uit. De rapportage van de EDF-evaluatie wordt als input voor deze evaluatie gebruikt. De EDF-evaluatie vindt pas in 2025 plaats, daarom is deze evaluatie een jaar opgeschoven.
Europees Defensiefonds	Ex-durante evaluatie	2025	Eind 2024 staat een evaluatie van het EDF in EU-kader gepland (in art. 32 van de verordening is vastgelegd dat maximaal 4 jaar na de start van het EDF een evaluatie zal plaatsvinden). Nederland start parallel daaraan ook een eigen evaluatie.
SKIA	Ex-post evaluatie	2025	Met de Strategische Kennis- & Innovatieagenda (SKIA) 2021-2025 geeft Defensie richting aan kennisopbouw, technologieontwikkeling en innovatie. In 2024-2025 worden deze SKIA geëvalueerd.

Thema 2. Gevechtskracht

De krijgsmacht moet de juiste gevechtskracht hebben om tegenstanders af te schrikken. Bovendien moet de krijgsmacht gereed zijn en de juiste capaciteiten hebben voor nationale taken en inzet in EU-missies of andere verbanden.

Evaluaties van missies en operaties

In Kamerstuk [27925, nr. 721](#) wordt toegelicht hoe en wanneer Defensie missies monitort en evalueert. Zo zet het stuk uiteen dat Defensie gebruikmaakt van voortgangsrapportages, tussentijdse evaluaties, eindevaluaties en in enkele gevallen een post-missie beoordeling. Conform het Toetsingskader wordt voor elke artikel-100 missie een eindevaluatie uitgevoerd. Dit wordt sinds 1 mei 2020 niet meer door de departementen Defensie, Buitenlandse Zaken en Justitie & Veiligheid gedaan, maar door een onafhankelijke partij.

Tabel 55 Thema 2. Gevechtskracht

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Informatiegestuurd Optreden Koninklijke Marechaussee	Synthese (beleidsdoorlichting)	2022	In 2022 is een beleidsdoorlichting van artikel 5 ‘Koninklijke Marechaussee’ (KMar) afgerond. Binnen dit artikel is de invoering van Informatiegestuurd Optreden (IGO) over de periode 2008-2022 bij de KMar bestudeerd. Specifiek is onderzocht in hoeverre de beoogde effecten zijn bereikt en waar ruimte is voor verbetering.
Militaire gezondheidszorg	Synthese (beleidsdoorlichting)	2024	Met deze beleidsdoorlichting wordt onderzocht in hoeverre het MGZ-beleid in de periode 2011 tot 2021 doelmatig en doeltreffend is geweest. In de onderzoeksperiode hebben binnen de MGZ een aantal significante beleidswijzigingen plaatsgevonden en heeft de MGZ een ingrijpende herstructurering doorgemaakt. De onderzoeksfase van de beleidsdoorlichting is reeds afgerond. Voor de Kabinetsreactie heeft de toenmalige Staatssecretaris van Defensie de opdracht gegeven om niet alleen op de resultaten van de doorlichting te reflecteren, maar ook naar de toekomst te kijken. Om dit goed te onderbouwen, bleek aanvullend onderzoek nodig. Hierdoor heeft het proces van de beleidsdoorlichting vertraging opgelopen. De Kamer is op 25 september 2023 over de vertraging geïnformeerd (Kamerstuk 31516 , nr. 40).
Fleet Operational Standards and Training (FOST)	Synthese (beleidsdoorlichting)	2024	Deze beleidsdoorlichting richt zich op de gereedstelling van de zogenaamde ‘Grootbovenwatereenheden (GBW)’ van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK). FOST is een instituut op het gebied van operationele training voor maritieme oorlogsvoering. Nederland doet al tientallen jaren mee aan de FOST. Met deze evaluatie wordt de doeltreffendheid en doelmatigheid van de Nederlandse deelname aan de FOST onderzocht.
Gevechtskracht	Synthese (periodieke rapportage)	n.t.b.	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid.
CMX’22 / Resilient Lion’22	Ex-post evaluatie	2022	De NAVO organiseert periodiek een politiek-militair strategische crisismanagementoefening (Crisis Management Exercise, CMX) om besluitvorming in NAVO-verband te beoefenen. De editie van 2022 is afgelast in verband met de inval van Rusland in Oekraïne. Om alsnog relevante vraagstukken te bespreken in de daarvoor bestemde overleggen is de oefening Resilient Lion gehouden. Na afloop is de voorbereiding op – en deelname aan de oefening geëvalueerd en zijn aanbevelingen ter verbetering geformuleerd.
Een missie in een missie. De Nederlandse bijdrage aan de VN Multidimensionale Geïntegreerde Stabilisatie Missie in Mali (MINUSMA) 2014-2019	Ex-post evaluatie	2022	De Nederlandse bijdrage aan MINUSMA werd op 1 mei 2019 beëindigd. De eindevaluatie van de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA is door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) uitgevoerd. Onderzocht is in hoeverre de doelen voor de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA zijn bereikt en welke lessen daaruit kunnen worden getrokken voor toekomstige missies.
LIMC	Ex-post onderzoek	2023	Conform de motie Belhaj c.s. (Kamerstuk 32 761 , nr. 186) heeft de minister van Defensie besloten om een onafhankelijk onderzoek in te stellen naar het Land Information Manoeuvre Centre (LIMC). De onderzoekscommissie stond onder leiding van Harm Brouwer en heeft een diepgaande analyse uitgevoerd naar de gang van zaken rondom de besluitvorming en taakuitvoering van het LIMC. Het eindrapport is door de bewindspersonen van Defensie op 13 januari 2023 naar de Kamer gestuurd.
Vlucht verzekerd. Eindevaluatie Nederlandse C-130 bijdrage aan VN-missie MINUSMA in Mali 2021-2022.	Ex-post evaluatie	2023	De artikel-100 missiebijdrage van Nederland aan de VN-missie in Mali (MINUSMA), met een C-130 transportvliegtuig inclusief bemanning en ondersteunend personeel van november 2021 tot en met medio mei 2022, is geëvalueerd door een onafhankelijke partij (IOB).
Tussen wens en werkelijkheid. Eindevaluatie van de Nederlandse Bijdrage aan Resolute Support.	Ex-post evaluatie	2023	Van 2015 tot 2021 nam Nederland deel aan de NAVO-missie Resolute Support in Afghanistan. De Nederlandse bijdragen aan de Resolute Support missie is door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) geëvalueerd. Tijdens de evaluatie is onderzocht in hoeverre de doelen van de Nederlandse bijdrage aan Resolute Support zijn bereikt, hoe dit kan worden verklaard en welke lessen kunnen worden getrokken voor toekomstige Nederlandse missiebijdragen.
Reconstructie en analyse van de evacuatie uit Kaboel in augustus 2021	Ex-post (commissie van) onderzoek	2023	Deze evaluatie is uitgevoerd door een onafhankelijke commissie van onderzoek Evacuatie-operatie Kabul (COEK) voorgezeten door drs. Maarten Ruys (Kamerstuk 27925 , nr. 897). De commissie Ruys had tot taak om conform de motie Boswijk c.s. Kamerstuk 27 925 nr. 838 onderzoek te doen naar de gang van zaken in de grootschalige

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
			evacuatieoperatie vanuit Kaboel vanaf het moment van aannemen van de motie Belhaj c.s. over de tolkenregeling op 12 november 2019 Kamerstuk 35300 X nr 45 .
Intensivering zoektocht vermist Special Report Afghanistan	Ex-post onderzoek	2023	In de brief 'Voortgang actieplan missie-archieven Afghanistan: afronding zoekslag naar vermeend rapport en onderzoek naar melding' (Kamerstuk 27925 nr. 945) is de Kamer geïnformeerd over een zoekslag die is uitgevoerd naar een rapport over een mogelijk oorlogsmisdrijf door Australische militairen in Uruzgan in 2010. Defensie concludeerde, na uitgebreid onderzoek van de Afghanistan missie-archieven, dat 'aannemelijk wordt geacht dat het vermeende rapport daadwerkelijk is opgesteld, maar dit niet met zekerheid kan worden vastgesteld'.
Gegevensdragers missie-archieven Afghanistan	Ex-post onderzoek	2024	Sinds de Kamer is geïnformeerd over de voortgang van het actieplan missie-archieven Afghanistan (Kamerstuk 27925 nr. 945), is Defensie verder gegaan met het op orde brengen van de missie-archieven (Kamerstuk 27925, nr. 965). Tijdens deze werkzaamheden zijn gegevensdragers aangetroffen met daarop operationele rapporten van de Task Force Uruzgan uit de periode 2006 t/m 2010, waaronder het gerubriceerde rapport waarop de zoekslag betrekking had. De Minister van Defensie heeft opdracht gegeven om de feiten rondom het nu aangetroffen rapport op een rij te zetten en door te gaan met het onderzoeken van de nu aangetroffen gegevensdragers.
Wapeninzet Hawija	Ex-post (commissie van) onderzoek	2024	Evaluatie gericht op de vraag hoe bij de Nederlandse wapeninzet in Hawija, Irak, in de nacht van 2 op 3 juni 2015, burgerslachtoffers hebben kunnen vallen evenals welke lessen hieruit te trekken zijn voor de toekomst. Deze evaluatie wordt uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoekscommissie van tijdelijke aard (Kamerstuk 27925, nr. 753 en 754) die onder leiding staat van mr. Winnie Sorgdrager, Minister van Staat. Het instellen van deze commissie komt voort uit de uitvoering van motie Belhaj (Kamerstuk 27925, nr. 14).
Mortierongeval Mali	Ex-post (commissie van) onderzoek	2024	De Commissie van onderzoek mortierongeval Mali onder voorzitterschap van Peter den Oudsten doet sinds februari 2023 onderzoek naar de mogelijkheid van het vaststellen van individueel nalatig en/of verwijtbaar handelen bij dit ongeval en daarnaast om te onderzoeken hoe binnen het ministerie van Defensie de besluitvorming is verlopen rond de totstandkoming, invulling en uitvoering van de opdracht aan de Tijdelijke Commissie onderzoek naar geconstateerde tekortkomingen mortierongeval Mali (commissie Van der Veer). Het bewuste ongeluk vond plaats op 6 juli 2016 in Mali. Het onderzoek van de onafhankelijke commissie verloopt voerspoedig: de commissie is al ver met het onderzoek. De commissie verwacht eind 2024 gereed te zijn.
Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht (FNIK)	Ex-durante / ex-post evaluatie	2025	Vierjaarlijkse evaluatie van het FNIK-convenant waarbij wordt gekeken naar de inhoud, het functioneren, de uitvoering en het beschikbare budget.
20 jaar Nederlandse inzet in Afghanistan	Ex-post onderzoek	2025/2026	Breed wetenschappelijk onderzoek naar het resultaat van twintig jaar Nederlandse inzet in Afghanistan (Kamerstuk 27925, nr. 885). Het oogmerk is om in negen deelonderzoeken en een samenvattend slotwerk te voorzien. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies i.s.m. het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH).

Thema 3. Mensen

Mensen zijn de kern van de Defensieorganisatie. Defensie staat voor de taak de juiste en voldoende mensen te vinden, te binden, te behouden en het beste in hen naar boven te halen.

Vooruitblik eerste periodieke rapportage

In 2025 levert Defensie de eerste periodieke rapportage op. Deze krijgt de titel 'Goede werkgever, verbonden met de samenleving' en richt zich specifiek op het personeels- en veiligheidsbeleid. De periodieke rapportage is een syntheseonderzoek, waarbij al uitgevoerde onderzoeken en evaluaties als basis worden gebruikt.

Voor de periodieke rapportage wordt bijvoorbeeld gebruikgemaakt van publicaties van de afdeling ‘Trends, Onderzoek en Statistiek’ (TOS). Deze afdeling analyseert organisatie- en personeelsdata van Defensie. Met de resultaten van deze data stelt TOS betrouwbare kennis over het HR-domein beschikbaar voor alle niveaus binnen Defensie door middel van (half)jaarlijkse rapportages en factsheets. Deze data wordt op regelmatige wijze gedeeld met de Tweede Kamer in de Stand van Defensie en daarvoor in de Personeelsrapportages.

Ook (onderzoeks)rapportages van andere actoren worden gebruikt zoals rapportages van de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK). Daarnaast zullen de onderzoekers ook zelf data verzamelen door middel van interviews.

Tabel 56 Thema 3. Mensen			
Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
‘Goede werkgever, verbonden met de samenleving’	Synthese (periodieke rapportage)	2025	Syntheseonderzoek conform de eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid van het personeels- en veiligheidsbeleid van Defensie in de periode 2018-2023.
PvA Veiligheid	Ex-durante evaluatie	2022	Evaluatie van het PvA ‘Een veilige Defensieorganisatie’ om inzicht te krijgen in de status, de uitvoerbaarheid en de effectiviteit van de 40 maatregelen die in het PvA staan. Deze evaluatie is uitgevoerd door de ADR.
MID en COID	Ex-post	2022	Naar aanleiding van het rapport van de Commissie-Giebels besloot Defensie om de onafhankelijke positie van de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (COID) en het Meldpunt Integriteit Defensie (MID) te waarborgen. Om dit bereiken zijn de COID en het MID direct onder de secretaris-generaal geplaatst en is het MID sinds begin 2020 extern bemenst. In een motie van de Tweede Kamer is de regering verzocht om deze nieuwe positionering van het MID en de onderzoeksrol van de COID te evalueren. Defensie heeft in deze evaluatie de mening van de medewerker meegenomen, ook over het bredere integriteitstelsel.
Validatie Wet bescherming Klokkenluiders	Ex-post	2023	Dit is een externe validatie naar de uitvoering van de Wet bescherming Klokkenluiders, gericht op het verder verbeteren van de sociale veiligheid en integriteit bij Defensie (Kamerstuk 36200, nr. 66).
Barrières uitzenden vrouwelijke militairen	Ex-durante / ex-post evaluatie	2024	De Nederlandse krijgsmacht heeft zich gecommitteerd aan het ‘Elsie Initiatief’, dat gericht is op het vergroten van het aantal vrouwelijke militairen en politie in VN-vredesmissies. Een van de onderdelen van het initiatief is een zogeheten ‘barrière assessment’; een onderzoek om inzichtelijk te maken welke drempels in de organisatie het uitzenden van vrouwelijke militairen belemmeren. Het onderzoek is in het voorjaar 2022 in opdracht gegeven aan de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) en sluit aan op een lopend onderzoek naar de zorgbehoefte van vrouwelijke veteranen. Het barrière assessment is daarom in 2023 gestart, het afrondingsjaar is overeenkomstig gewijzigd.
Culturele diversiteit	Ex-durante / ex-post meting	2024	Het Ministerie van Defensie streeft naar een divers personeelsbestand. In 2019 heeft Defensie een eerste nulmeting culturele diversiteit (destijds migratieachtergrond) laten uitvoeren over de periode 2015 t/m 2017. Defensie voert een vervolgmeting uit over de periode 2018-2022. Nadat de vervolgmeting heeft plaatsgevonden, is het doel om deze onafhankelijke meting om het jaar te herhalen waardoor de inzichten geactualiseerd blijven. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) van DPOD in samenwerking met het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) in opdracht van HDP. De Staatssecretaris heeft toegezegd de Kamer over de resultaten te informeren. Vanwege de veelheid aan data en de complexiteit en zorgvuldigheid van de analyse, is het eerdere streven op dit op te nemen in de Stand van Defensie 2024 niet gehaald. Zodra het onderzoek is opgeleverd zal de bijbehorende kamerbrief worden geschreven en verzonden. Het streven is voor de zomer 2024.

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Beleving van inclusie	Ex-durante evaluatie	2024-2025	In 2017 heeft Defensie door het SCP laten onderzoeken hoe medewerkers D&I beleven en waarderen (rapport 'Grenzen aan de Eenheid', januari 2017). Het is gezien de doorontwikkeling van het D&I beleid en aanverwante maatschappelijke ontwikkelingen van belang om met enige regelmaat de beleving en waardering van D&I onder defensiemedewerkers te toetsen. Er wordt binnen Defensie sindsdien al op meerdere vlakken veel gemeten, maar er is diepgaander onderzoek nodig naar de beleving van inclusie bij verschillende specifieke doelgroepen. Defensie is daarom voornemens om in 2023/2024 opnieuw te laten onderzoeken hoe D&I op de werkvloer wordt ervaren. Zodra de resultaten bekend zijn, zal de Kamer hierover worden geïnformeerd, naar verwachting op z'n vroegst eind 2024/begin 2025.

Thema 4. Materieel

Om slagvaardig te zijn, moet de krijgsmacht beschikken over het juiste en voldoende inzetbaar materieel, waarmee het samen met bondgenoten en partners kan opereren.

Evaluaties van materieelprojecten

Voor projecten die op verzoek van de Tweede Kamer vallen onder de Regeling Grote Projecten (RGP), volgt na de verwerving en invoering van materieel een evaluatie. Dit wordt ook wel de «E-fase» van het Defensie Materieel Proces (DMP) genoemd. De E-fase volgt de door de Tweede Kamer opgedragen vraagstelling conform artikel 16 van de RGP.

De volgende materieelprojecten vallen onder de RGP:

- Verwerving F-35
- Grensverleggende IT (GrIT)
- Onderzeeboten
- Groot Pantserwielvoertuig (GWP) Boxer¹

Aan het slot van de E-fase doet de Auditdienst Rijk (ADR) onderzoek naar de kwaliteit en volledigheid van de informatie in de evaluatie. Het ADR-rapport vormt een integraal deel van de E-brief waarmee de Kamer wordt geïnformeerd over de uitkomsten van de evaluatie. Het ADR-rapport zal ook publiekelijk beschikbaar zijn op de website van de Rijksoverheid.

Tabel 57 Thema 4. Materieel

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Materieel	Synthese (periodieke rapportage)	n.t.b.	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid.
E-fase Boxer	Ex-post evaluatie groot project	2024	In 2024 wordt de Kamer via een E-brief geïnformeerd over de uitkomsten van deze evaluatie.
Voortgang Project verwerving F-35	Voortgangsrapportage	Jaarlijks	Rapportage waarmee de Kamer geïnformeerd wordt over de voortgang van het groot project Verwerving F-35 (project VF-35) in Nederland.
E-fase project verwerving F-35	Ex-post evaluatie groot project	n.t.b.	Dit project is aangewezen als groot project, maar nog niet afgerond. Na afronding volgt conform het DMP een evaluatie. De Kamer wordt via een E-brief over de uitkomsten geïnformeerd.
Programma Grensverleggend IT (GrIT)	Voortgangsrapportage	Halfjaarlijks	Rapportage waarmee de Kamer geïnformeerd wordt over de voortgang van het groot project Grensverleggend IT (GrIT).
E-fase programma Grensverleggend IT (GrIT)	Ex-post evaluatie groot project	n.t.b.	Dit project is aangewezen als groot project, maar nog niet afgerond. Na afronding volgt conform het DMP een evaluatie. De Kamer wordt via een E-brief over de uitkomsten geïnformeerd.

¹ De Tweede Kamer heeft van 1997 tot 2018 het project Groot Pantserwielvoertuig (GPW) Boxer als 'groot project' aangewezen. Als laatste stap wordt de Tweede Kamer dit jaar (2024) nog middels een E-brief geïnformeerd over de uitkomsten van de E-fase evaluatie, conform de Regeling Grote Projecten (RGP).

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Voortgang Programma vervanging onderzeeboten	Voortgangsrapportage	Halfjaarlijks	Conform de uitgangspuntennotitie § 2.3 dient in de nu volgende realisatiefase tweemaal per jaar een voortgangsrapportage naar de Kamer te worden gestuurd.
E-fase programma vervanging onderzeeboten (VOZBT)	Ex-post evaluatie groot project	n.t.b.	Dit project is aangewezen als groot project, maar nog niet afgerond. Na afronding volgt conform het DMP een evaluatie. De Kamer wordt via een E-brief over de uitkomsten geïnformeerd.
Defensiematerieelfonds (DMF)	Ex-durante evaluatie	2027	Het DMF heeft ten doel te voorzien in een meerjarig integraal beheer van de financiering en bekostiging van de ontwikkeling, de verwerving, de instandhouding en de afstoting van het materieel, de ICT-middelen en de infrastructuur van het Ministerie van Defensie. Door het inrichten van een separaat fonds nemen naar verwachting de schokbestendigheid en betrouwbaarheid toe. Bij de instelling van het DMF is besloten deze in 2027 te evalueren; het fonds wordt dan op doelmatigheid en doeltreffendheid beoordeeld.

Thema 5. Randvoorwaarden

Randvoorwaarden voor groei en taakuitvoering van Defensie vragen de nodige aandacht en investeringen. Dit betekent bijvoorbeeld aandacht voor bedrijfsvoering, beveiliging, vastgoed, duurzaamheid en ruimte om te oefenen.

Tabel 58 Thema 5. Randvoorwaarden

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Randvoorwaarden	Synthese (periodieke rapportage)	n.t.b.	Syntheseonderzoek conform eisen uit de RPE, om inzicht te krijgen in de (voorwaarden voor) doeltreffendheid en doelmatigheid.
DEOS	Ex-durante evaluatie	2022	De Defensie Energie en Omgeving Strategie (DEOS) is geëvalueerd in de uitvoeringsagenda Duurzaamheid. Het doel van de evaluatie was om inzicht te krijgen in de huidige stand van zaken. Hierbij lag de focus op doorontwikkeling van de duurzaamheidsdoelen.
PARESTO	Doorlichting agentschap	2024	Tijdens deze doorlichting wordt het functioneren van het agentschap PARESTO onderzocht met focus op de governance, financieel beheer, doelmatigheidsbevordering en bekostiging. Deze doorlichting wordt uitgevoerd conform de Regeling agentschappen.
Integraal risicomanagement	Ex-durante evaluatie	2027	Binnen Defensie loopt het programma IRM. Dit programma is meerjarig en kent een groot bedrijfsvoeringscomponent waardoor behoefte aan tussentijdse herijking en bijsturing bestaat. Om de hiervoor benodigde inzichten te verzamelen, wordt in 2027 een evaluatie uitgevoerd. Met de uitkomsten van de ex-ante evaluatie (uitgevoerd door NLR, d.d. 2021) hebben de Defensieonderdelen implementatieplannen opgesteld, die als uitgangspunt voor de evaluatie in 2027 dienen.
Defensie Ruimteagenda	Ex-post evaluatie	2027 – 2028	Tijdens deze ex post evaluatie wordt onderzocht in hoeverre de te ontwikkelen capaciteiten uit de Defensie Ruimteagenda (Kamerstuk 36 124, nr. 10), daadwerkelijk zijn ontwikkeld. Tijdens deze evaluatie wordt tevens gekeken naar de internationale en bilaterale samenwerking.

Tabel 59 Overige onderzoeken en evaluaties

Evaluatie	Type onderzoek	Afronding	Toelichting onderzoek
Subsidieverstrekkings	Ex-durante evaluatie	2022	Conform de Algemene Wet Bestuursrecht (AWB) art 4.24 is Defensie verplicht subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2022 zijn meerdere subsidie-evaluaties uitgevoerd (zie bijlage 7.4 subsidieoverzicht, tabel 45). Hieronder vallen bijvoorbeeld subsidieverstrekkings aan vier veteranenorganisaties die nu gezamenlijk onderdeel zijn van een enkele stichting: het Nederlands Veteranen Instituut. Voor het verantwoordingsonderzoek 2021 heeft de Algemene Rekenkamer (AR) o.a. naar het subsidiebeheer van Defensie gekeken. De hieruit voortgekomen aanbevelingen gebruikt Defensie om het subsidiebeheer te verbeteren.
Publieke investeringen in een politieke context	Interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO)	2022	Dit IBO onderzoekt hoe een kabinet schaarse investeringsmiddelen zo doeltreffend en doelmatig kan alloceren. Het onderzoek is door het Ministerie van Financiën getrokken en Defensie heeft deelgenomen aan de werkgroep.

6.6 Bijlage overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. Deze uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht is dit samengebracht.

Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)

Tabel 60 Begrote uitgaven Nederlands Veteraneninstituut (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Subsidie Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)	28.285
Totaal	28.285

Het NLVi is een stichting die een groot deel van de uitvoering van het veteranenbeleid op het gebied van erkenning, waardering, en de bijzondere zorgplicht (beschreven in de Veteranenwet en nader uitgewerkt in het Veteranenbesluit), tot haar takenpakket heeft. Het NLVi is een rechtspersoon met een wettelijke taak en heeft een eigen onafhankelijke raad van toezicht.

Onderdeel van het NLVi is het Veteranenloket. Het Veteranenloket is 24 uur per dag en 7 dagen per week bereikbaar voor vragen van veteranen en relaties op het gebied van dienstverlening en materiele en immateriële zorg. Dienstslachtoffers zonder de veteranenstatus en hun relaties kunnen voor materiele en immateriële zorg ook het Veteranenloket benaderen. Het programmabureau van het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) maakt ook deel uit van het NLVi. Het LZV is een civiel-militaire ketenorganisatie met als doel post-actieve veteranen, dienstslachtoffers en hun relaties bij missie gerelateerde psychische en psychosociale problemen overal in Nederland de meest geëigende zorg te bieden. De eerstelijnszorg (het zogeheten gespecialiseerd maatschappelijk werk) binnen het LZV wordt verzorgd door maatschappelijk werkers van zowel het Bedrijfsmaatschappelijk Werk (BMW) Defensie als het NLVi. Daarnaast zijn binnen het NLVi zorgcoördinatoren werkzaam, die de materiele en immateriële hulpvragen van veteranen en dienstslachtoffers zonder veteranenstatus met uitzendgerelateerde problemen (en hun relaties) coördineren. Verder is de coördinatie van de nuldelijnsondersteuning (NOS) binnen het NLVi belegd. Het NOS is een laagdrempelig landelijk dekkend regionaal georganiseerd netwerk voor veteranen, MOD'ers en hun relaties. Het biedt de veteraan (post-actief en in werkelijke dienst) en zijn relatie ondersteuning bij problemen. Deze hulp kan bestaan uit een gesprek, een luisterend oor, maar kan ook bestaan uit het doorgeleiden naar het Veteranenloket als de hulpvraag mogelijk professionele zorg vereist.

Het NLVi organiseert jaarlijks ook de Veteranendag en tevens voert het NLVi (wetenschappelijk) onderzoek uit op het gebied van de verbetering van de zorg aan veteranen en op het gebied van erkenning en waardering.

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Tabel 61 Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor erkenning en waardering voor veteranen (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Subsidie Vereniging Veteranen Platform (VP)	266
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstsachtoffers	340
Ondersteunen veteranenzaken voor operationele commando's	2.856
Totaal	3.462

Tabel 62 Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's (bedragen x € 1.000)

Operationele commando's	
Koninklijke Marine	853
Koninklijke Landmacht	1.375
Koninklijke Luchtmacht	423
Koninklijke Marechaussee	205
Totaal	2.856

Vereniging Veteranen Platform (VP)

De Vereniging Veteranen Platform (VP) behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en militaire oorlogs- en dienstsachtoffers via aangesloten veteranenorganisaties. Het VP is daarnaast adviseur van het ministerie van Defensie op het gebied van veteranenzaken. Het ministerie van Defensie beschouwt het VP als vertegenwoordiger van alle veteranen en in die hoedanigheid wordt het VP betrokken bij beleidsveranderingen. Het VP werkt continu aan het verbeteren van de beeldvorming over veteranen en aan het vergroten van de maatschappelijke erkenning en waardering voor veteranen. Ook stimuleert het VP de deelname aan activiteiten door de jonge generatie veteranen.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstsachtoffers (MOD-ers)

Defensie organiseert, om erkenning en waardering te geven aan Militaire Oorlogs- en dienstsachtoffers (MOD-ers) en hun relaties, MOD-dagen. Deze MOD-dagen zijn voor zowel veteranen met een dienstverbandaan-doening (en hun relaties) als voor dienstsachtoffers zonder veteranenstatus (en hun relaties). De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en MOD-ers, die geregistreerd zijn in het reünierregister van het Nederlands Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast heeft elk operationeel commando de mogelijkheid om een veteranendag te organiseren.

Uitgaven zorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Apparaat Kerndepartement.

Tabel 63 Totaaloverzicht van begrote uitgaven voor zorg voor veteranen (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Invaliditeitspensioenen	86.956
Nabestaandenpensioenen	24.561
Nationaal Fonds Ereschuld	131.799
Ereschulduitkering	0
Sociale Zorg (Voorzieningenregeling MOD-slachtoffers)	14.493
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	400
Totale uitgaven	258.209

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, MOD-ers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2025 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 86,9 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenpensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2025 zijn de uitgaven begroot op € 24,5 miljoen. Het Nationaal Fonds Ereschuld is bedoeld voor de claims van veteranen met uitzendgerelateerde aandoeningen. Hierin zijn de Veteranen-claims PTSS en Regeling Volledige Schadevergoeding ondergebracht.

Sociale zorg (o.a. voorzieningenregelingen)

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van een dienstgerelateerde aandoening. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen in 2025 een bedrag van € 400.000 geraamd.

Uitgaven onderzoek

Tabel 64 Begrote uitgaven onderzoek (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Militaire Geestelijke Gezondheidszorg	500
Totaal	500

In de begroting van DOSCO is € 500.000 opgenomen ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd.

Uitgaven overig

Tabel 65 Begrote uitgaven overig (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	
Nationale ombudsman	550
Totaal	550

Conform de Veteranenwet heeft de Nationale ombudsman tevens een rol als ombudsman van de veteranen. In die rol behandelt hij verzoeken/klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van veteranen. Daarnaast onderzoekt hij of er structurele knelpunten zijn. Het budget dat door het ministerie van Defensie voor de Veteranenombudsman beschikbaar wordt gesteld is € 550.000. Jaarlijks maakt het ministerie van Defensie dit bedrag over naar het ministerie van Binnenlandse Zaken. Financiering van Hoge Colleges van Staat, zoals de Nationale ombudsman, verloopt via het ministerie van Binnenlandse Zaken.

6.7 Bijlage uitgaven Caribisch Nederland

Tabel 66 Uitgaven Caribisch Nederland

Artikel/instrument	Taak	Bijdrage	Realisatie	Ontwerpbegroting 2025						
				2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Totaal uitgaven										
Artikel 2 Koninklijke Marine										
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.							
Artikel 3 Koninklijke Landmacht										
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.							
Artikel 5 Koninklijke Marechaussee										
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.							
Artikel 8 Defensie Ondersteuningscommando										
Opdrachten, Personele en Materiële Uitgaven	R	S	Het deel dat ten goede komt aan Caribisch Nederland is niet te bepalen.							

Op verzoek van de motie Hachchi c.s. (Kamerstukken II 2011/12, [33000 IV, nr. 28](#)) wordt jaarlijks een overzicht van alle rijksuitgaven aan Caribisch Nederland (met uitzondering van de vrije uitkering ofwel het BES-fonds) toegevoegd aan de begroting van Koninkrijksrelaties (IV).

Naar aanleiding van de voorlichting van de Afdeling Advisering van de Raad van State (RvS) en het Interdepartementale Beleidsonderzoek Koninkrijksrelaties (IBO) volgt het kabinet de aanbeveling op om het overzicht Rijksuitgaven aan Caribisch Nederland aanzienlijk uit te breiden (Kamerstukken II 2019/20, [35300 IV, nr. 11](#)). Doel hiervan is om de rol van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties te verstevigen en een meer integrale afweging van de Rijksuitgaven aan Caribisch Nederland te bevorderen.

In de begroting Koninkrijksrelaties (IV) is het totale overzicht van de Rijksuitgaven Caribisch Nederland te vinden. Hierboven is de uitsplitsing van de Rijksuitgaven aan Caribisch Nederland voor de departementale begroting H10 Ministerie van Defensie weergegeven. In het overzicht en de bijbehorende toelichtingen wordt aangegeven of het uitgaven zijn ten behoeve van eilandelijke taken (E) of rijkstaken (R), of er sprake is van incidentele (I) of structurele (S) bekostiging en wordt een toelichting gegeven op de wijze van financiering welke gekoppeld is aan de beoogde beleidsdoelen. Het Ministerie van Defensie voert haar taken structureel in het gehele Koninkrijk uit. Het valt derhalve niet te bepalen welk specifiek deel daarvan wordt besteed in Caribisch Nederland.

6.8 Bijlage budgettaire gevolgen MIVD

Tabel 67 Begroting MIVD (bedragen x € 1.000)						
	2024	2025	2026	2027	2028	2029
MIVD Apparaatsuitgaven	437.634	392.769	379.309	388.508	388.848	391.756
MIVD Geheim (art. 11)	18.917	19.217	19.217	20.761	20.761	20.761
Ontvangsten	2.923	2.923	2.923	2.923	2.923	2.923

Toelichting

De MIVD is een bijzondere organisatie-eenheid die onderdeel is van het kerndepartement (Bestuursstaf). De MIVD is belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardige inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland.

De uitgaven aan de MIVD zijn binnen de ontwerpbegroting opgenomen in artikel 10 «Apparaat kerndepartement», artikel 11 «Geheim» en in het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF). In bovenstaande tabel staan de budgetten uit art. 10 en het DMF voor de MIVD onder 'MIVD Apparaatsuitgaven'. Het artikel 11 «Geheim» is al separaat inzichtelijk in de begroting van Defensie. Aangezien deze volledig ten behoeve van de MIVD is, is deze hier nogmaals weergegeven. Vanwege het bijzondere karakter van de MIVD en de daarbij behorende geheime uitgaven zijn de uitgaven niet verder uitgesplitst. Budgetten voor onder andere schoonmaak, energie en investeringen in nieuwbouw zijn centraal belegd bij Defensie. Deze zijn niet in bovenstaande tabel opgenomen.

Ontvangsten

De ontvangsten bij de MIVD zijn voornamelijk veiligheidsonderzoeken verricht voor andere (overheids-)organisaties. De Unit Veiligheidsonderzoeken (UVO), een samenwerkingsverband tussen MIVD en AIVD, brengt daarvoor een tarief in rekening.

6.9 Bijlage afkortingen

Tabel 68

Afkorting	Omschrijving
ADR	Auditdienst Rijk
AH-64	Apache gevechtshelikopter
AI	Artificiële Intelligentie
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AMDTF	Air and Missile Defence Task Force
AOW	Algemene Ouderdoms Wet
AR	Algemene Rekenkamer
ASAP	Act in Support of Ammunition Production.
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
AWACS	Airborne warning and control system
BBP	Bruto Binnenlands Product
BENELUX	België Nederland Luxemburg
BIV	Budget Internationale Veiligheid
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
C2	Command and Control
C-17	Strategisch Transportvliegtuig
C-130	Transportvliegtuig
CBRN	Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) middelen
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CH-47	Chinook transporthelikopter
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
CLSK	Commando Luchtsrijdkrachten
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COMMIT	Commando Materieel en IT (voorheen DMO)
CZSK	Commando ZeeStrijdKrachten
DCC	Defensie Cyber Commando
DGV	Diensten Geestelijke Verzorging
DMF	DefensieMaterieelbegrotingsFonds
DMP	Defensie Materieel Proces
DOSCO	Defensie OndersteuningsCommando
DPO	DefensieProjectenOverzicht
EDA	European Defence Agency
EDF	Europees Defensiefonds
eFP	Enhanced Forward Presence
EMASOH	European-led Maritime Awareness in the Strait of Hormuz
EOD / EODD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
EPF	European Peace Facility (Europese Vredesfaciliteit t.b.v. Oekraïne)
EU	Europese Unie
EUAM	Europese Adviesmissie
EUFOR	European Union Force
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
F-35	Vijfde generatie jachtvliegtuig
FNiK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
GrIT	Grensverleggende Informatie Technologie
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
IGK	Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht
IGO	Informatie Gestuurd Optreden
IGV	Inspecteur-Generaal Veiligheid
IMG	Inspectie Militaire Gezondheidszorg

Afkorting	Omschrijving
IT	Informatietechnologie (incl communicatie)
IVD	Inspectie Veiligheid Defensie
JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
JISTARC	Joint Intelligence, Surveillance, Target Acquisition & Reconnaissance
KMar	Koninklijke Marechaussee
KPI	Key Performance Indicator
LCP	Landelijke crisisplannen
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MARIN	Maritime Research Institute Netherlands
MDO	Multi-domein Optreden
MGGZ	Militaire Geestelijke GezondheidsZorg
MHK	Militair Huis van de Koning
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MLA	Militaire Luchtvaart Autoriteit
MOD	Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
MP	Militaire Politie
MPC	Militair Penitentiair Centrum
MQ-9	Onbemand vliegtuig
N.V.	Naamloze Vennootschap
NAVO / NATO	Noord Atlantische VerdragsOrganisatie
NFM	NATO Force Model
NH-90	Helikopter
NLD / DEU	Nederlands-Duits
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLR	Koninklijk Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLVi	Stichting Nederlands Veteraneninstituut
NOS	Nuldelijnsondersteuning (ondersteuning van veteranen)
NMI	Navo Missie in Irak
NPRD	Nationaal Programma Ruimte voor Defensie
OHK	Operationeel Hoofdkwartier
OIR	Operation Inherent Resolve
PFAS	Poly- en perfluoralkylstoffen
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
PW	Politie Wet
QRF	Quick Reaction Force
R&T	Research & Technology
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RMCa	Regionaal Militair Commando en Advies
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RWT	Rechtspersonen met een Wettelijke Taak
SAC	Strategic Airlift Capability
SAF	Sustainable Aviation Fuel
SBK	Sociaal Beleidskader
SEA	Strategische Evaluatie Agenda
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda
SOF	Special Operations Forces
SSCG	Stationschip Caribisch Gebied
SVi	Stichting Veteraneninstituut
SWOON	Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA
SWP	Stinger Weapon Platform
SZVK	Stichting Ziektekosten Verzekering Krijgsmacht
TF PZ	Taskforce Productiezekerheid
TNO	Nederlandse Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek

Afkorting	Omschrijving
UAS	Unmanned Aerial System
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force
UNIFIL	United Nations Interim Force in Lebanon
UVO	Unit Veiligheidsonderzoeken
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organisation
VN	Verenigde Naties
VP	Vereniging Veteranen Platform
VS	Verenigde Staten
VTE	Voltijdsequivalent
WIV	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
Woo	Wet Openbare Overheid